

มหาวิทยาลัยมหิดล
สถาบันวิจัยประชากรและสังคม
สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว

ทักษะ

ในศตวรรษที่ 21

ในโรงเรียน-โรงเรียนของเด็กซี-แอลฟา

วิมลทิพย์ มุสิกพันธ์
ธเนศ กิตติศรีวรพันธ์
สุริยาพร จันทรเจริญ

มหาวิทยาลัยมหิดล
สถาบันวิจัยประชากรและสังคม
สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว

ทักษะในศตวรรษที่ 21

ในโรงเรียน-โรงเรียนของเด็ก ซี - แอลฟา

วิมลทิพย์ มุสิกพันธ์ • ธเนศ กิติศรีวรพันธุ์ • สุริยาพร จันทรเจริญ

ทักษะในศตวรรษที่ 21 ในโรงเรียน-โรงเรียนของเด็ก ซี - แอลฟา

วิมลทิพย์ มุสิกพันธ์, ธเนศ กิตติศรีวรพันธุ์ และ สุริยาพร จันทร์เจริญ

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

ทักษะในศตวรรษที่ 21 ในโรงเรียน-โรงเรียนของเด็กซี - แอลฟา / วิมลทิพย์ มุสิกพันธ์...[และคนอื่นๆ].

-- พิมพ์ครั้งที่ 1. - นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2563.

(เอกสารทางวิชาการ/สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล; หมายเลข 504)

ISBN: 978-616-443-399-1

1. เด็ก -- การเรียนรู้. 2. เด็ก -- การพัฒนาตนเอง. 3. ทักษะชีวิต -- เด็ก. 4. พัฒนาการเด็ก.

5. ทักษะชีวิต - ในวัยเรียน.

I. วิมลทิพย์ มุสิกพันธ์. II. ธเนศ กิตติศรีวรพันธุ์. III. สุริยาพร จันทร์เจริญ. IV. มหาวิทยาลัยมหิดล.

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม. V. ชื่อเรื่อง. VI. ชื่อชุด.

HQ783 ท337 2563

พิมพ์ครั้งที่ 1

กุมภาพันธ์ 2563

จำนวนพิมพ์

200 เล่ม

สนับสนุนการจัดพิมพ์

สำนักสนับสนุนสุขภาวะเด็ก เยาวชน และครอบครัว (สำนัก 4)

กองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

อาคารศูนย์เรียนรู้สุขภาวะ 99/8 ซอยงามดูพลี แขวงทุ่งมหาเมฆ เขตสาทร กทม.10120

โทรศัพท์ 02-343-1500 โทรสาร 02-343-1501

e-mail: info@thaihealth.or.th

Website: www.thaihealth.or.th

จัดพิมพ์

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

ร่วมกับ

สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล

999 ถนนพุทธมณฑลสาย 4 ศาลายา พุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม

โทรศัพท์ 0-2441-0201-4 โทรสาร 0-2441-9333

Website: http://www.ipsr.mahidol.ac.th

พิมพ์ที่

โรงพิมพ์เดือนตุลา

39/205-206 ซอยวิภาวดีรังสิต 84 แขวงสนามบิน เขตดอนเมือง กรุงเทพฯ 10210

โทรศัพท์ 02-996-7392-4 โทรสาร 02-996-7395

e-mail: octoberprint50@yahoo.com

คำนำ

“เปิดประตูโรงเรียนในเช้าวันใหม่ ปี พ.ศ. 2583 (อีก 20 ข้างหน้า)
แน่นอนว่าผู้เขียนไม่ได้เขียนผิดแต่อย่างใด แต่ตั้งใจให้อ่านนิภาพไปสู่อนาคต”
ได้แล้ว!!

ขณะนี้เราอยู่ในยุคไทยแลนด์ 4.0 มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564) ซึ่งเป็นแผนแม่บทหลักในการพัฒนาประเทศที่ได้รับการประกาศในราชกิจจานุเบกษาบังคับใช้เป็นกฎหมายตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2559 ถึงวันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2564 โดยมีหลักการสำคัญคือ “ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” มุ่งสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีสำหรับคนไทย พัฒนาคนให้มีความเป็นคนที่สมบูรณ์ มีวินัย ใฝ่รู้ มีความรู้ มีทักษะ ความคิดสร้างสรรค์ มีทัศนคติที่ดี รู้จักความรับผิดชอบต่อสังคม พร้อมกับมีคุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งสอดคล้องกับการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

สาระสำคัญไม่ใช่เพียงแค่กระบวนการถ่ายทอดความรู้ แต่คือการส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กับผู้เรียน การศึกษาจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคมที่ส่งผลต่อการหล่อหลอมในการพัฒนาคน การเป็นมนุษย์ที่มีคุณภาพ มีทักษะสูง เป็นนักคิด นักนวัตกรรม อยู่บนพื้นฐานของการเป็นคนที่มีคุณธรรม จริยธรรม ความมีวินัย ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ต่อสังคม และการมีสุขภาวะที่ดี (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561) การพัฒนาระบบการศึกษาของไทยจึงมีการพัฒนามาอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ทันต่อความเจริญก้าวหน้า การเตรียมความพร้อมพื้นฐานสู่การพัฒนาด้านคุณภาพชีวิตที่ดีต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม การเปลี่ยนบทบาทจาก “ครูสอน” มาเป็น “โค้ช” หรือ “ผู้อำนวยการการเรียนรู้” เป็นผู้ให้คำแนะนำและการเสริมพลังแก่ผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการการศึกษาทุกระดับชั้น ให้มีมาตรฐาน การพัฒนาระบบการเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยเน้นการจัดระบบการศึกษาและ

การฝึกอบรมเพื่อรองรับการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยีหรือการเรียนรู้โดยใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์มที่เน้นเชิงนวัตกรรมการเรียนรู้ และการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนอย่างมีคุณภาพในระดับนานาชาติ การยกระดับการศึกษาให้มีความสอดคล้องกับการปฏิบัติจริง (active learning) เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ผู้สอนจึงต้องมีบทบาทภาพลักษณ์ที่แตกต่างไปจากภาพลักษณ์เดิมเพื่อสร้างแรงบันดาลใจในการเรียนมากยิ่งขึ้น เพื่อฝึกให้ผู้เรียนรู้จักการตั้งคำถาม ฝึกการอ่านและการศึกษาทำความเข้าใจในสิ่งที่ตนเองสนใจให้เกิดความชัดเจนและคิดค้นหาคำตอบซึ่งเป็นการเรียนแบบ open learning (วิจารณ์ พานิช, 2555)

ในวันนี้บทบาทของครูและโรงเรียนในการจัดการเรียนการสอน มีความสำคัญประมาณค่าไม่ได้ต่อการพัฒนาผู้เรียนให้มีความทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งหมายถึงต้องให้ความสำคัญกับทั้งระบบ ตั้งต้นกันตั้งแต่โรงเรียนที่ผลิตครู หนังสือตำราเรียนที่ต้องทันสมัย หาใช้แบบพิมพ์ที่พิมพ์มาแล้วกว่า 5 ปี 10 ปี ช่องทางการเรียนรู้ของเด็กๆ ที่วันนี้มีมากมายเหลือคณานับ การโยงเนื้อหาเข้าสู่ชีวิตจริงโดยให้ผู้เรียนได้ตระหนักว่าการเรียนนี้เป็นประโยชน์ตรงต่อชีวิตประจำวันของพวกเขา การประเมินผลการศึกษาที่ต้องหันมาที่ทักษะ (skill) มากกว่าตัวเนื้อหา (content) สภาพแวดล้อมในโรงเรียนที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และกระตุ้นการเรียนรู้ได้ด้วยตนเองที่นุ่มนวลและแทรกอยู่ในทุกอนุของทั้งกระบวนการเรียนและกระบวนการเล่น รวมไปถึงกระบวนการสร้างมนุษย์ที่แท้ด้วยกลไกความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนกับเพื่อน พี่กับน้อง ครูกับศิษย์ และการสอนมุ่งมองต่อชีวิตและความสนใจปรับตัวให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงอันถาโถมตลอดเวลาให้กับเด็กๆ แต่เดิมนั้น เราทั้งหลายใช้เวลาการเรียนรู้ยาวนานกว่า 16 ปี เพื่อนำความรู้ที่ได้ไปประกอบอาชีพ “ตลอดชีวิต” แต่วันนี้โลกเปลี่ยนมาสู่จุดที่เรียกว่า เรียนวันนี้ใช้ความรู้วันนี้ไปได้อีก 2 ปี แล้วก็เรียนใหม่และใช้ความรู้ใหม่ไปอีก 3 ปีแล้วก็ต้องเรียนใหม่ และเรียนใหม่อยู่เรื่อยๆ เพื่อใช้ความรู้ (ที่มีอายุสั้นลง) ในการทำงานในช่วงระยะเวลาสั้นๆ เท่านั้น ความรู้วันนี้หมดอายุเร็วกว่าที่เราคิด และผู้ใหญ่วันนี้ต้องเท่าทันกับความผันแปรอันโกลาหลนี้ก่อนจะส่งมอบบทเรียนที่เหมาะสมและมีค่าสู่มือเด็กๆ

“แต่...วันนี้ภาพส่วนใหญ่ในระบบการศึกษาของไทยยังไปไม่ถึงทักษะในศตวรรษที่ 21

อีก 20 ปีข้างหน้าการศึกษาไทยจะเป็นอย่างไร

อยู่ที่วันนี้เราเริ่มให้ความสำคัญกับสิ่งใดเป็นลำดับแรก ??”

ทิมวิชัย

ที่อยู่ในยุคไทยแลนด์ 4.0

กิตติกรรมประกาศ

โครงการสภาพแวดล้อมพื้นที่ที่ 2 ของประชากรรุ่น ซี - แอลฟา: การเตรียมความพร้อมของโรงเรียนต่อการจัดการเรียนการสอน (The second place of the Z- α generation: Readiness and preparation of the pedagogy) เป็นโครงการวิจัยที่ศึกษาสภาพแวดล้อมของเด็กเจนเอเรชันซี - แอลฟาภายในโรงเรียนเป็นหลัก เพื่อตระหนักและเห็นความสำคัญของนิเวศภายในโรงเรียนที่มีผลต่อกระบวนการเรียนรู้ที่มีความสอดคล้องกับทักษะในศตวรรษที่ 21 มุ่งหวังให้เด็กไทยในอนาคตเป็นผู้รู้เท่าทันสื่อ และมีความรอบรู้สิ่งต่างๆ ที่อยู่ใกล้ตัวตลอดจนการเป็นพลเมืองที่ดีอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข

ทีมวิจัยขอขอบคุณ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) เป็นอย่างยิ่งที่ให้การสนับสนุนงบประมาณในการศึกษาวิจัยและจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ เพื่อเป็นประโยชน์ในการพัฒนาระบบการศึกษาต่อไป และต้องขอขอบคุณผู้ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งอีกกลุ่มหนึ่งที่ทำให้งานวิจัยชิ้นนี้ลุล่วงวัตถุประสงค์ไปได้ คือ น้องๆ เจนเอเรชันซี - แอลฟา ผู้บริหารโรงเรียนและคุณครู ที่จะเป็นกระบอกเสียงส่งต่อข้อมูลอันสำคัญให้ผู้กำหนดนโยบายได้เล็งเห็นถึงความจำเป็นอย่างเร่งด่วนของการเปลี่ยนแปลงการศึกษาไทยต่ออนาคตของลูกหลานต่อไป

ทีมวิจัย

โครงการวิจัย ยุวชนนิเวศน์ของประชากรรุ่นซี - แอลฟาในประเทศไทย (Child Ecology Of Thai Z - alpha Generation) ซึ่งสนับสนุนทุนวิจัยโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ผลิตชุดหนังสือเพื่อสะท้อนข้อมูลในมิติต่างๆ ของเด็กเจนเอเรชั่นซี - แอลฟา 4 เล่ม ได้แก่

1. “เปิดบ้านเด็กซี - แอลฟา”

สามารถดาวน์โหลดไฟล์หนังสือได้ที่
www.ipsr.mahidol.ac.th

2. “ทักษะในศตวรรษที่ 21 ในโรงเรียน - โรงเล่น
ของเด็กซี - แอลฟา”

สามารถดาวน์โหลดไฟล์หนังสือได้ที่
www.ipsr.mahidol.ac.th

3. “โลกที่ 3 ของซี - แอลฟา”

สามารถดาวน์โหลดไฟล์หนังสือได้ที่
www.ipsr.mahidol.ac.th

4. “Z - alpha in NUMBERS:

ข้อมูลและสถิติของเจนเอเรชั่นซี - แอลฟา”

สามารถดาวน์โหลดไฟล์หนังสือได้ที่
www.ipsr.mahidol.ac.th

สารบัญ

คำนำ	ก
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญรูป	จ
สารบัญตาราง	ช
บทที่ 1 โรงเรียนของหนูๆ และครูของซี - แอลฟา	1
โรงเรียนของเด็กซี - แอลฟาในประเทศไทย สังกัดไหน? มีเด็กๆ เยอะที่สุด	1
เด็กๆ ซี - แอลฟา กระจายตัวอยู่ที่ไหนกันบ้าง?	6
ศตวรรษที่ 21 ควรมีกิจกรรมอะไร? ในห้องเรียน	9
บทที่ 2 นอกห้องพักกว้างคือที่ทางของเด็กซี - แอลฟา	15
กิจกรรมนอกห้องเรียนน่าสนใจจริงไหม?	16
จิตอาสาสร้างได้ตั้งแต่วัยเด็ก	20
บรรยากาศในโรงเรียนชวนให้อยากไปโรงเรียน	23
บทที่ 3 โลกไปไกลแล้ว...ครูต้องตามให้ทัน	27
ความคาดหวังของครูและทักษะในศตวรรษที่ 21 ของซี - แอลฟา	27
ความอยู่รอดของเด็กๆ ซี - แอลฟา...ต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก	29
เมื่อ...โลกเปลี่ยน ครูก็ต้องปรับวิธีการสอน	41

บทที่ 4 ผู้บ่มเพาะ	47
นโยบายการศึกษาเพื่อเตรียมคนสู่ศตวรรษที่ 21	49
จากนโยบายสู่กระบวนการเรียนการสอน	53
โรงเรียนรักบ้าน บ้านรักโรงเรียน	56
ทำไมติดโซเซียลกันนัก?	57
รังแกกันไหมบนโลกโซเชียล?	59
บทที่ 5 เด็บโตแบบไม่เรียกร้อง: เจ้าต้นกระบองเพชร	63
เด็บโตได้ในดินแล้ง ความแข็งแกร่งของต้นกระบองเพชร	64
กระบองเพชรของคุณครู	64
สัมพันธ์ภาพคือปุ๋ยชั้นดี	69
แมลงและศัตรูพืช: อันตรายรอบต้นกระบองเพชร	77
ครูของต้นกระบองเพชร	80
บทที่ 6 เพื่อนของหนู: เพื่อนผู้ช่วย “บัดเลา”	93
เพื่อนหนูผู้เพียวฟ้าว และเข้าใจหนู	94
พฤติกรรมของเพื่อนหนูที่รู้เห็น	95
เพื่อนผู้ทำให้หนูเปลี่ยนแปลง	97
บรรณานุกรม	103
ดัชนี	106

สารบัญรูป

รูปที่ 1 จำนวนนักเรียนจำแนกตามกลุ่มอายุ ปี พ.ศ. 2560	2
รูปที่ 2 จำนวนโรงเรียนจำแนกตามสังกัด ปี พ.ศ. 2560	3
รูปที่ 3 นโยบายการจัดการศึกษาปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 กระทรวงศึกษาธิการ	5
รูปที่ 4 จำนวนเด็กซี - แอลฟาในแต่ละพื้นที่	6
รูปที่ 5 สังกัดโรงเรียนของเด็กซี - แอลฟา	7
รูปที่ 6 อายุของเด็กซี - แอลฟาตามสังกัดโรงเรียน	8
รูปที่ 7 เพศและอายุของเด็กซี - แอลฟา	8
รูปที่ 8 รายได้ครัวเรือนของเด็กซี - แอลฟาต่อเดือนจำแนกตามช่วงชั้นการเรียนรู้	9
รูปที่ 9 กิจกรรมในห้องเรียนจำแนกตามช่วงชั้นการเรียนรู้	10
รูปที่ 10 กิจกรรมในห้องเรียนของเด็กซี - แอลฟาในศตวรรษที่ 21	12
รูปที่ 11 กิจกรรมนอกห้องเรียนของเด็กซี - แอลฟาจำแนกตามช่วงชั้นการเรียนรู้	17
รูปที่ 12 กิจกรรมนอกห้องเรียนของเด็กซี - แอลฟาในศตวรรษที่ 21	18
รูปที่ 13 กิจกรรมที่ครูพาเด็กซี - แอลฟาไปทำนอกโรงเรียน	19
รูปที่ 14 บรรยากาศในโรงเรียนของเด็กซี - แอลฟา	24
รูปที่ 15 คุณสมบัติที่เด็กซี - แอลฟาควรมีตามความคิดเห็นของครู	29
รูปที่ 16 ทักษะชีวิตและอาชีพของเด็กซี - แอลฟา	32
รูปที่ 17 ทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรมที่มีผลต่อทักษะในศตวรรษที่ 21	33
รูปที่ 18 ทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรมตามสังกัดของโรงเรียน	34
รูปที่ 19 ทักษะการเรียนรู้ตามสังกัดโรงเรียน	36
รูปที่ 20 ทักษะการเรียนรู้ตามช่วงชั้นการเรียนรู้	37

รูปที่ 21 ทักษะการร่วมมือตามสังกัดโรงเรียน	38
รูปที่ 22 ทักษะการใช้สารสนเทศและสื่อตามสังกัดของโรงเรียน	39
รูปที่ 23 ทักษะเคารพความแตกต่างตามสังกัดโรงเรียน	40
รูปที่ 24 ทักษะในศตวรรษที่ 21 ของเจนเนอร์ชันซี - แอลฟา	42
รูปที่ 25 ทักษะการเรียนรู้ของเด็กๆ	48

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1 ทักษะที่ปรากฏในเด็กเจนเนอร์ชันซี - แอลฟา	41
---	----

บทที่ 1

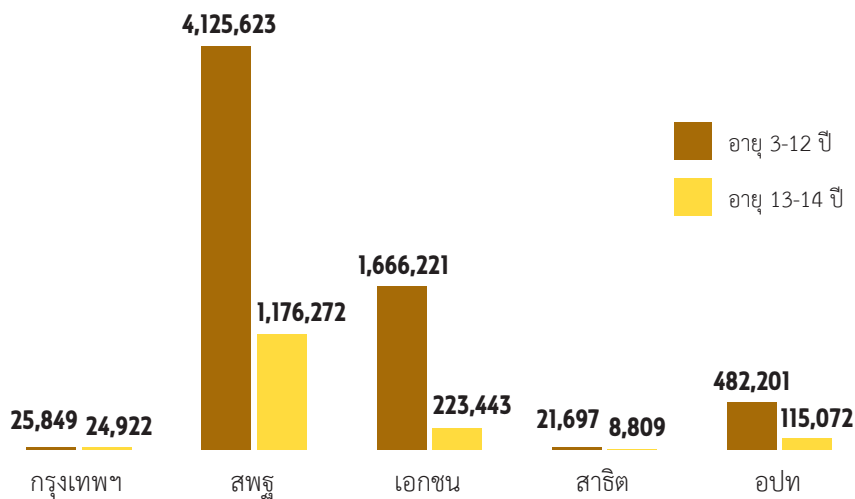
โรงเรียนของหนูๆ และครูของซี - แอลฟา

เด็กเจนเนอเรชันซี - แอลฟา คือกลุ่มคนที่เกิดหลังปี พ.ศ. 2546 เป็นต้นมา ซึ่งเป็นคนเจนเนอเรชันล่าสุดที่กำลังเกิดขึ้นมาบนโลกนี้ แน่นอนว่าในโลกยุคผันผวนไม่มีอะไรเหมือนเดิม การเกิดขึ้นของซี - แอลฟาย่อมนำพาความ “ไม่เหมือนเดิม” ให้เกิดขึ้นในหลายๆ ประการ และหนึ่งในนั้นก็คือนโยบายการศึกษาที่เหมาะสมกับความต้องการของเด็กๆ เจเนอเรชันนี้อาจกล่าวได้ว่าจุดมุ่งหมายของการศึกษาเป็นไปเพื่อการพัฒนามนุษย์โดยตรง การศึกษาทุกระบบในโลกนี้ดำเนินไปด้วยจุดหมายอันเดียวกัน นั่นคือ การสร้างฐานคิดที่ถูกต้องตามหลักคุณธรรม จริยธรรมเพื่อเป้าหมายในการยกระดับความรู้อันเชื่อกันว่าจะนำไปสู่การมีศักยภาพในการประกอบอาชีพ และบรรลุถึงการมีคุณภาพชีวิตที่ดีเมื่อมนุษย์เหล่านี้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ ในวันที่การเปลี่ยนแปลงของโลกเป็นไปอย่างรวดเร็ว การศึกษาถูกท้าทายว่าจะสร้างคนให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างไร (วิจารณ์ พานิช, 2556) บริบทของโรงเรียนในวันนี้ที่ต้องมีความรับผิดชอบต่อชีวิตเล็กๆ ของเด็กๆ ในเจนเนอเรชันซี - แอลฟาได้ปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงหรือไม่ บรรทัดด้านล่างนี้นับจากนี้ไป คือคำตอบ

โรงเรียนของเด็กซี - แอลฟาในประเทศไทย สังกัดไหน มีเด็กๆ เยอะที่สุด?

“โรงเรียนในสังกัดของ สพฐ.” เมื่อได้ยินชื่อแล้วคงไม่มีใครที่ไม่รู้จัก ส่วนใหญ่คนไทยจะคุ้นเคยในชื่อนี้อยู่พอสมควร เพราะจากข้อมูลสถิติของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการเมื่อปี พ.ศ. 2560 ได้ระบุจำนวนโรงเรียนภายใต้สังกัดของ สพฐ. หรือมีชื่อเต็มว่า สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (Office of The Basic Education Commission) ที่มีจำนวนโรงเรียนมากที่สุดเมื่อเทียบกับโรงเรียนในสังกัดอื่นโดยกระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย เด็กๆ ซี - แอลฟากว่า 4 ล้านคน เรียนในโรงเรียนสังกัด สพฐ. นี้ ซึ่งจัดว่ามีจำนวนมากที่สุดและกระจายไปตามพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศเช่นเดียวกัน (รูปที่ 1)

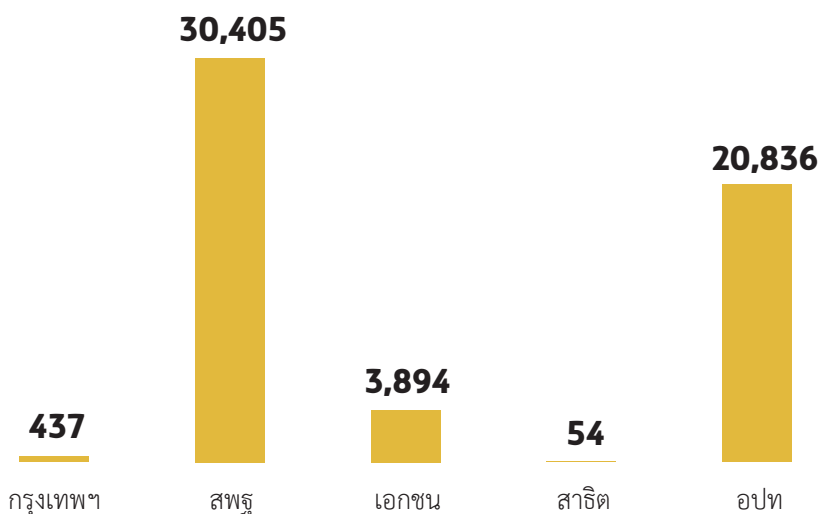
รูปที่ 1 จำนวนนักเรียนจำแนกตามกลุ่มอายุ ปี พ.ศ. 2560

ที่มา : สำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร, 2560 (สถิติของ กรุงเทพฯ), สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2561 (สถิติของ สพฐ, เอกชน, สาธิต, อปท)

จากสถิติที่ได้นำเสนอ (รูปที่ 1 และ 2) โรงเรียนในสังกัดของเอกชน หรือมีชื่อเต็มว่า สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) และโรงเรียนสาธิต ซึ่งอยู่ภายใต้ การดูแลของคณะศึกษาศาสตร์หรือคณะครุศาสตร์ของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เพื่อให้เป็นสถาน ฝึกปฏิบัติการทางการศึกษาและเป็นสถานที่ฝึกการปฏิบัติงานของคณะศึกษาศาสตร์หรือ คณะครุศาสตร์ก่อนที่นิสิตนักศึกษาจะสำเร็จการศึกษา ซึ่งพบว่ามีจำนวนโรงเรียนทั้งสองสังกัด นี้น้อยมากและส่วนใหญ่มักจะกระจุกตัวอยู่ในเมืองใหญ่ เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่าในเมือง ใหญ่มีความแออัดพร้อมไปด้วยสิ่งอำนวยความสะดวก ไม่ว่าจะเป็นสาธารณูปโภคที่ครบครัน มีการคมนาคมขนส่งอันทันสมัยไว้รองรับสำหรับการใช้ชีวิตแบบคนเมือง จนเราเข้าใจได้ว่า โรงเรียนทั้งสองสังกัดนี้มักจะมีคนรวยหรือคนที่มีฐานะปานกลางส่งลูกหลานมาเรียนที่นี่ ส่วนโรงเรียนสังกัด สพฐ. ก็จะเป็นโรงเรียนของคนที่มีฐานะปานกลางหรือค่อนข้างจน ไปโดยปริยาย แต่ก็ไม่แปลกอยู่ดีเพราะคนไทยส่วนใหญ่มักมีฐานะลำบากจึงต้องส่งลูกหลาน เข้าเรียนในโรงเรียนที่มีค่าใช้จ่ายไม่แพงมากนัก และได้รับโอกาสทางการศึกษาเช่นเดียวกัน กับเพื่อนๆ คนอื่นๆ

รูปที่ 2 จำนวนโรงเรียนจำแนกตามสังกัด ปี พ.ศ. 2560

ที่มา : สำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร, 2560 (สถิติของ กรุงเทพมหานคร), สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2560 (สถิติของ สพฐ, เอกชน, สาคิต, อปท)

อย่างไรก็ตาม ในรัฐบาลของนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ มีมติไฟเขียวออกนโยบายเรียนฟรี 15 ปี เมื่อปี พ.ศ. 2552 ซึ่งมีการดำเนินการมาจนถึงปัจจุบัน โดยให้เรียนฟรีตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลจนถึงมัธยมศึกษาตอนปลายรวมประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) และการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) ให้กับทั้งโรงเรียนรัฐบาล โรงเรียนเอกชน และโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยรัฐบาลเล็งเห็นถึงความสำคัญของการศึกษา และเพื่อขยายโอกาสให้แก่เด็กยากจน เด็กด้อยโอกาส และผู้เรียนทั่วประเทศให้สามารถเข้าถึงระบบการศึกษาได้อย่างเป็นรูปธรรม การกำหนดรายการจัดสรรตามนโยบายเรียนฟรี 15 ปี อย่างมีคุณภาพมีด้วยกัน 5 หมวด ได้แก่ หมวดค่าเล่าเรียน หมวดหนังสือเรียน หมวดอุปกรณ์การเรียน หมวดเครื่องแบบชุดนักเรียน และหมวดกิจกรรมพัฒนาคุณภาพผู้เรียนเพื่อบ่มบ่มเพาะที่จะพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาซึ่งเป็นหัวใจของการปฏิรูปการศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552) สำหรับเงินทุนสนับสนุนเรียนฟรีที่ให้กับโรงเรียนรัฐบาลจะได้รับค่าเล่าเรียนฟรี

100 เปอร์เซ็นต์ ส่วนโรงเรียนเอกชนรัฐจะจ่ายเงินช่วยเหลือมากขึ้นโดยผู้ปกครองจ่ายลดลงจากร้อยละ 40 เหลือเพียงร้อยละ 30 ถ้าเด็กคนไหนสละสิทธิ์ไม่รับเงินทุนสนับสนุนการเรียนฟรี จะมีใบประกาศเกียรติคุณให้

จะว่าไปแล้ว นโยบายเรียนฟรีหรือไม่ฟรีก็ยังไม่ใช่ประเด็นหลักของการศึกษาววันนี้ วันที่ประเทศไทยประกาศนโยบายไทยแลนด์ 4.0 (Thailand 4.0) ที่พุ่งเป้าไปที่การพัฒนา วิทยาการความคิดสร้างสรรค์นวัตกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี เพื่อนำมาพัฒนาต่อยอดใน อุตสาหกรรมกลุ่มเป้าหมาย การศึกษาจึงเป็น “ผู้เล่น” ตัวสำคัญในการผลักดันให้ฝันของ ประเทศไทยเป็นจริง (สำนักคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559) นั่นหมายถึงว่า การศึกษาววันนี้ต้องมีคุณภาพคับแก้ว และต้องลงไปหาเด็กๆ ทุกกลุ่มที่กระจาย ตัวอยู่ทั่วประเทศอย่างเท่าเทียมและเพื่อตอบรับกับภาพใหญ่ Thailand 4.0 กระทรวง ศึกษาธิการรับลูกทันทีโดยมีนโยบายการจัดการศึกษาใหม่ล่าสุดประกาศในปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 (รูปที่ 3) ที่ระบุถึงนโยบายการศึกษาทุกระดับ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2562) มีคำใหม่ๆ แนวคิดใหม่ๆ ที่ไม่เคยมีปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์การศึกษาไทยอยู่หลายประเด็น อาทิ การฝึกทักษะการคิดแบบมีเหตุผลและเป็นขั้นตอน (Coding) การเรียนรู้การใช้ดิจิทัล การเรียนภาษาพื้นถิ่น เป็นต้น แน่นอนว่านโยบายใหม่ถอดด้ามเช่นนี้ ต้องไปด้วยกันกับการประเมินผลกระทบบนการที่สอดคล้องไปตามนโยบายเช่นนี้ ซึ่งประเด็นนี้นับว่าท้าทายมาก เพราะการมีนโยบายแบบ “หัวไปทาง หางไปทาง” สุดท้ายก็จะคล้ายๆ เดิม นั่นคือการศึกษา ไทยก้าวไม่ไปไหนสักที นอกจากนี้ รศ.นพ.สุริยเดว ทรีปาตี ผู้อำนวยการศูนย์คุณธรรม ยังได้ชี้ชัดถึงจุดสำคัญที่มองข้ามไม่ได้เลย นั่นคือมนุษย์ไม่ใช่หุ่นยนต์ หมายความว่า เราต้อง สร้างคนรุ่นใหม่ให้มีลักษณะเด่นที่หุ่นยนต์หรือ AI ตัวใดก็ทำแทนไม่ได้ 5 ประเด็นที่หุ่นยนต์ ไม่สามารถแทนมนุษย์ได้เลย ได้แก่ 1) จิตสำนึก 2) สายใยรักที่มีต่อมนุษย์คนอื่น 3) คุณธรรม ประจำใจ 4) ศรัทธา/ แรงบันดาลใจที่จะทำสิ่งดีๆ เพื่อผู้อื่น/ สิ่งอื่น และ 5) จินตนาการ (สุริยเดว ทรีปาตี, 2561) ประเด็นเหล่านี้ถ้าลึกและละเอียดอ่อน อีกทั้งเป็นเรื่องไม่ง่ายเลยที่จะ “ปลูก” ความงดงามในฐานะมนุษย์ให้แก่เด็กๆ ซึ่งในบทต่อจากนี้ไปทีมวิจัยจะได้นำเสนอภาพที่เป็นจริง ของโรงเรียน ครู และเด็กเจนเอเรชันใหม่ของสังคมไทย “เจนเอเรชันซี-แอลฟา”

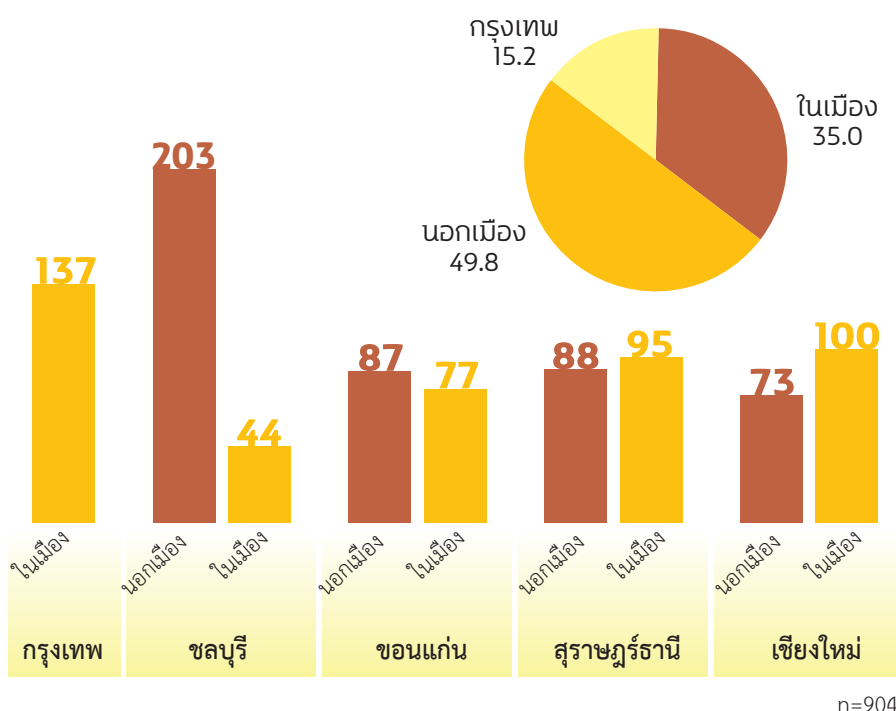
นโยบายการจัดการศึกษา ปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 กระทรวงศึกษาธิการ

การศึกษานอกกรอบ การศึกษา ตามอัธยาศัย		ประชาชนที่สำเร็จหลักสูตร มัธยมศึกษา - เรียนรู้การใช้ดิจิทัล ในการสร้างอาชีพ - พัฒนาอาชีพเข้าสู่สังคมสูงวัย
อาชีวศึกษา		มัธยมศึกษา สร้างนวัตกรรมในพื้นที่ เป็นผู้ประกอบการได้ - จัดการศึกษาในระบบทวิภาคี - เรียนภาษาอังกฤษ - เรียนรู้การใช้ดิจิทัล - จัดตั้งศูนย์ประสานงานการผลิตและพัฒนา กำลังคนอาชีวศึกษาในภูมิภาค
มัธยมศึกษา		ต่อยอดระดับประถมศึกษา - จัดการเรียนรู้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิศวกรรม คณิตศาสตร์ และภาษาต่างประเทศ - จัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย
ประถมศึกษา		พหุปัญญาของผู้เรียนรายบุคคลที่หลากหลาย ตามศักยภาพ - ปลุกฝังระเบียบวินัย ทักษะที่ถูกต้อง - เรียนภาษาไทย เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนวิชาอื่น - เรียนภาษาอังกฤษและภาษาพื้นถิ่น เพื่อการสื่อสาร - เรียนรู้ด้วยวิธีการ Active Learning - สร้างแพลตฟอร์มดิจิทัล และใช้ดิจิทัลเพื่อการเรียนรู้ - จัดการเรียนการสอนเพื่อฝึกทักษะการคิดแบบมีเหตุผล และเป็นขั้นตอน (Coding) - พัฒนาครูผู้สอนภาษาอังกฤษและคอมพิวเตอร์ - โครงการ 1 ตำบล 1 โรงเรียนคุณภาพ
อนุบาล		สร้างความร่วมมือกับพ่อแม่ผู้ปกครอง และชุมชน เพื่อออกแบบกิจกรรมการพัฒนาทักษะที่สำคัญ เช่น ทักษะทางสมอง ทักษะความคิด ทักษะการควบคุมอารมณ์ ทักษะการรู้จักและประเมินตนเอง
ก่อนอนุบาล		ประสานงานกับส่วนราชการ และชุมชน เตรียมความพร้อมผู้เรียนด้านสุขภาพและโภชนาการและ จัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับระบบโรงเรียนปกติ

เด็กฯ ซี - แอลฟา กระจายตัวอยู่ที่ไหนกันบ้าง?

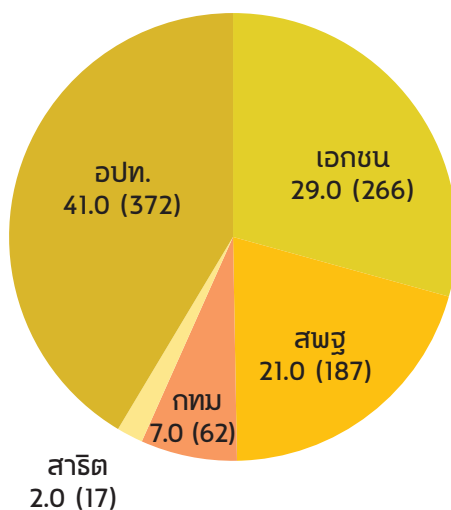
จากการลงพื้นที่ของทีมวิจัยเพื่อสำรวจเด็กซี - แอลฟาที่เกิดขึ้นในช่วงหลังปี พ.ศ. 2546 เป็นต้นมา ใน 5 จังหวัด ได้แก่ กรุงเทพฯ ชลบุรี ขอนแก่น สุราษฎร์ธานี และเชียงใหม่ โดยจำแนกตามเขตในเมืองและนอกเมือง ซึ่งครอบคลุมทุกภาคของประเทศไทย พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่เป็นเด็กซี - แอลฟาในงานวิจัยนี้มีจำนวนรวมทั้งสิ้น 904 คน โดยเป็นเด็กซี - แอลฟาอาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพฯ ร้อยละ 15.2 เขตเมืองร้อยละ 35.0 และเขตนอกเมืองร้อยละ 49.8 (รูปที่ 4)

รูปที่ 4 จำนวนเด็กซี - แอลฟาในแต่ละพื้นที่

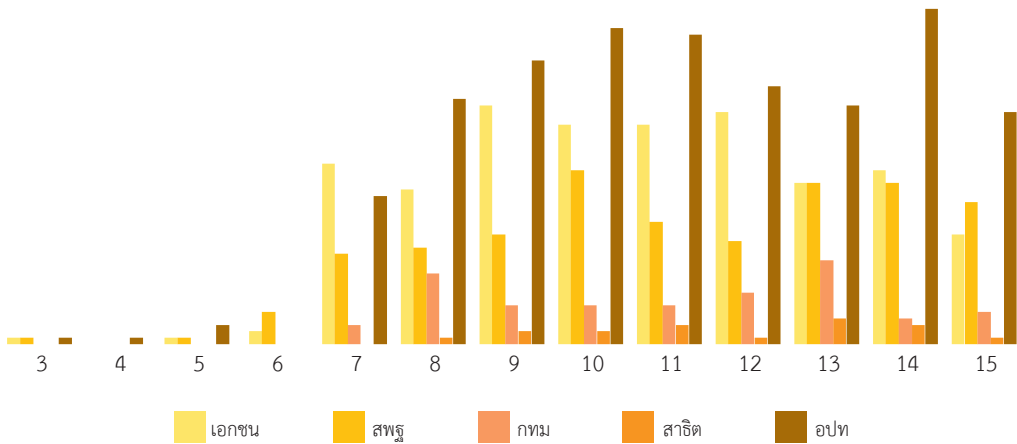
เมื่อพิจารณาตามสังกัดโรงเรียนของเด็กซี-แอลฟา พบว่า กลุ่มตัวอย่างเรียนอยู่ในโรงเรียนขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นสูงสุด คือ ร้อยละ 41.0 รองลงมาเป็นโรงเรียนเอกชน ร้อยละ 29.0 และโรงเรียนสังกัด สพฐ. ร้อยละ 21.0 ส่วนโรงเรียนสังกัดกรุงเทพฯ และสาธิต มีร้อยละ 7.0 และร้อยละ 2.0 ตามลำดับ (รูปที่ 5)

รูปที่ 5 สังกัดโรงเรียนของเด็กซี-แอลฟา

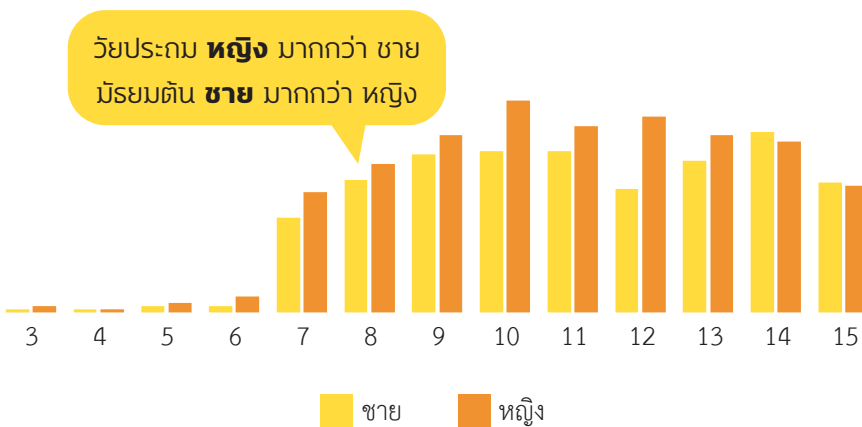
ในการเก็บข้อมูลครั้งนี้ ทีมวิจัยได้กลุ่มตัวอย่างจากโรงเรียนในสังกัดของ อปท. เกือบครึ่งของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด โดยกลุ่มตัวอย่างเหล่านี้กระจายไปตามอายุต่างๆ ตั้งแต่ 3 ปี จนถึง 15 ปี จะเห็นได้ว่าการเก็บข้อมูลครั้งนี้มีเด็กอายุ 3-5 ปี และอายุ 15 ปี มาด้วย เนื่องจากมีเด็กบางส่วนเข้าเรียนก่อนเกณฑ์ที่กำหนด และบางส่วนเข้าเรียนช้ากว่ากำหนด (รูปที่ 6) แต่จากข้อมูล que ทีมวิจัยได้ทำการศึกษาส่วนใหญ่จะกระจายอยู่ในช่วงอายุตั้งแต่ 7 - 14 ปี ซึ่งเป็นวัยที่เหมาะสมที่จะสามารถเข้าใจคำถามของงานวิจัยได้

รูปที่ 6 อายุของเด็กซี - แอลฟาตามสังกัดโรงเรียน

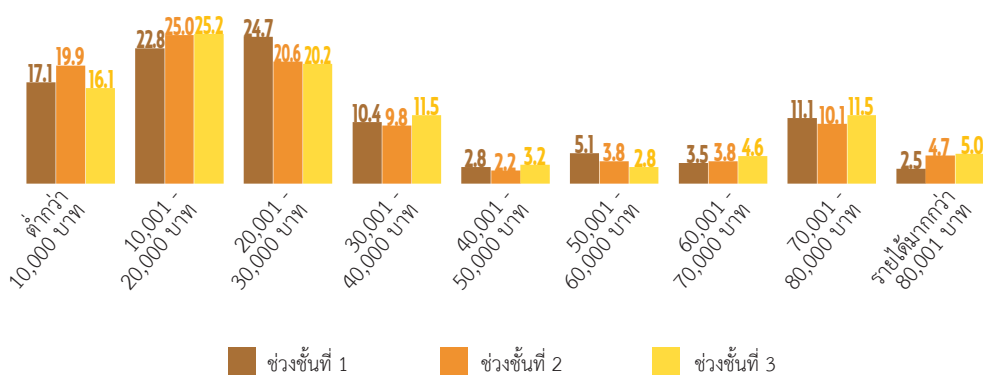
เมื่อพิจารณาเด็กซี - แอลฟาตามการจำแนกเพศและอายุ พบว่า ทีมวิจัยสามารถเก็บข้อมูลเด็กซี - แอลฟาในช่วงวัยประถมศึกษาได้เด็กผู้หญิงมากกว่าเด็กผู้ชาย แต่ในช่วงวัยมัธยมต้นทีมวิจัยเก็บข้อมูลเด็กผู้ชายได้มากกว่าเด็กผู้หญิง (รูปที่ 7)

รูปที่ 7 เพศและอายุของเด็กซี - แอลฟา

รายได้ของครัวเรือนซี-แอลฟาส่วนใหญ่จัดอยู่ในกลุ่มที่ไม่สูงมากนัก คือ ครัวเรือนมีรายได้ อยู่ระหว่าง 10,000 - 20,000 บาทต่อเดือน แต่ก็ยังจัดอยู่ในกลุ่มที่สูงกว่าเส้นความยากจน ซึ่งเส้นความยากจนของประเทศ ณ ปี พ.ศ. 2562 กำหนดไว้ที่ 2,686 บาทต่อเดือน (สำนักงาน สถิติแห่งชาติ, 2562) (รูปที่ 8) รายได้ของครัวเรือนกลุ่มต่อมา คือ กลุ่มรายได้ 20,000 - 30,000 บาท จากข้อมูลของทั้งสองกลุ่มนี้แสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างของงานวิจัยนี้เป็นเด็ก ๆ จาก ชนชั้นกลางซึ่งจัดเป็นชนชั้นที่มีมากที่สุดที่สุดในสังคมไทย

รูปที่ 8 รายได้ครัวเรือนของเด็กซี-แอลฟาต่อเดือนจำแนกตามช่วงชั้นการเรียนรู้

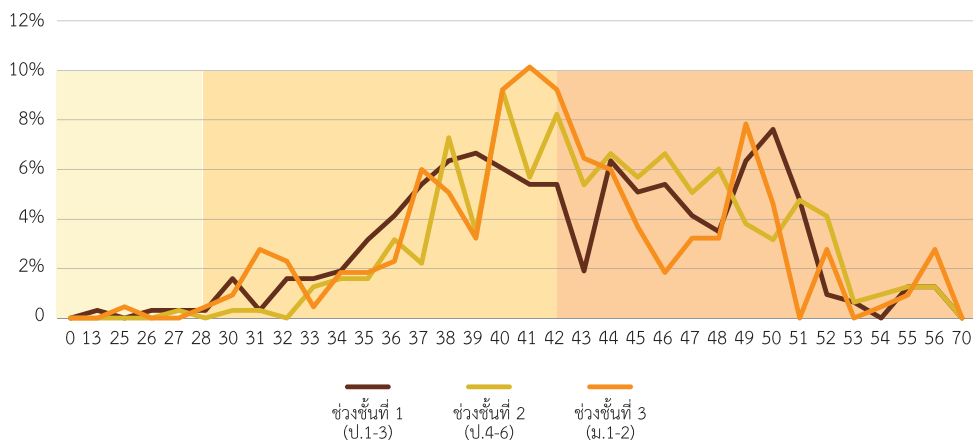

ศตวรรษที่ 21 ควรมีกิจกรรมอะไร? ในห้องเรียน

กิจกรรมในห้องเรียนที่ตอบโจทย์ทักษะตามศตวรรษที่ 21 ครอบคลุมกิจกรรมตั้งแต่ การกระตุ้นให้เด็กตั้งคำถาม การกระตุ้นให้คิดเป็น Mind map การลงมือทำงานมากกว่า การเรียนรู้เฉพาะเนื้อหาและการส่งเสริมให้เด็ก ๆ ใช้จินตนาการควบคู่ไปกับการเรียนรู้ (วิจารณ์ พานิช, 2555) ดังนั้น กิจกรรมการเรียนรู้ในห้องเรียนที่ส่งเสริมทักษะในศตวรรษที่ 21 จึงมี ความแตกต่างจากรูปแบบการเรียนรู้แบบที่เราคุ้นเคยหรือแบบที่เรียกว่า passive learning ซึ่งในระบบการศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางได้ให้ความสำคัญของกิจกรรมทั้งในและ นอกห้องเรียน แต่ในขณะเดียวกันในบางโรงเรียนก็จะมีลักษณะของกิจกรรมที่ต่างออกไป ว่ากันตามความจริงแล้วเด็ก ๆ วัยประถมจนถึงมัธยมต้นจัดว่าเป็นเด็กกลุ่มที่ยังสนใจ มีพลังเหลือเฟือในการเรียนรู้อย่างไม่รู้จัก (สถาบันสุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่นราชนครินทร์, 2562)

เด็กวัยนี้มีความสนใจในสิ่งใหม่ๆ รอบตัว มีความพร้อมที่จะเรียนรู้เรื่องต่างๆ มีจิตใจที่ค่อนข้างเปิดกว้างต่อการเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ ในโลก การจัดการศึกษาให้ท้าทาย สนุกสนานจะเร่งดีกรีการเรียนรู้ให้ขึ้นได้สูงที่สุดเท่าที่ครูจะทำได้เลยทีเดียว ซึ่งด้วยธรรมชาติแห่งวัยเช่นนี้ หากจะให้เด็กๆ ใช้เวลาในการขะมักเขม้นรอฟังครูสอนหรืออธิบายอยู่หน้าชั้นเรียนคงจะไม่มีความสุขและไม่มีส่วนร่วมในการเรียนอย่างแน่นอน ดังนั้น กิจกรรมในห้องเรียนและนอกห้องเรียนจึงเป็นกิจกรรมที่ทำให้ครูและนักเรียนได้มีส่วนร่วมซึ่งกันและกัน ครูมีการส่งเสริมให้นักเรียนได้ฝึกคิดและตั้งคำถามในสิ่งที่ตนเองเกิดความสงสัยหรืออยากรู้ การส่งเสริมให้เด็กกล้าแสดงออกหรือยกมือถาม มีคำชมเชยหรือยกย่องในสิ่งที่เด็กๆ ได้แสดงความคิดเห็น สนับสนุนการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเพื่อให้เด็กๆ ได้ลงมือทำงานด้วยตนเอง เกิดความตระหนักรู้และความรับผิดชอบต่อสิ่งที่ได้รับมอบหมายจากเพื่อนๆ ภายในกลุ่ม แต่จากการเก็บข้อมูลในครั้งนี พบว่าการทำกิจกรรมในห้องเรียนที่ส่งเสริมทักษะในศตวรรษที่ 21 ส่วนใหญ่จะเน้นที่เด็กโตหรืออยู่ในช่วงชั้นที่ 3 มีคะแนนอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างสูงแต่ก็ยังไม่ถือว่าสูงเสียทีเดียว และสำหรับในเด็กเล็กชั้นประถมศึกษายังไม่ค่อยมีกิจกรรมในห้องเรียนที่ส่งเสริมทักษะในศตวรรษที่ 21 ที่เด่นชัดมากเท่าไร (รูปที่ 9)

รูปที่ 9 กิจกรรมในห้องเรียนจำแนกตามช่วงชั้นการเรียนรู้

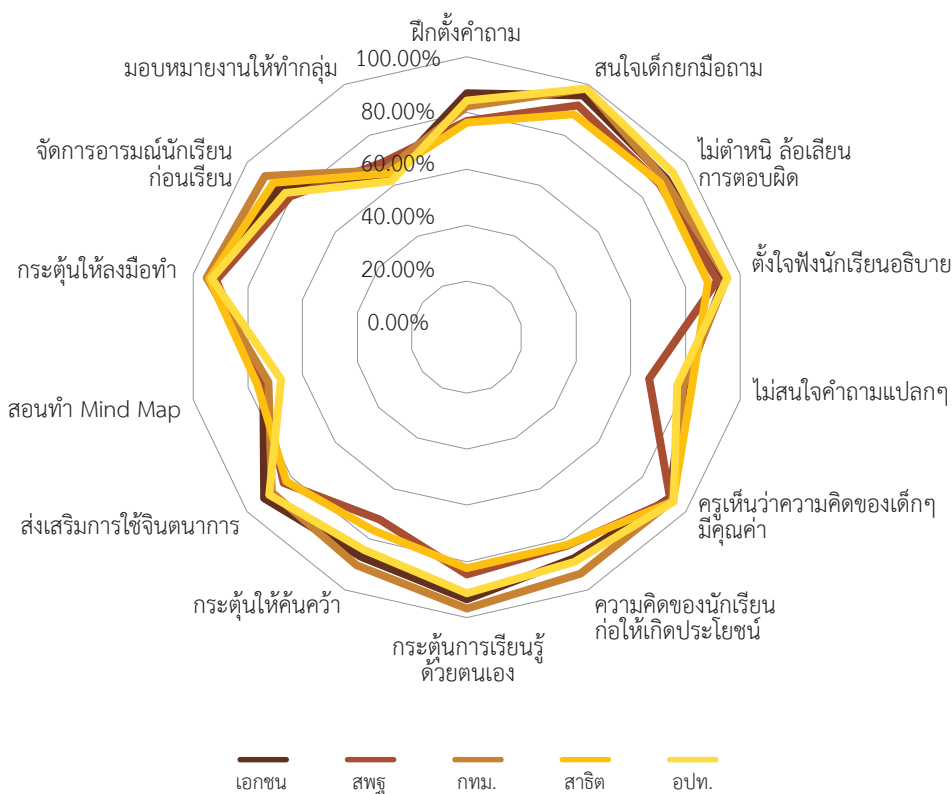

เมื่อเราลองมามองลึกลงไปถึงกิจกรรมในห้องเรียนที่สอดคล้องกับทักษะในศตวรรษที่ 21 ว่ามีประเด็นอะไรบ้างนั้น พบว่า ในโรงเรียนทุกสังกัดมีกิจกรรมที่กระตุ้นให้เด็กได้ลงมือ มีการส่งเสริมการใช้จินตนาการในการเรียน เมื่อมีการซักถามข้อสงสัยจากเด็กๆ ครูก็มักให้ความสนใจในคำถามนั้น และเห็นคุณค่าในความคิดของเด็กๆ แต่ถ้ามองเรื่องการส่งเสริมกิจกรรมในห้องเรียนในศตวรรษที่ 21 แล้ว พบว่า โรงเรียนสาธิตและโรงเรียนสังกัดกรุงเทพฯ มีกิจกรรมที่เน้นการกระตุ้นให้เด็กได้ลงมือทำสูงกว่าโรงเรียนสังกัดอื่น แต่สำหรับ 1) การมอบหมายงานให้ทำเป็นกลุ่ม 2) สอน Mind Map ในทุกสังกัดยังมีกิจกรรมนี้น้อยมาก และ 3) ก่อนสอนครูต้องจัดการอารมณ์เด็กก่อนเรียนด้วย (รูปที่ 10) ซึ่งประเด็นทั้ง 3 ประการเหล่านี้มีความน่าสนใจที่จะต้องนำมาขยายความไปทีละเรื่อง ดังนี้ *ประเด็นแรก* การมอบหมายงานกลุ่มมีน้อย มีนัยยะว่าพวกเราถนัดและคุ้นเคยกับระบบห้องเรียนที่หันหน้าเข้าหากระดานและฟังเฉพาะสิ่งที่ครูสอน ซึ่งว่ากันตามจริงแล้ว การจัดการเรียนรู้ที่ควรจะเป็นในศตวรรษที่ 21 จัดว่ามีความแตกต่างจากการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 19 และ 20 อย่างสิ้นเชิง ซึ่งวิธีการที่เคยใช้ได้ผลดี อย่างเช่น การสอนแบบป้อนหน้าชั้นเรียน (spoon feeding) จัดว่าเป็นวิธีการที่ล้าสมัยไปแล้ว (ไพพรรณ เกียรติโชติชัย, 2545) ซึ่งการเรียนรู้ที่จะได้ผลดีต้องเป็นวิธีการที่ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนพูดคุยกันเป็นกลุ่มและลงมือปฏิบัติเอง (วิจารณ์ พานิช, 2555) *ประเด็นที่สอง* การสอน Mind map เป็นอีกเรื่องที่ต้องกล่าวถึงการศึกษาของสุมาลี เจริญชัยชนะในปี 2551 ระบุว่า การเรียนการสอนแบบห้องเรียนกลับทางที่เน้นการให้ครูเป็น Coach และให้ผู้เรียนได้มีการลำดับความคิด ได้ลงมือลงมือ ถอดความเข้าใจออกมาเป็นแบบแผนการเรียนรู้ ซึ่งแบบแผนการเรียนรู้หรือ Mind map นี้ ทำให้การเรียนรู้สนุกสนานและเน้นหนักในความเข้าใจ เป็นที่เสียดายว่าการทำ Mind map อาจไม่ได้รับความนิยมในห้องเรียนของเด็กๆ เจเนอเรชันซี-แอลฟาในวันนี้ *ประเด็นที่สาม* ครูต้องจัดการอารมณ์เด็กๆ เสียก่อน ก่อนที่จะได้เริ่มเรียน อารมณ์ในที่นี้คือภาวะไม่พร้อมเรียนต่างๆ อาทิ ลูกนั่ง พูดคุย สมาธิไม่มี มีอาการโวยวาย สนุกสนานเกินเหตุ หรือมีภาวะเหม่อลอย เหล่านี้คือภาวะอารมณ์ที่ครูต้องจัดการเสียก่อน ข้อมูลจากงานวิจัยเชิงคุณภาพของครูสะท้อนออกมาว่าเด็กๆ ของเราอยู่ในบ้านที่ “ค่อนข้างร้อน” เด็กๆ หลายคนบอกว่าพ่อแม่ชอบทะเลาะกันด้วยปัญหาเงินๆ ทองๆ ไม่พอใช้จ่าย ซึ่งสุดท้ายแล้วเด็กๆ ที่อยู่ในเหตุการณ์มีความเครียด หลายบ้านก็ปล่อยให้ลูกอยู่กับเกมในมือถือทั้งหมดนี้คือภาวะบ้านร้อนที่ครูพบและนำพาเด็กของครูมาพร้อมกับอารมณ์ที่ตึงเครียดและรุนแรงไม่ว่าห้องเรียนของเด็กๆ จะเป็นเช่นใด แต่เมื่อสอบถามพวกเขาว่าชอบโรงเรียนหรือไม่

เกือบ 100 เปอร์เซ็นต์ ตอบเสียงดังฟังชัดว่า “หนูชอบโรงเรียน โรงเรียนมีเพื่อนเยอะ โรงเรียนอาหารอร่อย และโรงเรียนมีสนามกว้างกว้าง” จากคำตอบเหล่านี้อาจพออนุมานได้ว่าโรงเรียนยังคงเป็นความหวังอันเรืองรองของประเทศไทยในการสร้างคนตัวเล็กๆ ให้เติบโตมีคุณภาพต่อไป

กล่าวโดยสรุป เด็กซี-แอลฟาของไทยเรียนอยู่ในโรงเรียนสังกัด สพฐ. สูงที่สุด ซึ่งว่ากันตามความจริงโรงเรียนสังกัด สพฐ. อาจจะยังไม่ได้ปรับการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะในศตวรรษที่ 21 มากนัก จากข้อมูลทั้งหมดที่สรุปได้ พบว่า โรงเรียนที่ดูเหมือนจะปรับตัวรับกับการสร้างทักษะในศตวรรษที่ 21 ให้เด็กๆ มากที่สุดคือโรงเรียนสาธิตซึ่งมีจำนวนโรงเรียนลักษณะนี้น้อยมากในประเทศไทย

รูปที่ 10 กิจกรรมในห้องเรียนของเด็กซี-แอลฟาในศตวรรษที่ 21

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2552). การดำเนินงานนโยบายเรียนฟรี 15 ปี อย่างมีคุณภาพ.

_____. (2562). ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องนโยบายและจุดเน้นของกระทรวงศึกษาธิการ ปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 เมื่อวันที่ 21 สิงหาคม 2562.

ไพพรรณ เกียรติโชติชัย. (2545). กระบวนทัศน์ใหม่แห่งการศึกษาในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์การศึกษา.

วิจารณ์ พานิช. (2555). วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21 พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.

_____. (2556). การสร้างการเรียนรู้สู่ศตวรรษที่ 21. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสยามกัมมาจล.

สถาบันสุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่นราชนครินทร์. (2562). หลักการในการส่งเสริมพัฒนาวัยรุ่น. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : http://www.smartteen.net/main/index.php?mode=maincontent&group=90&id=988&date_start=&date_end=. (วันที่สืบค้นข้อมูล: 12 ตุลาคม 2562).

สำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร. (2562). สถิตินักเรียนและโรงเรียนของกรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ. 2560. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <http://www.bangkok.go.th/bangkokeducation/page/sub/11493/%E0%B8%9E%E0%B8%A82560>. (วันที่สืบค้นข้อมูล: 11 กันยายน 2562).

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. 2560 - 2564.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2561). รายงานการศึกษาไทย พ.ศ. 2561 (Education in Thailand 2018). สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ กรุงเทพฯ: 2561.

_____. (2561). สถิติการศึกษาของประเทศไทย ปีการศึกษา 2559-2560. พิมพ์ที่ บริษัท พรักหวานกราฟฟิค จำกัด: กรุงเทพฯ.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2562). การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม สศช.

สุมาลี ชัยเจริญ. (2551). เทคโนโลยีการศึกษาและการพัฒนาระบบการสอน. ขอนแก่น : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สุริยเดว ทรีปาตี. (2561). เราจะสร้าง “คน” ให้เป็น “หุ่นยนต์” ที่แพ้หุ่นยนต์กันไปทำไม. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <https://www.creativethailand.org/article/place/28020/en>. (วันที่สืบค้นข้อมูล : 6 กุมภาพันธ์ 2563).

บทที่ 2

นอกห้องฟ้ากว้าง คือที่ทางของเด็กซ์ - แอลฟา

“เด็กๆ ทุกคนมีลักษณะเฉพาะตัว การศึกษาที่ดีควรส่งเสริมเอกลักษณ์นั้น”

Jeannie K. Fulbright and Brooke Ryan, 2015

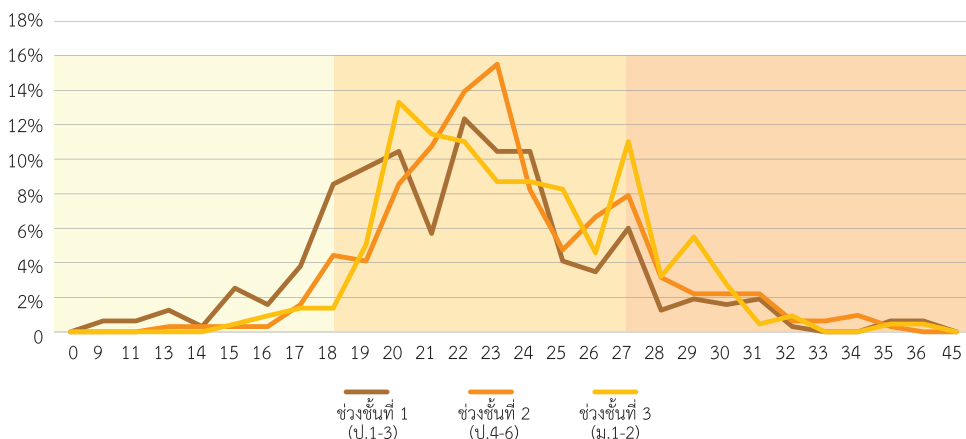
โลกทุกวันที่เคลื่อนไหวรวดเร็วรุนแรง ที่สำคัญกว่าการเคลื่อนไหวของโลก คือ การที่เด็กๆ ทั้งหลายได้บังเอิญเห็นการเคลื่อนไหวที่รูกโหมเหล่านั่นเสียด้วยสิ พวกเขารู้จักโดรนส่งของ ก่อนพ่อแม่ รู้จักหุ่นยนต์ดูแลคนป่วยที่ชื่อ “ดินสอ” พวกเขารู้จักการสั่งอาหารด้วยทัชสกรีน ในร้านฟาสต์ฟู้ดชื่อดังอย่างแมคโดนัลด์ พวกเขาสั่งให้ Grab มาส่งสมุดวาดรูปและดินสอ ราคาทั้งหมด 28 บาทให้ที่บ้าน และพวกเขายังทำอะไรได้อีกมากมายนับจากนี้ เพราะเขาเกิดมาในโลกที่เป็นโลกของเขา แต่เป็นโลกที่ผู้ใหญ่อย่างเรา “ย้ายถิ่น” เข้าไปอยู่อาศัย

ใช่แล้วเรากำลังพูดถึง คำว่า Digital Native และ Digital Immigrants การเป็น Digital Native หรือพลเมืองดิจิทัลของเด็กๆ เจเนอเรชันซี - แอลฟาทำให้โลกทั้งใบย่อส่วนลงมาอยู่ในมือของเขา โลกของเขาในวันนี้จึงไม่จำกัดอยู่ในห้องเรียนสี่เหลี่ยมอีกแล้ว (Stuart Sumner, 2011) เราทั้งหลายเห็นอิทธิพลของปัญญาจักรกลที่กระจายตัวไปได้ซัดเจนมากในยุคอุตสาหกรรมเทคโนโลยีสารสนเทศนี้เอง และไม่แปลกที่เด็กๆ ก็เห็นเช่นเดียวกับเรา อินเทอร์เน็ตเป็นแหล่งกำเนิดช่องทางของการเข้าไปดูไปเห็นในเรื่องต่างๆ มากมายให้คนทุกคน จริ่งอยู่ ที่ใครหลายคนเชื่อว่าอินเทอร์เน็ตจะกระจายความรู้ให้คนเข้าถึงอย่างเท่าเทียม ใครๆ ก็เขียนบล็อกแล้วโฆษณาได้ ใครๆ ก็ขายของผ่านเฟซบุ๊กได้ ใครอยากรู้อะไรก็เข้าถึงได้ ถ้าโอกาสเหล่านี้จะมีอยู่จริง แต่ในทางตรงข้ามการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตสามารถสร้างความเหลื่อมล้ำได้เช่นกัน (Hiroko Tabuchi, 2010 and Greg Bensinger, 2013) เหตุที่ความเหลื่อมล้ำเกิดขึ้นได้ เพราะภาพในอินเทอร์เน็ต “ดูจริง” จนแยกออกได้ยากจากความ “ไม่จริง” การโกหกหลอกลวงผ่านอินเทอร์เน็ตจึงเป็นเรื่องที่มีอยู่จริง และการจะจำแนกแยกแยะความจริงออกจากความไม่จริง ต้องอาศัยข้อมูลจากการ “เห็นของจริง” ด้วยตาตนเองมาแล้วเข้ามาเทียบเคียงเสมอและนี่คือความสำคัญอันเอกอุของการพาเด็กๆ ออกไปสัมผัสโลกนอกห้องเรียน

กิจกรรมนอกห้องเรียนน่าสนุกจริงไหม?

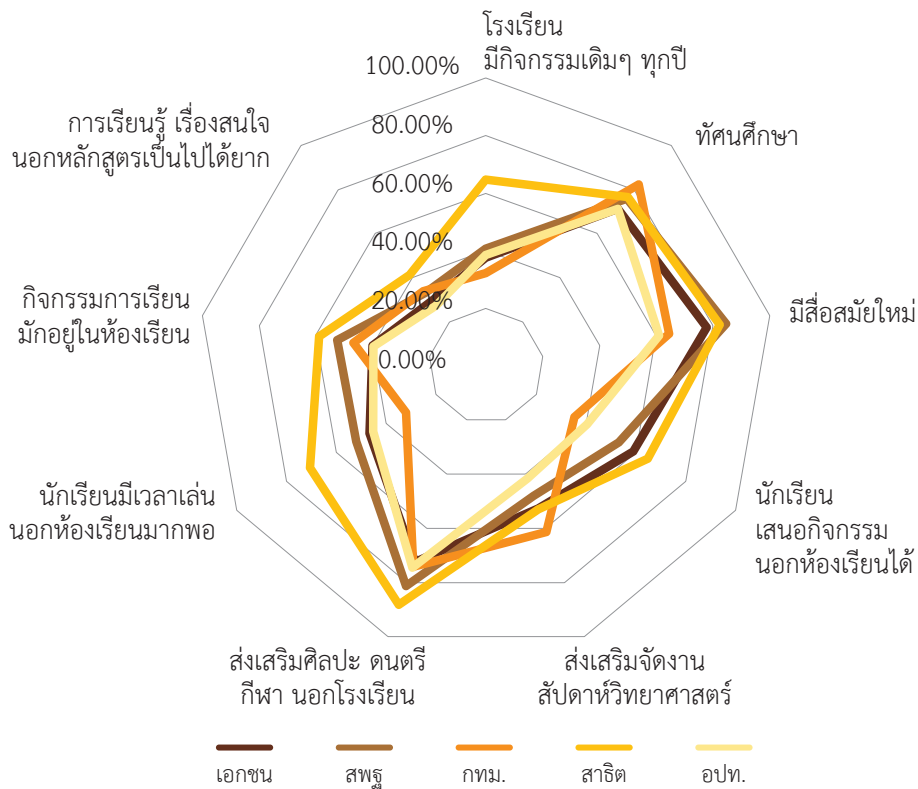
กิจกรรมนอกห้องเรียนของเด็กซี - แอลฟาวุ่่นนี้ส่วนใหญ่ยังคงเป็นกิจกรรมเหมือนเดิม เช่นที่เคยมีมา อาทิ ศิลปะ ดนตรี และกีฬาที่จัดเล่นจัดแข่งขันกันภายนอกโรงเรียน มีทัศนศึกษาบ้าง และมีสื่อสมัยใหม่ที่เปิดให้เด็กได้เห็นโลกในประเทศอื่นๆ ที่ตนเองไม่เคยไป ซึ่งในภาพรวมทุกช่วงชั้นมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง แต่พบว่า ในช่วงชั้นที่ 2 คือ ระดับประถมศึกษาปีที่ 4 - 6 มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าในช่วงชั้นที่ 1 คือ ประถมศึกษาปีที่ 1 - 3 และช่วงมัธยมต้น ม.1 - 2 (รูปที่ 11) นั้่นหมายความว่ากิจกรรมในห้องเรียนเหล่านี้น่าจะมีมากในช่วงที่เด็กๆ อยู่ในชั้นประถมศึกษาตอนปลาย ส่วนกิจกรรมที่ส่งเสริมทักษะในศตวรรษที่ 21 ที่แท้จริง อันได้แก่ การส่งเสริมให้เด็กๆ ได้มีโอกาสเรียนรู้เรื่องที่ตนเองสนใจและไม่มีในหลักสูตร การให้พวกเขาได้นำเสนอกิจกรรมที่พวกเขาอยากเรียนด้วยตนเอง การส่งเสริมให้พวกเขาลุกขึ้นมาจัดงานสัปดาห์วิทยาศาสตร์ของตนเอง และการสนับสนุนให้มีการเล่นนอกห้องเรียนมากขึ้นกลับมีร้อยละของกิจกรรมเหล่านี้น้อยมาก (รูปที่ 12)

รูปที่ 11 กิจกรรมนอกห้องเรียนของเด็กซี - แอลฟาจำแนกตามช่วงชั้นการเรียนรู้

กิจกรรมนอกห้องเรียนของซี - แอลฟาที่สอดคล้องกับทักษะในศตวรรษที่ 21 เมื่อเทียบกับกิจกรรมในห้องเรียนโดยภาพรวมแล้วเด็กๆ ซี - แอลฟาได้ทำกิจกรรมในห้องเรียนมากกว่ากิจกรรมที่อยู่นอกห้องเรียน สะท้อนให้เห็นว่าเด็กๆ ในเจเนอเรชันนี้มีการออกไปเรียนรู้ในเรื่องที่พวกเขาสนใจนอกหลักสูตรเป็นไปได้อย่างมาก กิจกรรมส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นมักอยู่แต่ในห้องเรียน การมีเวลาเล่นนอกห้องเรียนไม่ค่อยจะพอ และการเปิดโอกาสให้เด็กๆ ได้จัดงานกิจกรรมสัปดาห์วิทยาศาสตร์ด้วยตนเองยังจำกัดอยู่มาก จากข้อมูลแสดงให้เห็นเชิงภาพรวมของเด็กไทยทั้งหมดทั้งโรงเรียนในเขตกรุงเทพมหานคร โรงเรียนสาธิต โรงเรียนสังกัด สพฐ. โรงเรียนเอกชน และโรงเรียนสังกัด อปท. ซึ่งข้อค้นพบนี้มีความหมายอย่างยิ่ง เพราะการเรียนรู้ตามความสนใจ และการเรียนรู้โลกกว้างภายนอกห้องเรียน รวมถึงการได้เป็นผู้ “จัด” กระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง จัดเป็นรากฐานของการสร้างนวัตกรรม (เสาวนีย์ จันทพงษ์ และขวัญวิทย์ตันสกุล, 2559) ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งยวดต่อการเดินทางไปของทุกสังคมในโลกนี้ แต่อย่างไรก็ตามในทุกพื้นที่ที่เราได้ไปพบพูดคุยกับครูของเด็กๆ เราพบว่าด้วยภาระด้านเนื้อหาการสอนที่ผูกพันกับผลการประเมินครูทำให้การเรียนรู้นอกห้องทำได้ยาก ครูต้องสอนเนื้อหาให้หมด ซึ่งเนื้อหาการสอนมากมายเหล่านั้นทำให้การเรียนรู้นอกห้องเรียนเป็นไปได้อย่างแต่เด็กหลายๆ คนก็บอกกับทีมวิจัยว่าครูของพวกเขาได้พาพวกเขาออกไปเรียนรู้นอกห้องบ่อยๆ พวกเขาสะท้อนว่าการเรียนนอกห้องเรียนเป็นเรื่องสนุกและเป็นการเรียนที่พวกเขาชอบมาก (รูปที่ 12)

รูปที่ 12 กิจกรรมนอกห้องเรียนของเด็กซี - แอลฟาในศตวรรษที่ 21

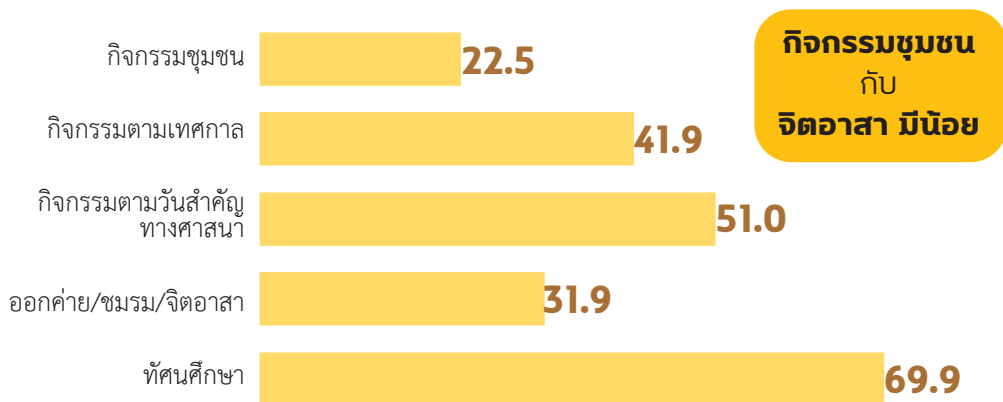
กิจกรรมนอกห้องเรียนที่ครูพาเด็กๆ ซี - แอลฟาออกไปทำนอกโรงเรียนนั้นส่วนใหญ่เกินครึ่งเป็นกิจกรรมทัศนศึกษา รองลงมาเป็นกิจกรรมตามวันสำคัญทางศาสนา แต่จะพบว่า การที่จะให้นักเรียนเสนอกิจกรรมที่ตนเองสนใจจะไปเรียนรู้นอกห้องเรียนนั้นไม่ค่อยมี ที่มีคือ “ครูจัดให้” เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งว่ากันตามความจริงแล้ว ความสงสัยใคร่รู้เป็นเรื่องที่ติดตัวเด็กๆ ทุกคนและวัยประถมและมัธยมต้นจะเป็นช่วงวัยที่เด็กๆ แสดงความสงสัยใคร่รู้ในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัวมากที่สุด วัยนี้จึงเป็นโอกาสที่จะปลูกฝังการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ตามธรรมชาติให้ถูกงามได้ดีที่สุด (ณัฐพันธุ์ ศุภกา, 2550) การเสนอกิจกรรมที่เด็กๆ สนใจด้วยตนเองช่วยบ่มเพาะความกระหายใคร่รู้ซึ่งเป็นพื้นฐานของการเรียนรู้ตลอดชีวิต การศึกษาเรื่อง How can mental health develop through early childhood learning activities in Japan ? สะท้อนให้เห็นประเด็นสำคัญว่าเด็กญี่ปุ่นมีโอกาสได้เสนอกิจกรรมที่ตนเองสนใจและได้ร่วมลงมือ

จัดกิจกรรมด้วยตนเอง มีผลต่อสุขภาพจิตและการยกระดับความภาคภูมิใจในตน (Self-esteem) อย่างชัดเจน ซึ่งความภาคภูมิใจในตนนี้มีผลอย่างสำคัญยิ่งต่อการที่เด็กจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่กล้าลงมือแก้ปัญหาและมีแนวคิดของการพยายามเอาชนะข้อจำกัดต่างๆ ที่จะพบเจอได้ในตลอดช่วงชีวิตของตน (Musikaphan, W., Songsiri, N. (2019)) ซึ่งประเด็นนี้เป็นประเด็นที่พวกเราอยากเห็นในเนื้อในตัวของเด็กๆ ไม่ใช่หรือ?

นอกจากกิจกรรมนอกห้องเรียนที่เป็นที่ยอมรับกันว่าสามารถส่งเสริมจินตนาการและการสร้างความรักในการเรียนรู้ตลอดชีวิตของเด็กๆ ที่จะเป็พื้นฐานนวัตกรรมต่อไปในอนาคต (Mulgan, Geoff, 2010) แล้วยังเป็นหนึ่งในบริบทของการเปิดโลกให้เด็กๆ ได้ค้นพบความหลากหลาย ซึ่งถือเป็นบันไดขั้นแรกของการสร้างทักษะชีวิตและอาชีพด้วย ซึ่งประเด็นทักษะชีวิตและอาชีพนี้เป็นอีกหนึ่งประเด็นที่ใหภาพอะไรหลายๆ อย่างในสังคมไทยเลยทีเดียว

กลับมาที่กิจกรรมนอกห้องเรียนกันต่อ เมื่อไล่เรียงจัดอันดับว่ากิจกรรมใดที่ครูพาเด็กไปทำมากที่สุดไปจนถึง *กิจกรรมไหน?* ที่ครูพาเด็กไปทำน้อยที่สุด ผลปรากฏว่าทัศนศึกษา ได้รับความนิยมเป็นอันดับที่ 1 ในขณะที่กิจกรรมเพื่อส่วนรวม อาทิ จิตอาสา การออกค่ายทำความดียังมีไม่มากนัก แต่ที่น่าสนใจคือกิจกรรมที่ผูกพันกับชุมชนมาเป็นอันดับรั้งท้าย (รูปที่ 13) สิ่งนี้ชี้เข้าชัดเจนว่าการศึกษากับชุมชนอาจไม่ได้ไปด้วยกัน (พัทธนันท์ รัชตะไพโรจน์, 2559)

รูปที่ 13 กิจกรรมที่ครูพาเด็กซี - แอลฟาไปทำนอกโรงเรียน

จิตอาสาสร้างได้ตั้งแต่วัยเด็ก

ย้อนเวลากลับไปเมื่อประมาณ 3 ปีที่แล้ว ประเทศไทยได้สูญเสียพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 9 อันเป็นที่รักยิ่งของปวงชนชาวไทย ท่ามกลางความเศร้าโศกเสียใจในครั้งนั้นทำให้เกิดปรากฏการณ์ “จิตอาสา” จากทั่วทุกสารทิศหลั่งไหลมาผนึกพลังแห่งการให้โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ซึ่งเป็นจิตอาสาที่เกิดจากความมีน้ำใจไมตรี มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน โดยแต่ละคนไม่จำเป็นต้องรู้จักกันมาก่อน ไม่มีข้อจำกัดใดๆ ทั้งอายุ เพศ หน้าที่การงาน การศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ ซึ่งเราได้เห็นผ่านหน้าจอโทรทัศน์หรือทางสื่อออนไลน์ต่างๆ ตั้งแต่เด็กเล็กๆ ขึ้นอนุบาลจนถึงคนวัยรุ่นปู่ย่าตายาย แต่ทุกคนก็สามารถหลอมรวมใจเป็นหนึ่งเดียวเพื่อถวายเป็นพระราชกุศลตามรอยบาทองค์ราชัน ใครมีความสามารถด้านไหนก็ไปช่วยด้านนั้นเล็กๆ น้อยๆ คนละไม้คนละมือ มีทั้งงานบริการขับรถมอเตอร์ไซด์รับ-ส่งฟรีเพื่อประชาชนสำหรับเข้าไปในงานพระราชพิธี บริการอาหาร ขนม น้ำดื่ม และยา สำหรับผู้ที่ต่อแถวเพื่อรอเข้ากราบพระบรมศพที่นับจากหัวแถวจรดปลายแถวรวมๆ แล้วได้หลายกิโลเมตร แต่ทุกคนก็ได้แสดงความจงรักภักดี ได้แสดงความมีน้ำใจตั้งใจต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน แม้ว่าอากาศจะร้อนสักเพียงใดก็ตาม

“จิตอาสา” ยังคงมีการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่องจนมาถึงงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพรัชกาลที่ 9 ซึ่งในครั้งนั้นทางเจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังได้เปิดให้ผู้สนใจสามารถสมัครเป็นจิตอาสาเฉพาะกิจช่วงก่อนวันพระราชพิธีประมาณ 1 เดือน เราจะเห็นภาพคุ้นตาในชุดสีดำผูกผ้าพันคอสีเหลืองและสวมหมวกสีฟ้าที่ปฏิบัติงานตามสถานที่จัดงานในเขตต่างๆ ของกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด โดยงานของจิตอาสานั้นมีทั้งหมด 8 ประเภท ที่ทุกคนสามารถเลือกประเภทของงานได้ตามความสามารถและความสนใจ ได้แก่ 1) งานดอกไม้จันทน์เกี่ยวข้องในเรื่องการจัดซุ้ม การแจกและการรับ การเชิญดอกไม้จันทน์ ช่วยจัดระเบียบแถวประชาชนในการเข้าแถวถวายดอกไม้จันทน์ 2) งานประชาสัมพันธ์เป็นงานที่ให้บริการข้อมูลเกี่ยวกับงานในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ รวมถึงช่วยดูแลต้อนรับประชาชน จุดบริการต่างๆ 3) งานโยธา สนับสนุนเรื่องการจัดเตรียมสถานที่ ช่วยดูแลรักษาความสะอาดความเรียบร้อยของสถานที่จัดงาน ให้มีความสวยงามและสมพระเกียรติ ทั้งก่อนระหว่างและหลังงานพระราชพิธี 4) งานขนส่งเพื่อความปลอดภัยของประชาชน สนับสนุนเรื่องงานรับ-ส่งประชาชนด้วยยานพาหนะ เช่น รถยนต์ จักรยานยนต์ เรือโดยสาร รถกอล์ฟไฟฟ้า รถพ่วง ฯลฯ รวมถึงการอำนวยความสะดวกในเรื่องการแนะนำเส้นทางมายังพื้นที่จัดงาน 5) งานบริการ

ประชาชนสนับสนุนเรื่องการจัดหาและการบริการอาหาร น้ำดื่ม การเตรียมร่ม เสื้อกันฝน และช่วยประสานงาน ดูแลความเรียบร้อยในพื้นที่พักคอยของประชาชน 6) งานแพทย์ ปฏิบัติงานสนับสนุนและช่วยอำนวยความสะดวกแก่แพทย์ พยาบาล รวมถึงช่วยอำนวยความสะดวกด้านการปฐมพยาบาลเบื้องต้นและช่วยเหลือกู้ชีพตลอดจนช่วยดูแลเรื่องเส้นทางฉุกเฉินสำหรับรถพยาบาลช่วยเหลือผู้ป่วย 7) งานรักษาความปลอดภัยช่วยสอดส่อง สังเกต ระวังระมัดระวังความปลอดภัยบุคคลและสถานที่ และแจ้งข้อมูลให้เจ้าพนักงานทราบกรณีพบสิ่งผิดปกติ ทั้งก่อน ระหว่าง และหลังงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ และ 8) งานจราจร ปฏิบัติงานสนับสนุนและช่วยดูแลด้านการจราจรโดยรอบสถานที่จัดงาน เช่น ดูแลการหยุดรถ จอดรถ การข้ามทางของประชาชน การแนะนำเส้นทาง การแจ้งอุบัติเหตุการจราจรให้แก่เจ้าพนักงานทราบ เป็นต้น (MThai, 2560)

จากการลงพื้นที่ของทีมีวิจัยได้สัมภาษณ์เชิงลึกระดับผู้บริหารท่านหนึ่งซึ่งท่านมีแนวคิดในการปลูกจิตอาสาให้กับนักเรียนตัวเล็กๆ ในโรงเรียนที่ท่านบริหารอยู่ในปัจจุบัน ท่านได้พูดคุยกับทีมีวิจัยว่าในช่วงของการรับสมัครจิตอาสางานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพว่า คณะครูของท่านได้พานักเรียนไปสมัครทำงานจิตอาสาเป็นโรงเรียนแรกๆ เลยก็ว่าได้ เพราะโรงเรียนเป็นเขตพื้นที่ใกล้เคียงที่สามารถไปได้สะดวกแล้วก็มีกำลังคนที่จะเข้าไปช่วยงานได้

“ผมเอาเด็กที่โรงเรียนไปสมัครจิตอาสาเป็นโรงเรียนแรกๆ เลย เด็กๆ ได้ออกทีวีไปทำกิจกรรมจิตอาสา เด็กๆ เห็นดีใจกันหมด ว่าได้ไปทำกิจกรรมจิตอาสา มี ป.5 ป.6 พอกลับมาเด็กมาบอกผมว่าถ้ามีตรงไหนอยากรจะไปช่วยงานอีก ที่ผมวางไว้นี้อย่างหนึ่งคือเรื่องของจิตอาสาเป็นสิ่งที่มันต้องสร้างตั้งแต่เด็ก ให้มีจิตที่อยากจะให้ช่วยเหลือ ช่วยเหลือเบื้องต้นก็ได้ ช่วยผู้ใหญ่เดินข้ามถนน เห็นใครไม่สบายก็เข้าไปช่วยเขา ถ้าเรามีกิจกรรมแบบนี้ก็อีกเด็กๆ จะได้เกิด การช่วยเหลือคนอื่นๆ เป็นการปลูกฝัง”

ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่งในจังหวัดกรุงเทพมหานคร

สืบเนื่องมาถึงการใช้กลยุทธ์ในการปลูกฝังเรื่องจิตอาสาโดยการนำกระบวนการเศรษฐกิจพอเพียงมาสอนเด็กๆ ในโรงเรียนให้เป็นผู้ที่มีจิตอาสา สามารถช่วยเหลือผู้อื่นได้โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน

“เพื่อนผมรู้จักกับอดีตเลขาของมูลนิธิชัยพัฒนาได้นั่งทานข้าวร่วมกัน ได้คุยเรื่องโครงการเศรษฐกิจพอเพียง ผมเลยบอกว่าที่โรงเรียนมีพื้นที่เหลืออีกเยอะ ท่านก็เลยแนะนำว่าให้โรงเรียนพาเด็กไปที่พิพิธภัณฑ์เกี่ยวกับเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงแถวธรรมศาสตร์ ผมเลยบอกว่างั้นเราไปกัน เดี่ยวช่วงภาคฤดูร้อนเรามาทำงานกัน ไปดูแล้วกลับมาทำ ท่านเลยบอกยินดี ไม่มีค่าใช้จ่าย ตอนนั้นท่านก็เป็นวิทยากรให้โรงเรียนด้วย ถ้าทำให้โรงเรียนท่านจะไม่รับค่าใช้จ่าย ผมก็เลยคิดว่าถ้าเรามีคนแบบนี้เยอะๆ มองว่าอันนี้แหละต้องปูพื้นฐานตั้งแต่เด็ก เพราะเราเห็นเรื่องของจิตสาธารณะ หลายคนทำงานวิจัยแล้วไม่นำเอามาใช้ประโยชน์ คุณเรียน ป.โท ป.เอก จบแล้วยังไง สิ่งนี้ต้องช่วยกันคิดและช่วยกันทำต่อด้วย”

ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่งในจังหวัดกรุงเทพมหานคร

อันที่จริงประเทศไทยเป็นสังคมที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และมีการอยู่อาศัยเป็นแบบเครือญาติกันอยู่แล้วตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ มีความเคารพนับถือกันอย่างเหนียวแน่นโดยเฉพาะในสังคมชนบทที่เห็นได้จากการร่วมแรงร่วมใจกันในงานทำบุญตามเทศกาล เช่น การทำบุญวันสงกรานต์เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษผู้ล่วงลับ การนำของขวัญและน้ำอบไปรดน้ำดำหัวเพื่อขอพรจากบิดา มารดา และญาติผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นการฝึกฝนคนให้มีความกตัญญูทักท้วงต่อผู้มีพระคุณ (ศูนย์ข้อมูลข่าวสารอาเซียน กรมประชาสัมพันธ์, 2558) มีงานทำบุญวันเข้าพรรษา งานทอดกฐิน ทอดผ้าป่าที่มีการออกโรงทานนำอาหารมาเลี้ยงผู้ที่มีร่วมกิจกรรม ล้วนแต่เป็นการกล่อมเกลাজิตใจให้มีความเสียสละเพื่อส่วนร่วม มีความสามัคคี และเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน สิ่งเหล่านี้ยังคงมีให้เราได้เห็นกันอยู่ในสังคมไทย แม้ว่ายุคสมัยจะเปลี่ยนไปสักเพียงใด ความเป็นอัตลักษณ์ของคนไทยส่วนใหญ่ยังคงอยู่แม้จะเป็นสังคมเมืองก็ตาม

เมื่อไม่นานมานี้ประมาณช่วงเดือนกันยายน พ.ศ. 2562 มีเหตุการณ์น้ำท่วมหนักในจังหวัดทางตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ถือว่าเป็นภัยพิบัติที่สร้างความเสียหายในระบบเศรษฐกิจอย่างมหาศาล บ้านเรือนที่อยู่อาศัยพังยับเยิน พืชผลทางการเกษตรได้รับความเสียหายอย่างมาก ในเหตุการณ์น้ำท่วมครั้งนั้นทำให้เราทราบว่าประเทศไทยยังไม่สันคนดี ยังมีคนที่ไม่น้ำจืดน้ำใจอยากช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกันให้พ้นจากความทุกข์ คนที่ไม่มีเงินก็ช่วยแรงกาย ส่วนคนที่อยู่ไกลไม่สามารถเข้าไปช่วยเหลือได้ก็ช่วยได้ด้วยการบริจาคเงินและสิ่งของเพื่อบรรเทาทุกข์ จากตัวเลขยอดบริจาคเงินพุ่งสูงถึง 400 กว่าล้านบาท (ข่าวสด, 2562)

ที่ศูนย์บดินท์ บ้านลือฤทธิ์ เป็นดารานักแสดงและรู้จักกันในนามคนทำงานของมูลนิธิร่วมกตัญญู ที่อาสาเป็นสื่อกลางประชาสัมพันธ์เพื่อขอรับบริจาคเงินและสิ่งของให้กับผู้ประสบภัยน้ำท่วม เงินและสิ่งของเหล่านั้นได้ถูกกระจายให้การช่วยเหลือไปถึงระดับครัวเรือนและบุคคลอย่างทั่วถึง

ความเป็นจิตอาสาที่ได้ยืมมาจากเหตุการณ์งานวันพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ รัชกาลที่ 9 และเหตุการณ์อุทกภัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ผ่านมาเป็นการสร้างปรากฏการณ์ของความเป็น “จิตอาสา” ของคนไทยอย่างเห็นได้ชัดเจน ผู้ใหญ่สามารถปลูกฝังเรื่องการให้การเสียสละให้กับเด็กๆ ได้ตั้งแต่ยังเล็กๆ อาจจะทำให้คุณเป็นตัวอย่าง ชวนลูกหลานในบ้านออกไปทำกิจกรรมนอกบ้าน การพูดคุยกับเด็กๆ สามารถสอดแทรกเรื่องราวของการเป็นจิตอาสาที่สามารถทำได้ตลอดเวลาไม่ว่าจะเป็นงานเล็กหรืองานใหญ่ การปลูกฝังสิ่งดีๆ วันละเล็กน้อยในวันนี้ พ่อเด็กๆ เติบโตไปเป็นผู้ใหญ่ในวันข้างหน้าเขาจะรู้ดีว่าการให้หรือการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์นั้นเป็นสิ่งที่มีความค่าและคนเราทุกคนสามารถทำได้โดยไม่ต้องหวังสิ่งตอบแทน

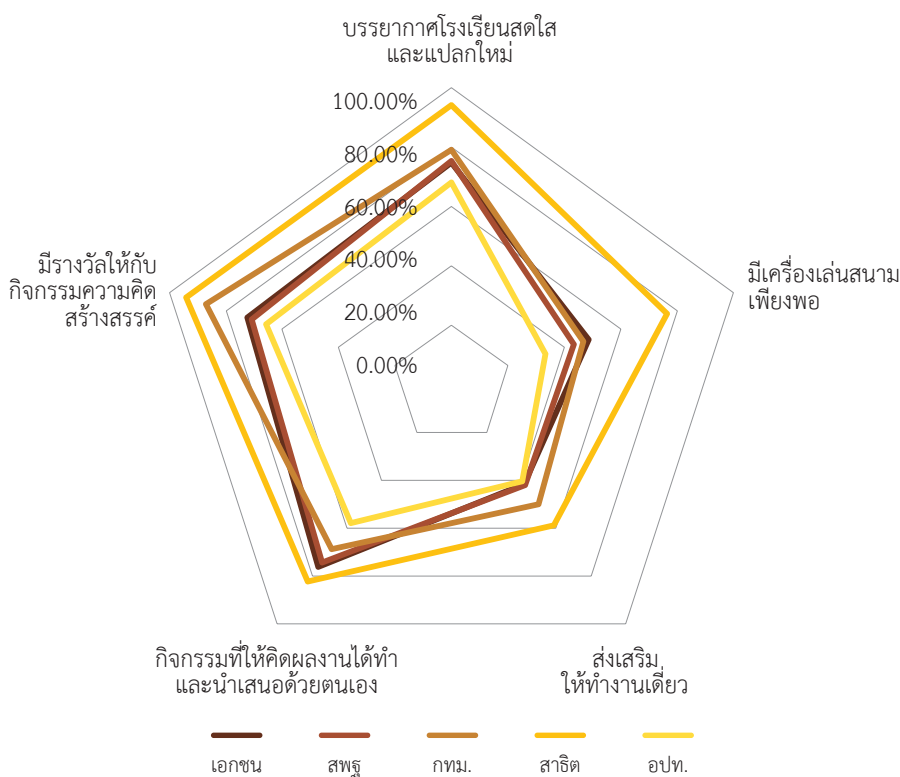
บรรยากาศในโรงเรียนชวนให้อยากไปโรงเรียน

การกระตุ้นให้เด็กๆ เกิดความรู้สึกที่อยากจะไปโรงเรียน และการมีสิ่งๆ ที่สร้างความสนใจให้กับเด็กๆ ได้นั้น คงหนีไม่พ้นเรื่องของบรรยากาศในโรงเรียน ซึ่งการเรียนการสอนในแต่ละวันไม่ควรต้องให้เด็กๆ ใช้เวลาในการคร่ำเคร่งอยู่กับบทเรียนเพียงอย่างเดียว เด็กๆ ควรได้มีเวลาพักผ่อนสมองบ้าง ได้มีเวลาเล่นกับเพื่อนๆ บ้างในช่วงกลางวันหรือช่วงเย็นหลังเลิกเรียน แต่ด้วยความพร้อมของโรงเรียนในแต่ละสังกัดยังคงมีความแตกต่างกัน ข้อจำกัดอันสำคัญที่พบบ่อยโดยเฉพาะโรงเรียนในพื้นที่ในเมือง คือ เรื่องของพื้นที่ที่คับแคบเมื่อเทียบกับจำนวนนักเรียน ทำให้ไม่มีพื้นที่สนามที่เพียงพอสำหรับการเล่นของเด็กๆ ในช่วงเวลาพัก ซึ่งการเล่นกันของเด็กๆ ไม่ใช่เรื่องเล่นๆ เลย เพราะช่วงเวลาเล่นๆ เหล่านั้นสร้างทักษะอันยิ่งใหญ่ให้กับพวกเขา นั่นคือ ทักษะการเข้าสังคม (Socializing) ทักษะการเจรจาต่อรอง (Bargaining) และทักษะการรุก-ถอย และการมีตัวตนในหมู่เพื่อนๆ (Positioning) (Dunn J, 2004) ความตระหนักรู้ถึงบทบาทของตนในหมู่เพื่อนตัวเล็กๆ ด้วยกันก่อให้เกิดการก่อรูปตัวตนและบุคลิกภาพที่เหมาะสมสอดคล้องไปกับสังคมเพื่อนฝูง สิ่งเหล่านี้มีมูลค่ามหาศาลที่อาจวัดไม่ได้ด้วยเกรดหรือผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเลย (Hughes C., 2011) ซึ่งในการวิจัยนี้ทีมวิจัยพบว่าโรงเรียนสาธิตมีบรรยากาศในโรงเรียนทุกด้าน อันได้แก่ ความสดใสและความแปลกใหม่ของโรงเรียนที่มีอยู่เสมอ การจัดกิจกรรมที่ให้องค์ความรู้กับความคิดสร้างสรรค์ กิจกรรมที่สนับสนุนการคิดหรือนำเสนอ

ผลงานด้วยตนเอง การส่งเสริมให้ทำงานเดี่ยว และมีเครื่องเล่นสนามที่เพียงพอสำหรับเด็กๆ ที่สอดคล้องกับศตวรรษที่ 21 สูงกว่าโรงเรียนในสังกัดอื่นๆ ทั้งหมด สิ่งนี้ชี้ให้เห็นความไม่เท่าเทียม บางประการที่เกิดขึ้นจริงในระบบการศึกษาไทย (รูปที่ 14)

กล่าวโดยสรุป นอกพักกว้างของเด็กซี-แอลฟานี้ยังเป็นนอกห้องเรียนที่ยังไม่ “กว้าง” มากนัก เหตุที่ไม่กว้างเพราะหลายสิ่งหลายอย่างเป็นกิจกรรมที่ครูกัด คุรุจัดอยู่เหมือนเดิม การคิดเอง ลงมือทำตามความคิดอย่างอิสระและมีโอกาสนำเสนอสิ่งที่ตนเองสนใจเพื่อนำไปสู่ อิสระการเรียนรู้อย่างกว้างขวางยังไม่เกิดขึ้นในโรงเรียนของเด็กๆ ซี-แอลฟาในวันนี้

รูปที่ 14 บรรยากาศในโรงเรียนของเด็กซี-แอลฟา

เอกสารอ้างอิง

- Dunn J. (2004). Children's Friendships: The Beginnings of Intimacy. Oxford: Wiley.
- Hiroko Tabuchi, (2010). For Sushi Chain, Conveyor Belts Carry Profit. New York Times. Retrieved from http://www.nytimes.com/2010/12/31/business/global/31_sushi.html. (accessed November 4, 2019).
- Hughes, C. (2011). Social Understanding and Social Lives: From Toddlerhood through to the Transition to school. Hove: Psychology Press.
- Jeannie K. Fulbright and Brooke Ryan. (2015). Exploring Creation with Human Anatomy and Physiology. Publisher: Knowledge Box Central.
- MThai. (2560). จิตอาสาเฉพาะกิจ งานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <https://news.mthai.com/webmaster-talk/593330.html>. (วันที่สืบค้นข้อมูล: 6 พฤศจิกายน 2562).
- Musikaphan, W., Songsiri, N. (2019). How can mental health develop through early childhood learning activities in Japan ?. Journal of Public Health and Development, 17(1).
- Stuart Sumner. (2011). McDonald's to Implement Touch-Screen Ordering. Retrieved from <http://www.computing.co.uk/ctg/news/2072026/mcdonalds-implement-touch-screen>. (accessed November 1, 2019).
- ข่าวสด. (2562). ปิดรับบริจาค! บิณฑ์ เผยยอดเงินทะลุ 422 ล้าน ลุยแจกต่ออีก 5 จว. น้ำท่วม. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : https://www.khaosod.co.th/special-stories/news_2940308. (วันที่สืบค้นข้อมูล: 30 พฤศจิกายน 2562).
- ณัฐพันธุ์ ศุภกา. (2550). Science in action: นานาเทคโนโลยีที่ซ่อนเร้นอยู่ในธรรมชาติ.
- พัทธนันท์ รชตะไพโรจน์. (2559). การพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของครูโรงเรียนเอกชน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ.
- ศูนย์ข้อมูลข่าวสารอาเซียน กรมประชาสัมพันธ์. (2558). ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมไทย. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : http://www.aseanhai.net/ewt_news.php?nid=2461&filename=index. (วันที่สืบค้นข้อมูล: 30 พฤศจิกายน 2562).
- เสาวนีย์ จันทพงษ์ และขวัญฤทัย ยงตันสกุล. (2559). นวัตกรรมแรงขับเคลื่อนใหม่ของเศรษฐกิจไทย. รายงานการวิจัยของธนาคารแห่งประเทศไทย.

บทที่ 3

โลกใบใหม่แล้ว...ครูต้องตามให้ทัน

ความคาดหวังของครู และทักษะในศตวรรษที่ 21 ของซี - แอลฟา

ในส่วนนี้ผู้วิจัยได้ชี้ให้เห็นถึงความคิดเห็นของครูต่อเด็กๆ ซี - แอลฟาต่อคุณสมบัติในศตวรรษที่ 21 ที่ครูมองเห็นว่าเป็นเรื่องจำเป็นที่เด็กต้องมี สิ่งที่ครูคิดเห็นนี้แน่นอนว่าย่อมสะท้อนถึงมุมมองต่อการเปลี่ยนแปลงของครูเป็นสำคัญ หากครูมองไม่เห็นการเปลี่ยนแปลงและความจำเป็นที่ต้องปรับรูปแบบการเรียนการสอนเสียแล้วก็ยากที่จะพาเด็กๆ ไปถึงฝั่งฝันได้

นอกจากนี้ในส่วนที่ได้ชี้ให้เห็นถึงทักษะในศตวรรษที่ 21 ประชาคมโลกมั่นใจว่าคือทักษะที่จำเป็นอย่างยิ่งต่อการมีชีวิตรอดของคนในเจนเนอเรชันนี้เป็นต้นไป (อารีย์ นัยพินิจ, ภัทรพงษ์ เกริกสกุล และ ชงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร, 2557) ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีทางการผลิต สิ่งแวดล้อมและปัจจัยต่างๆ ในการดำรงชีวิตของคน การมีทักษะที่จำเป็นและสอดคล้องกับการก้าวไปของโลกเป็นเรื่องที่จำเป็นต้องทำให้มีขึ้นในเด็กๆ ของเรา ซึ่งผลการศึกษานี้จะอธิบายถึงทักษะในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นทักษะหลักที่จำเป็น 7 ทักษะ และแยกย่อยจาก 7 ทักษะออกมาเป็นทักษะย่อยๆ ดังต่อไปนี้

1. ทักษะชีวิตและอาชีพ แบ่งได้ 5 องค์ประกอบย่อย ได้แก่
 - 1.1 ความยืดหยุ่นและความสามารถในการปรับตัว
 - 1.2 การริเริ่มและกำกับดูแลตนเองได้
 - 1.3 ทักษะด้านสังคมและทักษะข้ามวัฒนธรรม
 - 1.4 การมีความรับผิดชอบ ตรวจสอบได้
 - 1.5 ภาวะผู้นำและความรับผิดชอบ

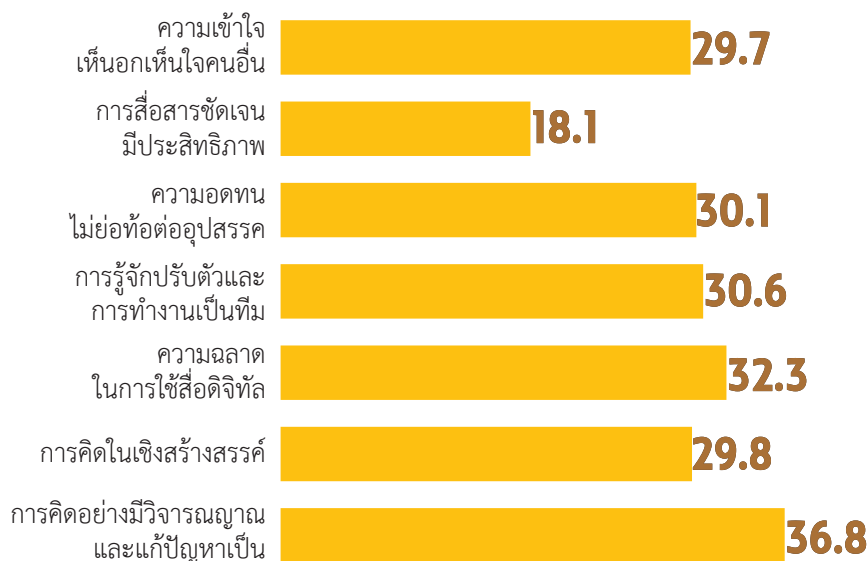
2. ทักษะการสื่อสาร แบ่งได้ 2 องค์ประกอบย่อย ได้แก่
 - 2.1 การสื่อสาร และความคิด
 - 2.2 การฟัง
3. ทักษะการสร้างสรรค์และนวัตกรรม แบ่งได้ 2 องค์ประกอบย่อย ได้แก่
 - 3.1 คิดอย่างสร้างสรรค์
 - 3.2 ทำงานอย่างสร้างสรรค์ร่วมกับผู้อื่น
4. ทักษะการเรียนรู้ แบ่งได้ 3 องค์ประกอบย่อย ได้แก่
 - 4.1 เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์และนวัตกรรม
 - 4.2 คิดอย่างมีวิจารณญาณ และแก้ปัญหา
 - 4.3 การสื่อสารและความร่วมมือ
5. ทักษะการร่วมมือ แบ่งได้ 3 องค์ประกอบย่อย ได้แก่
 - 5.1 การทำงานร่วมกัน
 - 5.2 ความรับผิดชอบร่วมกัน
 - 5.3 ความยืดหยุ่น
6. ทักษะสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี
7. ทักษะการเคารพความแตกต่างหลากหลาย และการไม่นิยามความรุนแรง

ซึ่งทักษะเหล่านี้ถูกพูดถึงกันมากแต่ยังไม่เคยมีการสำรวจในเด็กๆ เจเนอเรชันซี-แอลฟา นี้ มาก่อน งานศึกษาชิ้นนี้จะไล่เรียงไปโดยลำดับถึงความคาดหวัง และการลงมือทำของผู้ใหญ่ ต่อการสร้างทักษะเหล่านี้ และผลที่เกิดขึ้นในตัวของเด็กดูว่าพวกเขาเหล่านี้มีทักษะในศตวรรษที่ 21 อยู่ในเนื้อในตัวบ้างหรือยัง และมีมาก-น้อยในประเด็นใดบ้าง

ความอยู่รอดของเด็กๆ ซี - แอลฟา...ต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก

เมื่อสอบถามคุณครูถึงความคาดหวังของคุณสมบัติของเด็กๆ ที่ควรจะมีเพื่อให้พวกเขาเท่าทันการเปลี่ยนแปลงและอยู่รอดได้ในโลกที่ซับซ้อนขึ้นเรื่อยๆ ครูโดยรวมในทุกภาคของประเทศไทยให้คะแนนอันดับหนึ่งไปที่ทักษะ “การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการแก้ปัญหา” ซึ่งเป็นหนึ่งในทักษะการเรียนรู้ ตามมาด้วยประเด็น “ความฉลาดในการใช้สื่อดิจิทัล” ส่วนอันดับสามจะเป็นเรื่อง “การรู้จักปรับตัวและการทำงานเป็นทีม” รวมไปถึง “ความอดทน” ซึ่งครูเกือบทุกคนให้ทัศนะว่าทักษะเหล่านี้บางส่วนสอนได้ในกิจกรรมในห้องเรียน แต่บางส่วน (ซึ่งเป็นส่วนใหญ่เสียด้วย) ต้องใช้ตัวช่วยอื่นๆ ในการทำให้เกิดขึ้น ครูหลายคนให้ทัศนะว่า ยกตัวอย่างเช่น ประเด็น “การคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหาเป็น” นั้น ไม่อาจทำได้โดยรูปแบบการเรียนการสอนในห้องเรียนปกติ แต่อาจจะต้องออกมาในรูปแบบของกิจกรรมค่าย และการเรียนรู้นอกห้องเรียนอันเกี่ยวเนื่องกับวิชาชีพในด้านต่างๆ (วิจารณ์ พานิช, 2555) (รูปที่ 15)

รูปที่ 15 คุณสมบัตินี้ที่เด็กซี - แอลฟาควรมีตามความคิดเห็นของคุณครู

จากคุณสมบัติของเด็กที่ครูมองเห็นว่ามีความจำเป็นต่อการอยู่รอดอยู่ดีในวันนี้มันมีความสอดคล้องกับการศึกษาในหลายๆ ชิ้นงานที่กล่าวถึงทักษะในศตวรรษที่ 21 ว่ามีความสำคัญมาก โดยเฉพาะทักษะในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ทักษะการรู้จักปรับตัวและทำงานเป็นทีม และความคิดสร้างสรรค์ (วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง และอธิป จิตตฤกษ์, 2554) ความถาโถมของข้อมูลชุดใหญ่อย่าง Big data ต้องการคนที่สังเคราะห์ข้อมูลได้ เลือกที่จะเชื่อหรือไม่เชื่อในข้อมูลใดๆ ก็ตามบนหลักเหตุและผลและที่สำคัญมนุษย์ตัวเล็กๆ เหล่านี้ต้องถูกสอนทักษะทางสังคมและความคิดสร้างสรรค์แบบมนุษย์ ซึ่งทักษะทางสังคมนี้เองเป็นสิ่งที่ไม่สามารถทดแทนด้วยการทำงานของหุ่นยนต์ได้ (ภูวดล โกมลรัตนเสถียร, 2562)

ทักษะชีวิตและอาชีพเป็นอีกประเด็นที่พูดถึงกันอย่างกว้างขวางมากกว่า 10 ปี สืบเนื่องมาจากการเข้าสู่สังคมสูงวัยของโลกและรูปแบบการดำเนินชีวิต จากการประมาณการจำนวนผู้สูงอายุขององค์การสหประชาชาติในช่วงปี พ.ศ. 2544-2643 ซึ่งจะเป็นศตวรรษแห่งผู้สูงอายุ โดยสัดส่วนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 12.3 ในปี พ.ศ. 2558 เป็นร้อยละ 13.8 ในปี พ.ศ. 2563 ขณะที่วัยแรงงานอายุระหว่าง 25-59 ปี เพิ่มขึ้นเล็กน้อยจากร้อยละ 45.4 เป็นร้อยละ 45.8 แต่หลังจากปี พ.ศ. 2563 วัยแรงงานจะลดลงอย่างต่อเนื่อง และวัยเด็กอายุระหว่าง 0-24 ปี จะลดลงจากร้อยละ 42.3 เหลือร้อยละ 40.8 ในเวลาเดียวกัน ซึ่งกล่าวได้ว่าประเทศพัฒนาแล้วทั้งหลายล้วนเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์แล้ว ส่วนประเทศไทยเรามีระยะเวลาเข้าสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ค่อนข้างเร็วประมาณ 16 ปีก่อนที่จะเป็นประเทศพัฒนาแล้ว (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559) ผลกระทบของสังคมผู้สูงอายุนี้อาจกระทบเป็นลูกโซ่ลงมาถึงกำลังแรงงานโดยตรงและนี่คือเหตุผลว่าทำไมเราจึงต้องสนใจทักษะชีวิตและอาชีพของเด็กเจนเนอเรชันซี-แอลฟา

องค์การอนามัยโลก (WHO) ได้ระบุว่าทักษะชีวิต หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการปรับตัวและมีพฤติกรรมเชิงบวกที่จะทำให้บุคคลสามารถอยู่ร่วมกับความท้าทายของชีวิตได้ กรอบทักษะชีวิตมีทั้งสิ้น 10 ประการ ซึ่งทักษะชีวิต (Skills for your life) นี้ได้ถูกนำไปปรับใช้อย่างกว้างขวางในประเทศพัฒนาแล้วหลายประเทศ เช่น ออสเตรเลีย ญี่ปุ่น ฟินแลนด์ และเบลเยียม โดยทักษะชีวิตที่องค์การอนามัยโลก กำหนดกรอบไว้ (Vivekanand, 2015) ได้แก่

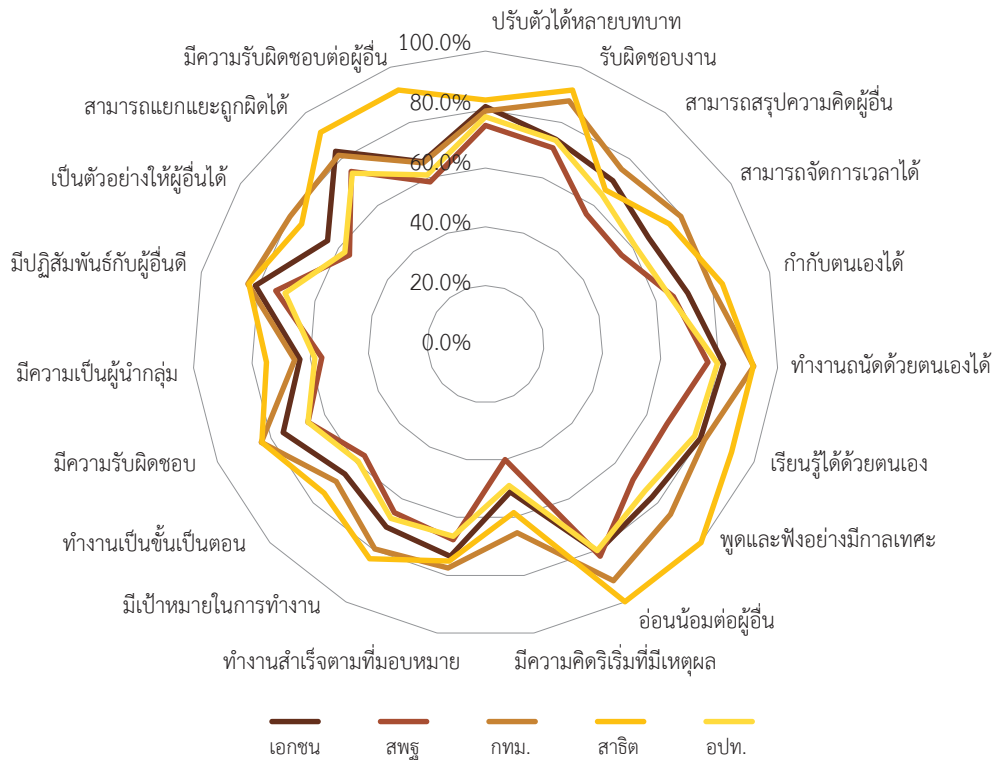
1. การตื่นตัวรู้สึกตัว (Self-awareness)
2. ความเห็นอกเห็นใจ (Empathy)
3. การคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ (Critical thinking)
4. ความคิดสร้างสรรค์ (Creative thinking)
5. การตัดสินใจเหมาะสม (Decision making)
6. การแก้ปัญหา (Problem solving)
7. การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ (Effective communication)
8. ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal relationship)
9. การจัดการตนเองเมื่อเจอความเครียด (Coping with stress)
10. การจัดการอารมณ์ (Coping with emotions)

ซึ่งกรอบทักษะชีวิต 10 ประการนี้ ทีมวิจัยได้แตกออกมาเป็นข้อคำถาม 20 คำถาม ที่สอดคล้องกับกรอบและเหมาะสมกับบริบทและวัยของเด็ก 6-14 ปี และได้ทำการสำรวจ ทักษะชีวิตตามกรอบดังกล่าว

จากข้อมูลของการสำรวจเราพบว่าทักษะชีวิตและอาชีพของนักเรียนในกลุ่มของ โรงเรียนสาธิตมีความโดดเด่นและดีกว่านักเรียนในสังกัดอื่นๆ อย่างชัดเจน เด็กๆ ในโรงเรียนสาธิต ดูเหมือนจะเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ทำงานถนัดด้วยตนเองได้ กำกับตนเองได้ มีความรับผิดชอบ งานที่ได้รับมอบหมาย มีความเป็นผู้นำ และมีเป้าหมายในชีวิต ซึ่งเมื่อเทียบกับโรงเรียนในสังกัด สพฐ.จะพบว่า โรงเรียน สพฐ. มีทักษะดังกล่าวต่ำสุดในทุกประเด็น (รูปที่ 16) ซึ่งหากมอง ในประเด็นของความเท่าเทียมก็อาจจะกล่าวได้ว่าความไม่เท่าเทียมเป็นประเด็นที่มีอยู่จริง และ เมื่อพิจารณาจำนวนโรงเรียนในสังกัด สพฐ. จะพบว่ามีจำนวนโรงเรียนและจำนวนนักเรียน มากที่สุด เมื่อเทียบกับจำนวนโรงเรียนและจำนวนนักเรียนของโรงเรียนสาธิตที่มีจำนวน น้อยที่สุด สิ่งนี้คือความจริงที่เราพบเจอในระบบการศึกษาไทย (ประไพ ศิวะสิริวิลาส, 2549)

อีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจไม่แพ้กัน คือ ประเด็นการคิดริเริ่มที่มีเหตุผล ประเด็นนี้เป็นอีก ประเด็นหนึ่งที่เด็กไทยในทุกสังกัดการศึกษาต้องการการพัฒนาเหมือนกัน ซึ่งจริงๆ แล้วทักษะ การคิดริเริ่มที่มีเหตุผลนี้จัดเป็นกลไกพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาทุนมนุษย์ให้มีสมรรถภาพใน การแข่งขันในอนาคต เพราะสิ่งนี้เป็นพื้นฐานของจินตนาการและการคิดต่อยอด (ประไพทิพย์ ลือพงษ์, 2555) แต่สิ่งที่พบจากเด็กไทยในเจนเอเรชันนี้ค่อนข้างน่าเป็นกังวลเช่นกัน โดยเฉพาะ เด็กกลุ่มใหญ่ของประเทศ คือ เด็กที่เรียนในโรงเรียนสังกัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.)

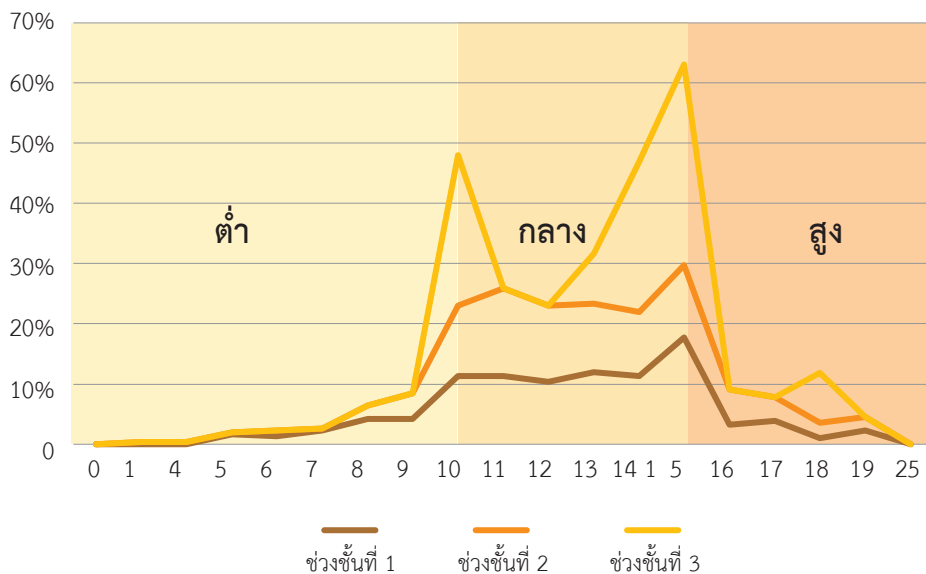
รูปที่ 16 ทักษะชีวิตและอาชีพของเด็กซี - แอลฟา

จากประเด็นทักษะชีวิตและอาชีพที่ได้กล่าวไปแล้ว ผู้วิจัยได้ลองไล่เรียงต่อไปถึงทักษะที่เกี่ยวข้องโดยตรงต่อการทำให้เกิดสิ่งใหม่ๆ ในสังคมทุกสังคม นั่นคือ ทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม จากหนังสือชื่อ Social Innovation for Business Success ของนักเศรษฐศาสตร์ชื่อดัง Julia Schmidt ที่เผยแพร่ในปี 2014 ระบุว่านวัตกรรมคือตัวดำเนินเรื่องหลักในทุกสังคม นับจากนาที่นี้ การมีนวัตกรรมด้วยวิธีคิดที่ง่ายๆ แต่มีเหตุผลในการตอบโจทย์การแก้ปัญหาทุกปัญหาในชีวิตประจำวันของมนุษย์มีพื้นฐานร่วมมาจากสิ่งเดียวกัน นั่นคือ การรักษาความสดใหม่และจินตนาการในวัยเยาว์ของเด็กๆ ให้คงอยู่ยาวนานจนพวกเขาเติบโตเป็นผู้ใหญ่สำหรับชีวิตมนุษย์แล้วนวัตกรรมสามารถเกิดขึ้นได้ในทุกช่วงชีวิตของทุกคนและเป็นพื้นฐานสำคัญของการแก้ปัญหาสัพเพเหระไปจนถึงเรื่องใหญ่ๆ เช่น การขับเคลื่อน การสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ และยกระดับความเป็นอยู่ของสังคมโดยรวม ผลการศึกษาในส่วนทักษะสร้างสรรค์

และนวัตกรรมนี้จึงมีความสำคัญมาก และผลที่ได้จากการสำรวจในเด็กๆ เจเนอเรชันซี - แอลฟา จัดว่าน่าสนใจมาก เพราะทักษะที่ว่ามีอยู่จริงในเด็กๆ ในช่วงชั้นที่ 3 (ม.1- ม.2) ซึ่งมีสูงอยู่ราวๆ ร้อยละ 60 เลยทีเดียว ในขณะที่ช่วงชั้นอื่นๆ ที่เป็นเด็กเล็กกว่า เช่น ช่วงชั้นที่ 1 (ป.1 - ป.3) และช่วงชั้นที่ 2 (ป.4 - ป.6) อาจจะยังไม่ค่อยดี (รูปที่ 17) คำถามที่สำคัญไปกว่าการมีหรือไม่มี คือ เราจะทำเช่นใดที่จะหล่อเลี้ยงทักษะสร้างสรรค์นี้ให้ยาวนานออกไปให้มากที่สุด

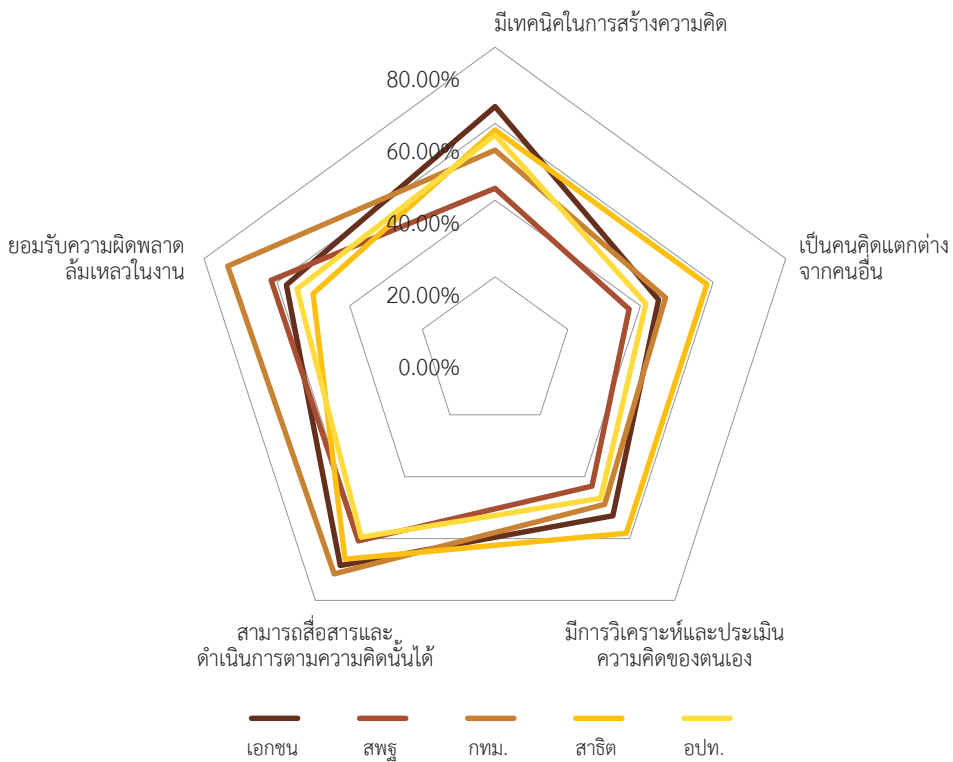
รูปที่ 17 ทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรมที่มีผลต่อทักษะในศตวรรษที่ 21

ในกลุ่มเด็กเล็กสิ่งที่พบนี้สะท้อนให้เห็นว่า การศึกษาและการเลี้ยงดูในครอบครัว อาจไม่ได้เอื้อให้ทักษะที่ติดตัวเด็กทุกคนมาตั้งแต่เกิดงอกงามมากนัก ด้วยกิจกรรมสำหรับเด็กเล็กมักจะจำกัดและคับแคบ ผู้ใหญ่หลายคนมีคำพูดติดปากว่า “ไม่ต้องทำอะไรมากมาย นึกหรือ เด็กยังเล็ก ยังไม่รู้ประสา” สะท้อนถึงวิธีคิดที่ไม่ถูกต้องต่อการหล่อหลอมและเสริมแต่งต่อยอดจินตนาการในเด็กเล็ก หากการศึกษาในช่วงชั้นต้นๆ ของเด็กๆ ได้ถูกส่งเสริมในด้านนี้ ไม่นานว่าทักษะสร้างสรรค์เมื่อเขาเข้าสู่ช่วงชั้นที่ 3 จะเพิ่มสูงขึ้นมากกว่าที่เป็นอยู่ นี่ก็อาจเป็นไปได้

เมื่อทักษะสร้างสรรค์มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดในศตวรรษที่ 21 นี้ ทีมวิจัยได้ทำการศึกษา ที่ลึกลงไปอีกเพื่อพิจารณาทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรมว่าส่วนใดในประเด็นย่อยที่มีความโดดเด่นหรือส่วนใดมีความด้อยในกลุ่มเด็กๆ เจเนอเรชันซี - แอลฟา ผลปรากฏว่าจุดอ่อนของทักษะกลุ่มนี้อยู่ที่ประเด็น “การวิเคราะห์และประเมินความคิดของตนเอง” ซึ่งมีค่าคะแนนค่อนข้างต่ำและมีความเหลื่อมล้ำแฝงอยู่ กล่าวคือ ในกลุ่มเด็กที่เรียนในโรงเรียนสาธิตมีคะแนนสูงกว่าเด็กๆ ที่เรียนในโรงเรียนสังกัด สพฐ. อย่างชัดเจน ในขณะที่จุดเด่นดูเหมือนจะอยู่ที่ “การมีเทคนิคสร้างความคิด” ที่เด็กเจเนอเรชันซี - แอลฟามีคะแนนค่อนข้างสูง ยกเว้นเด็กในโรงเรียน สพฐ. เช่นเดิม ที่มีคะแนนส่วนนี้ยังคงต่ำอยู่มาก (รูปที่ 18)

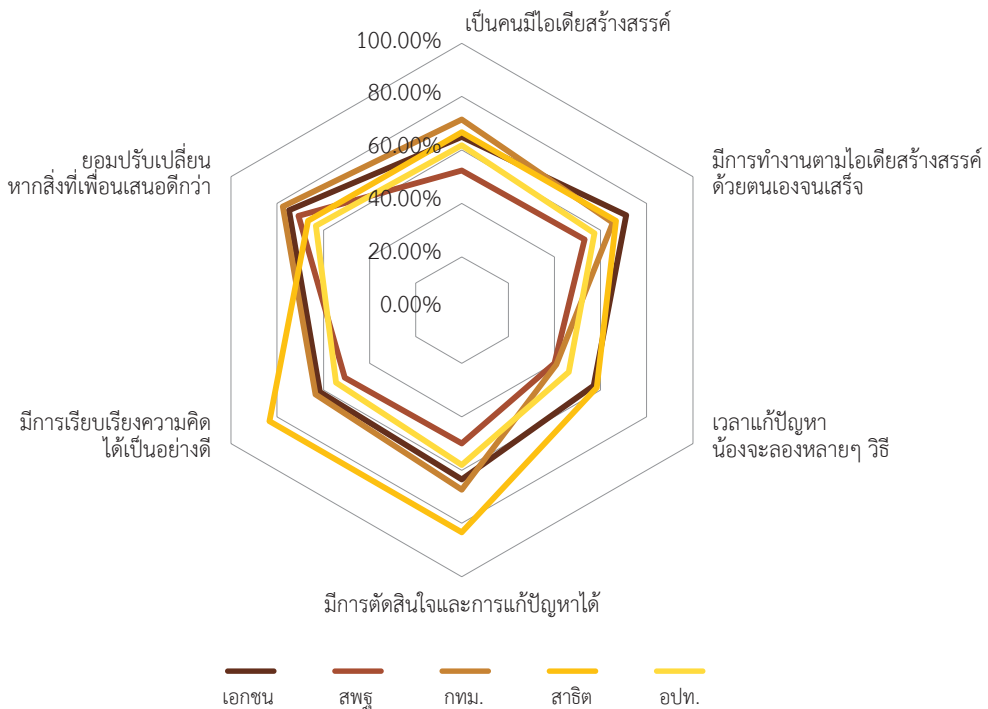
รูปที่ 18 ทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรมตามสังกัดของโรงเรียน

อาจกล่าวได้ว่าเด็กและเยาวชนในเจนเนอเรชันซี - แอลฟานี้มีข้อได้เปรียบอยู่หลายประการ เมื่อเทียบกับคนรุ่นก่อนๆ นั่นคือ พวกเขาเหล่านั้นกำลังเติบโตมาในโลกใบใหญ่ที่มีเทคโนโลยีทั้งหลายเปิดช่องให้ได้เข้าไปเรียนรู้ไม่สิ้นสุด คนเจนเนอเรชันซี - แอลฟานี้คือกลุ่มคนที่ Marc Prensky (2001) เรียกพวกเขาว่า “Digital Native” หรือ “พลเมืองแห่งยุคดิจิทัล” ซึ่งแตกต่างจากเจนเนอเรชันอื่นๆ ที่มีมาก่อนหน้านี้ ไม่ว่าจะเป็นเจนเนอเรชันเอ็กซ์ วาย หรือเบบี้บูมเมอร์ ที่ล้วนแล้วแต่เป็น Digital Immigrants หรือ “ผู้อพยพเข้ามาในโลกดิจิทัล” คนกลุ่มหลังมีความคุ้นชินต่อธรรมชาติของโลกใบใหม่นี้น้อยกว่า ด้วยเหตุนี้พลเมืองแห่งยุคดิจิทัลกลุ่มแรกจึงสามารถเก่งแบบก้าวกระโดดได้อย่างไม่จำกัด ด้วยการใช้เทคโนโลยีในมือเข้าไปท่องโลกกว้าง และศึกษาในเรื่องต่างๆ ได้ทุกเรื่องที่พวกเขาสนใจ การศึกษาในวันนี้สำหรับพลเมืองยุคดิจิทัลจึงไม่คับแคบอีกต่อไป แต่ทักษะเดียวที่จะทำให้โลกในการเรียนรู้ของพวกเขาไม่คับแคบคือ “ทักษะการเรียนรู้” ทักษะการเรียนรู้ในบริบทนี้ครอบคลุมการเข้าหาความรู้ด้วยตนเอง มีความกระหายใคร่รู้ เมื่อรู้แล้วสามารถเรียบเรียงความคิดที่เกี่ยวพันกับสิ่งที่รับรู้ได้ และเมื่อเจอปัญหาพวกเขาสามารถทดลองแก้ไขปัญหาด้วยวิธีหลายๆ วิธี มีการปรับเปลี่ยนยืดหยุ่นในวิธีการ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้คือนัยยะอันกว้างใหญ่ของทักษะการเรียนรู้และเด็กที่มีทักษะการเรียนรู้ที่ดีจะมีความคิดสร้างสรรค์ที่โดดเด่นอย่างเห็นได้ชัด

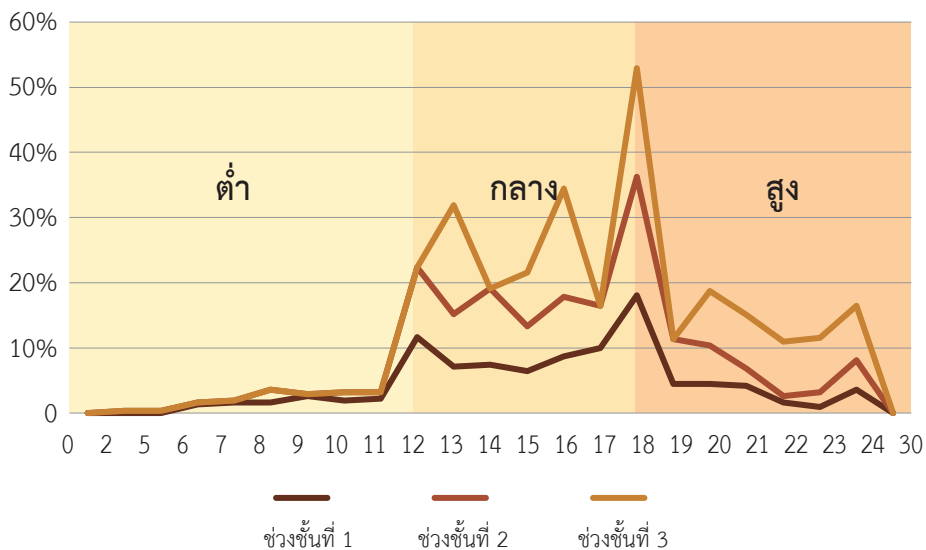
ข้อมูลจากการศึกษาแสดงข้อค้นพบในประเด็นสำคัญ คือ เด็กในเจนเนอเรชันซี - แอลฟา มีคะแนนด้านทักษะการเรียนรู้โดยเฉลี่ยร้อยละ 60 (รูปที่ 19) ซึ่งจัดว่าเป็นค่าคะแนนที่ดีทีเดียว โดยนักเรียนในสังกัด สพฐ. กรุงเทพฯ อบปท. และเอกชน มีคะแนนในทักษะนี้ใกล้เคียงกัน ยกเว้นนักเรียนในโรงเรียนสาธิตที่มีคะแนนแตกต่าง คือ สูงกว่าอย่างเห็นได้ชัดเจน โดยเฉพาะในประเด็นของการมีการเรียบเรียงความคิด การตัดสินใจและแก้ปัญหาได้ และการลองแก้ปัญหาด้วยความยืดหยุ่นในหลายๆ วิธี ซึ่งสิ่งนี้สะท้อนให้เห็นทั้งสิ่งที่เป็นความหวังและความเหลื่อมล้ำไปพร้อมกัน

รูปที่ 19 ทักษะการเรียนรู้ตามสังกัดโรงเรียน

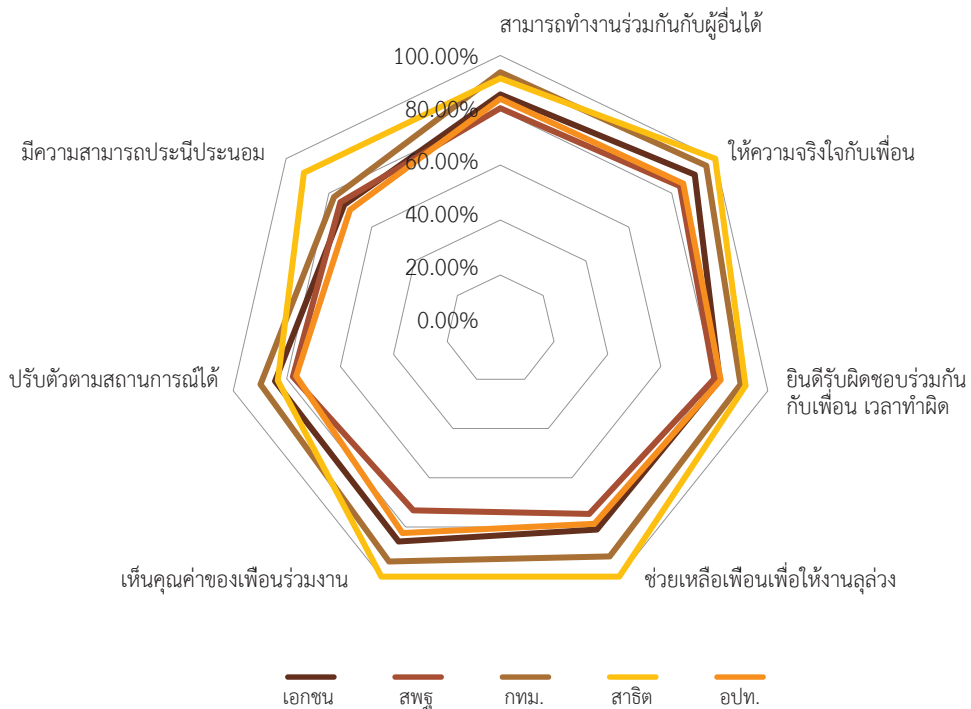
เมื่อลองพิจารณาลงลึกว่าทักษะการเรียนรู้นั้นมีมากในช่วงชั้นใด ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ช่วงชั้นที่ 3 มีคะแนนสูงที่สุด ซึ่งคะแนนดีขึ้นมาโดยลำดับ เมื่อเปรียบเทียบกับช่วงชั้นที่ 1 และ 2 หมายความว่า เมื่อเด็กโตขึ้น การเรียนรู้ด้วยตนเองก็มีมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าพิจารณาเป็นรายค่าคะแนนเฉลี่ยก็จะพบว่าไม่เกินร้อยละ 40 ซึ่งจัดว่าเป็นค่าคะแนนที่ค่อนข้างต่ำ (รูปที่ 20)

รูปที่ 20 ทักษะการเรียนรู้ตามช่วงชั้นการเรียนรู้

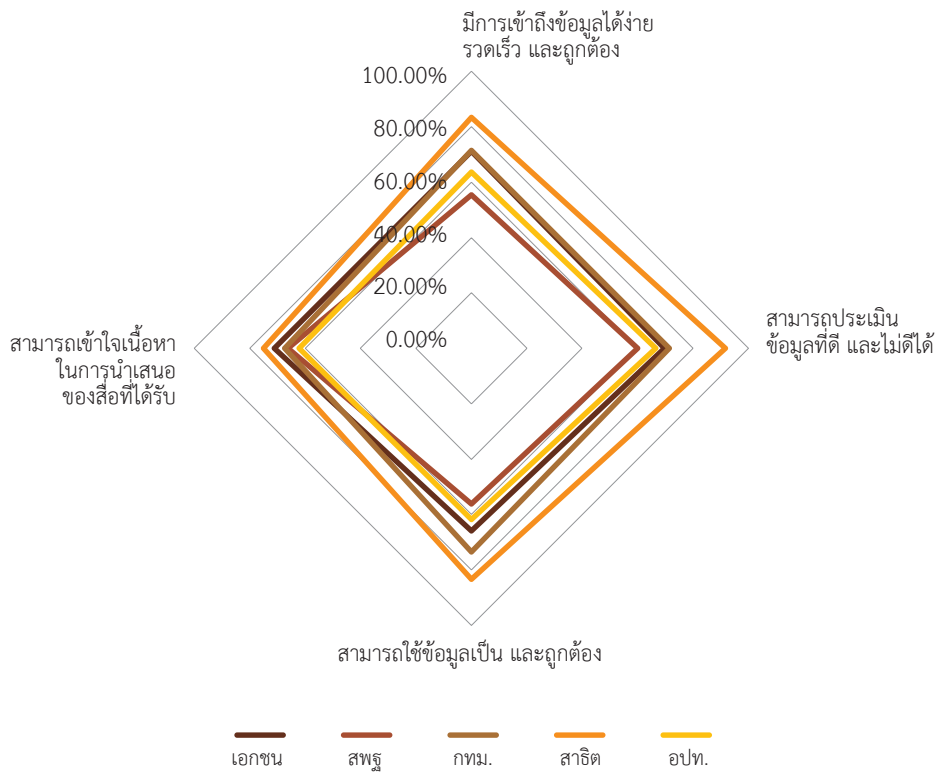
ในอนาคตอันไม่ไกลนักนับจากนี้ ความร่วมมือร่วมใจระหว่างคนในสังคมในการผลักดันให้เกิดสิ่งต่างๆ ที่มีผลโดยตรงต่อคุณภาพชีวิตของผู้คนโดยรวมจะเป็นหนึ่งในกลไกการอยู่รอดของมนุษย์ (Alan Warde and Nick Crossley ed., 2007) ซึ่งทักษะการร่วมมือร่วมใจเป็นหนึ่งในทักษะในศตวรรษที่ 21 ด้วย ทักษะการร่วมมือร่วมใจหรือทักษะการประสานความร่วมมือครอบคลุมประเด็นละเอียดอ่อนหลายประเด็น อาทิ ความสามารถในการประนีประนอม การเห็นคุณค่าของเพื่อนร่วมทีม การปรับตัวได้ตามสถานการณ์กลุ่มและความจริงใจที่มอบให้กับเพื่อน สิ่งเหล่านี้ล้วนมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากันในแต่ละประเด็น ซึ่งผลการศึกษาในส่วนนี้ของเด็กๆ เจเนอเรชันซี-แอลฟา พบว่าประเด็นนี้เป็นจุดแข็งซึ่งอันที่จริงอาจจะกล่าวว่าเป็นจุดแข็งของสังคมไทยก็ได้ คะแนนของเด็กๆ ต่อประเด็นนี้สูงถึงร้อยละ 80-90 ที่เดียว (รูปที่ 21) ซึ่งมีอยู่ในโรงเรียนทุกสังกัด นั่นหมายความว่าทักษะในการร่วมมือร่วมมือเป็นวิถีไทยและอยู่ในเนื้อตัวของคนไทยกันเลยทีเดียว

รูปที่ 21 ทักษะการร่วมมือตามสังกัดโรงเรียน

เช่นเดียวกันกับทักษะสารสนเทศและการใช้สื่อมีความชัดเจนว่าเด็กๆ ในยุค Digital Native นี้มีความสามารถในการเข้าถึงสื่อต่างๆ อย่างที่ผู้ใหญ่ไม่สามารถจินตนาการได้มาก่อน ทักษะสารสนเทศและการใช้สื่อนี้มีความครอบคลุมถึงประเด็นสำคัญ 4 ประเด็น อันได้แก่ ความสามารถในการประเมินข้อมูลที่ดีหรือไม่ดีได้ ความสามารถในการเข้าถึงข้อมูล ความสามารถในการเข้าใจเนื้อหาในการนำเสนอของสื่อ และความสามารถในการใช้ข้อมูลเป็นและถูกต้อง ซึ่งเด็กเจนเอเรชันซี - แอลฟาในกลุ่มของโรงเรียนสาธิตมีทักษะนี้สูงถึงเกือบร้อยละ 80 ในขณะที่เด็กๆ ในสังกัดโรงเรียน สพฐ. มีทักษะนี้โดยเฉลี่ยร้อยละ 40 เท่านั้น (รูปที่ 22) ในความแตกต่างนี้นับว่ามีนัยสำคัญ เพราะสามารถสะท้อนถึงการเป็นพลเมืองในยุคดิจิทัลที่มีคุณภาพหรือไม่ (Hannah Lyford Jones, 2010) เนื่องจากข้อมูลที่มีลักษณะเป็น Big data จะถูกนำมาใช้หา มนุษย์ทุกคนนับจากวินาทีนี้ การติดเครื่องมือการคิดวิเคราะห์จำเป็นแยกแยะและใช้ประโยชน์ ข้อมูลมหาศาลเหล่านี้จัดเป็นกลไกสำคัญในการสร้างพลเมืองคุณภาพเป็นอย่างยิ่ง

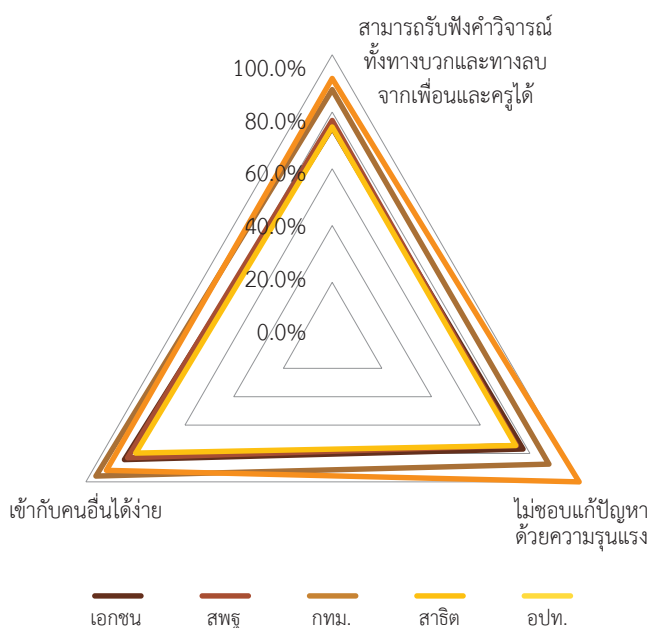
รูปที่ 22 ทักษะการใช้สารสนเทศและสื่อตามสังกัดของโรงเรียน

ทักษะที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่จะกล่าวถึงไม่ได้เลย คือ ทักษะการเคารพความแตกต่าง เพราะโลกวันนี้คือโลกแห่งความแตกต่างหลากหลายตามที่ United Nations ได้ระบุไว้ถึงเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนและไร้พรมแดน (Sustainable Development Goals) ที่ลงนามโดยประเทศต่างๆ ทั่วโลกเพื่อแสดงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในการผลักดันการพัฒนาให้ครอบคลุมคนทุกกลุ่มอย่างไร้พรมแดนในเป้าหมายการพัฒนา 5 กลุ่ม อันได้แก่ *กลุ่มที่ 1 Planet* อันเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม *กลุ่มที่ 2 People* เกี่ยวเนื่องกับคุณภาพชีวิตของผู้คน *กลุ่มที่ 3 Peace* ว่าด้วยเรื่องของสันติภาพและความสงบสุข *กลุ่มที่ 4 Prosperity* เกี่ยวกับความเจริญทางเศรษฐกิจและการกระจายประโยชน์อย่างเป็นธรรม และ *กลุ่มที่ 5 Partnership* ครอบคลุมประเด็นหุ้นส่วนการพัฒนาเพื่อการบรรลุเป้าหมายอย่างยั่งยืน (United Nations, 2016)

การพัฒนาเพื่อให้เกิดการประสานประโยชน์ข้างต้นจำเป็นต้องมีทักษะการเคารพความแตกต่างหลากหลายเป็นพื้นฐานสำคัญ ทักษะนี้ได้ถูกสอนในเด็ก ๆ เจเนอเรชันซี - แอลฟา ในบริบทต่างๆ 3 ประเด็น อันได้แก่ ประเด็นแรกเกี่ยวกับความสามารถในการรับฟังคำวิจารณ์ทางบวกและทางลบจากเพื่อนและครู ประเด็นที่สองคือการไม่แก้ปัญห ด้วยความรุนแรง และประเด็นที่สามคือการเข้ากับคนอื่นได้ง่าย ซึ่งเป็นที่น่ายินดีที่ทักษะทั้ง 3 ด้านนี้ของเด็กไทยในเจเนอเรชันซี - แอลฟาค่อนข้างสูงมาก โดยสูงเกินกว่าร้อยละ 80 เลยทีเดียว และไม่ค่อยมีความแตกต่างมากนักในโรงเรียนสังกัดต่างๆ (รูปที่ 23)

รูปที่ 23 ทักษะเคารพความแตกต่างตามสังกัดโรงเรียน

หากกล่าวโดยภาพรวมถึงทักษะในศตวรรษที่ 21 ที่เด็กๆ แสดงออกมาในเชิงพฤติกรรม และคุณครูประจำชั้นผู้ใกล้ชิดสามารถเห็นได้ในทักษะทั้ง 7 ด้านนั้น สามารถสรุปให้เห็นในภาพรวมถึงทักษะที่มีอย่างเห็นได้ชัดกับทักษะที่มีแต่ยังมีอยู่น้อยและต้องการพัฒนา อันได้แก่

ตารางที่ 1 ทักษะที่ปรากฏในเด็กเจเนอเรชันซี - แอลฟา

ทักษะที่มองเห็นได้ชัด	ทักษะที่มีแต่ยังน้อยอยู่
1. ทักษะชีวิตและอาชีพ	1. ทักษะการสร้างสรรค์และนวัตกรรม
2. ทักษะการเคารพความแตกต่างหลากหลาย และการไม่นิยมความรุนแรง	2. ทักษะการเรียนรู้
3. ทักษะการร่วมมือ	3. ทักษะการสื่อสาร
4. ทักษะการใช้สารสนเทศและสื่อ	

บทสรุปของทักษะในศตวรรษที่ 21 ในหมู่เด็กไทยเจเนอเรชันซี - แอลฟานี้ (รูปที่ 23) สะท้อนให้เห็นความจำเป็นเร่งด่วนในการปรับปรุงระบบการศึกษาไทยให้ทันกับการเปลี่ยนแปลง เพราะทักษะในศตวรรษที่ 21 ทุกทักษะล้วนสัมพันธ์เชื่อมโยงและเป็นฐานของการพัฒนาต่อยอดซึ่งกันและกัน โลกวันนี้และวันหน้าต้องการคนที่มีทักษะ (Skills) ไม่ใช่คนที่รู้เนื้อหา (Content) อีกต่อไป และการปรับปรุงการศึกษาเท่านั้นจะเป็นหนทางของการพัฒนาที่ยั่งยืน และนำความสุขมาสู่เด็กๆ และครอบครัวไทยในท้ายที่สุด

เมื่อ...โลกเปลี่ยน ครูก็ต้องปรับวิธีการสอน

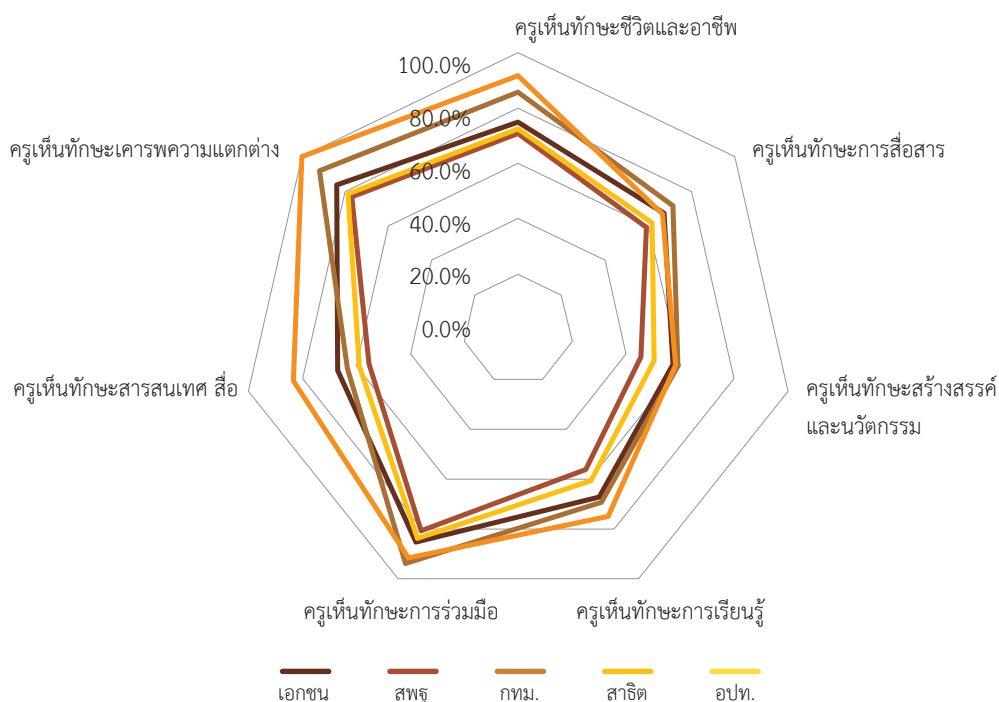
“ครูสอนแบบเดิมไม่ได้แล้วค่ะ เอาวิธีคิดแบบเจนเอ็กซ์มาใส่ให้เจนนีมันไม่ได้ค่ะ ครูต้องปรับตัว ปรับเยอะด้วย เด็กบอกว่า ครูสอนแบบนี้ ผมอยู่บ้านดู YouTube ดีกว่า”

ครูประจำชั้นโรงเรียนประถมแห่งหนึ่งเขตกรุงเทพมหานคร

ครูไทยวันนี้เห็นว่าตื่นตัวกับการเปลี่ยนแปลงของโลกพอสมควรเลยทีเดียว ครูเกือบ 10 คนที่ทีมวิจัยได้พูดคุยเล่าว่า ครูได้เปลี่ยนแนวการสอนไปแล้วแม้ว่าจะมีแผนการสอนตามเนื้อหาแน่นหนาที่กระทรวงกำหนด แต่ครูก็พยายามหาโอกาสใส่สิ่งที่เรียกว่า “ทักษะ” ลงไปในกระบวนการเรียนรู้ของเด็กๆ

ก่อนใส่ “ทักษะ” ที่ว่า ต้องถามก่อนว่าครูรู้ได้อย่างไรว่าทักษะไหนมีทักษะไหนพร้อมอยู่? คำตอบของคุณครูคือการสังเกตพฤติกรรม ทุกวันนี้เด็กไทยมีปัญหาเชิงพฤติกรรมมาก ข้อมูลจากสถาบันราชานุกูล (2562) ระบุว่าประเทศไทยมีเด็กที่มีความสามารถพิเศษและเด็กที่มีความบกพร่องเพิ่มขึ้น ซึ่งทั้งสองกลุ่มมีจำนวนเด็กไม่น้อยที่มีปัญหาเชิงพฤติกรรมร่วมด้วยการเฝ้าสังเกตพฤติกรรมของครูทำให้มองเห็นทักษะไปพร้อมกัน (รูปที่ 24)

รูปที่ 24 ทักษะในศตวรรษที่ 21 ของเจนเนอร์ชันซี - แอลฟา

จากทักษะที่ครูสังเกตเห็นทั้งหมด ครูยอมรับว่าทักษะการสื่อสารของเด็กยังด้อย ความรุนแรงในโรงเรียน การทะเลาะวิวาท อาการ “หัวร้อน” ต่างๆ หลายต่อหลายครั้งเกิดจากการไม่พูดคุยกัน ไม่ทำความเข้าใจกัน ครูเห็นสิ่งนี้และครูได้พยายามทำให้มันดีขึ้น

“ทุกเช้า ครูให้เด็กสะท้อนอารมณ์ออกมาก่อนว่าวันนี้รู้สึกอย่างไร ใครมีเรื่องอะไรที่บ้านจะบอกครูไหม เรามานั่งคุยกันตอนเที่ยงได้นะ เด็กมาหาครูนะคะ มาบอกว่าครูเมื่อคืนพ่อเมามาอาละวาด ผมเลยไม่ได้ทำการบ้าน ครูบอกดีแล้วที่มากบอกครู บอกครูเถอะนะครูช่วยได้”

ครูประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนอปท.แห่งหนึ่ง

“ทะเลาะกันใช่ไหม ไหนไปตามคู่อริมาพบครู เอ้า! ไหนทะเลาะกัน แล้วจะแก้ปัญหายังไง ลองคิดวิธีมา เด็กเขาก็คิด ครูก็ตกลงทำตามวิธีที่บอกมา เขาก็หันไปตกลงกันเอง ทำอย่างนี้บ่อยๆ ไปๆ มาๆ ก็เลิกทะเลาะ ครูจับได้ว่าเพราะไม่ค่อยกัน ไม่สื่อสารกัน ต่างคนต่างคิดไป ก็ทะเลาะนะสิ เอาใหม่นะ สื่อสารกัน ทะเลาะกันต้องสื่อสารกัน หายเลย”

ครูประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนในเขตกรุงเทพมหานคร

หลายครั้งที่ครูสอนการสื่อสารด้วยการให้การบ้านที่เป็นงานกลุ่มเป็นหลัก ครูบอกว่างานกลุ่มนี้ดีมาก จะทะเลาะกันยังไงก็ต้องส่งงานให้ครู ครูยังให้เด็กๆ ถ่ายคลิปกระบวนการทำงานส่งมาด้วย จะได้เห็นว่าใครทำหรือใครไม่ทำ ซึ่งพอให้ส่งเป็นคลิปวิดีโอ ไม่มีเด็กคนไหนไม่ทำงานเลย

แต่ทักษะเชิงนวัตกรรมดูจะยังเป็นปัญหาอยู่ ครูหลายคนแม้แต่โรงเรียนในเขตกรุงเทพมหานคร ยังนึกไม่ออกว่าจะสร้างทักษะนี้ได้อย่างไร ครูหลายคนคิดไปถึงว่ามันต้องเป็นหน้าที่ของครูวิทยาศาสตร์ เพราะคำว่า “นวัตกรรม” ในสายตาครู หมายถึงต้องเป็นสิ่งประดิษฐ์ทางวิทยาศาสตร์ที่มีกลไกการทำงานซับซ้อนและต้องเก่งวิทยาศาสตร์เท่านั้นจึงจะทำได้

“ครูสอนสังคม ภาษาไทยค่ะ นวัตกรรมเป็นของครูวิทย์เขาเห็นเขาทำอยู่นะ สอนทดลองโน่น ทดลองนี่อยู่”

ครูภาษาไทย - สังคม โรงเรียนแห่งหนึ่งในจังหวัดชลบุรี

แต่ก็มีครูอีกหลายคนที่มีองค์ความรู้ว่า “นวัตกรรม” ด้วยความเข้าใจและพยายามนำมาปรับใช้ในกระบวนการเรียนการสอนของตน โดยมีโจทย์ง่ายๆ คือ อยากให้นักเรียนของครูคิดเองและเรียนรู้ได้เองในสิ่งที่ตนสนใจ

“ครูมองให้เขาไปตั้งโจทย์เองว่าอยากเรียนอะไร เช่น อยากเรียนเรื่องการรำไทย เมื่อตั้งโจทย์มาครูขอให้เขาไปหาครูวิทยุ ให้ครูวิทยุอธิบายการรำไทยในเชิงวิทยาศาสตร์ ไปหาครูเลขให้เขาสอนว่า เลขกับรำไทยมันเกี่ยวกันอย่างไร ให้เขาไปหาครูศิลปะ ให้ครูศิลปะอธิบายในเชิงศิลปะ เป็นงานกลุ่มนะ เด็กชอบกันมาก

ครูว่านี่คือนวัตกรรมนะ ครูบอกเขาว่านวัตกรรมคืออะไรก็ได้ ที่ช่วยแก้ปัญหาแบบเก่า การเรียนแบบเก่า พวกเธอไม่ชอบครูก็ให้นวัตกรรมแล้วไง”

ครูภาษาไทย โรงเรียนแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร

เมื่อถามครูต่อไปว่า ครูคิดว่าการสอนควรเป็นแบบใด ถ้าจะให้เหมาะกับเด็กเจนเนอเรชันนี้ ครูเกือบครึ่งเห็นว่าแบบเดิมคือแบบยืนพูดหน้าชั้นเรียนยังคงจำเป็นอยู่ แต่มีมากกว่าครึ่งที่เชื่อว่าการสอนต้องเปลี่ยนไป เมื่อถามต่อว่าแล้วการสอนต้องเปลี่ยนไปอย่างไรบ้าง ครูส่วนใหญ่อธิบายว่า เหตุที่ต้องมีการสอนร่วมกับสื่อ เช่น YouTube เพราะเด็กๆ เรียนรู้จากสื่อเหล่านั้นอยู่แล้ว หลายเรื่องที่เด็กๆ ก็รู้ในเนื้อหามากกว่าครู ดังนั้นครูร่วมสอนกับ YouTube ก็ไม่น่าเสียหาย ครูหลายคนสะท้อนว่าการสอนโดยให้เด็กเลือกประเด็นที่อยากเรียนเอง แต่อยู่ในขอบเขตวิชาก็น่าสนใจเพราะสังเกตเห็นว่าเด็กๆ มีความกระตือรือร้นสนใจมาก และเขาไปทำรายงานมาเสนอได้น่าสนใจมากกว่าประเด็นที่ครูมอบหมาย ส่วนการสอนด้วยการเอาปัญหาเป็นตัวตั้งดูเหมือนจะเป็นวิธีที่เด็กสนุก เพราะเด็กๆ ก็อยากรู้คำตอบของการแก้ปัญหาเช่นกัน และหลายครั้งปัญหาเป็นเหตุการณ์ปัจจุบันทำให้เด็กๆ มีอาการ “อิน” ไปกับการหาคำตอบของปัญหา ส่วน “การสอนแบบไม่สอน” นั้น ครูอธิบายว่า ครูจะเปิดประเด็นกว้างและให้เด็กไปหาคำตอบเองจะทำเช่นใดก็ได้ด้วยวิธีการใดก็ได้ แล้วนำคำตอบนั้นมาเสนอให้ครูและเพื่อนฟัง ครูและเพื่อนๆ ร่วมให้คะแนนหากคำตอบนั้นถูกต้องและมีเหตุผล ครูสะท้อนว่าการเรียนแบบนี้ก็สนุกและเป็นการสอนให้เด็กได้รู้จัก “การหาความรู้” ด้วยตนเองด้วย

บทสรุปของส่วนนี้กำลังชี้ว่า ไม่ว่าโลกจะวิ่งเร็วขนาดไหน เด็กๆ ก็ยังคงต้องการครู ครูและโรงเรียนของพวกเขาในวันนี้มีหน้าที่สร้างกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมเป็นสถานที่ที่พวกเขาจะมาสนทนาวิวาทะ มาปรับตัวให้เข้ากับหมู่กับฝูงและพัฒนาความสามารถของตัวเองมากกว่า จะมาหาความรู้ร้อยเปอร์เซ็นต์เหมือนที่เคยเป็นมา

ครูไทยวันนี้ยังคงเป็นความหวังทางการสร้างคนอยู่ดี แม้ว่าการสร้างคนวันนี้จะค่อยๆ เปลี่ยนรูปแบบไปบ้าง แต่หัวใจหลักของการสร้างยังเหมือนเดิม นั่นคือ “การสร้างคนที่มีคุณภาพ จากข้างใน” ครูที่เหมาะสมกับโลกในวันนี้คือครูที่มีความยืดหยุ่น มี Growth mindset ที่รับฟังเสียงเด็กเป็นผู้ให้คำปรึกษา (coaching) ไม่ใช่ผู้สอน (teacher) อีกต่อไป และเป็นที่น่ายินดีว่า ครูจำนวนมากในทุกสังกัดเริ่มเปลี่ยนแปลงตัวเองเพื่อให้เท่าทันวิ่งไปด้วยกันกับการพัฒนาและเป็นที่น่าสังเกตว่าโรงเรียนขนาดเล็กมีแนวโน้มจะปรับตัวได้คล่องกว่าและการปรับตัวเหล่านี้มักเกิดจากครูตัวเล็กๆ ที่เห็นการเปลี่ยนไปของโลกและตระหนักได้ว่าครูต้องเปลี่ยนแปลงตัวเองเพื่อเด็กๆ

เอกสารอ้างอิง

- Alan Warde and Nick Crossley. (ed). (2007). Sociology and social Change (2 rd ed). Berkshire: Open University Press.
- Hannah Lyford Jones. (2010). Putting Children at the Centre; A PRACTICAL GUIDE TO CHILDREN'S PARTICIPATION. London: Save the Children.
- Prensky, Marc. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants. Retrieved from <http://www.marcprensky.com/writing/Presky>. (accessed November 1, 2019).
- United Nation. (2016). Overview. Retrieved from <http://www.un.org/en/sections/about-un/overview/index.html>. (accessed November 1, 2019).
- Vivekanand, Nalla. (2015). Life skills and soft skills make your smart life. Retrieved from <http://www.linkedin.com/pulse/life-skills-soft-makes-you-better-vivekanand-nalla-1>. (accessed February 6, 2020).
- ประไพ ศิวะสิริวิลาศ. (2549). การพัฒนารูปแบบการศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อพัฒนาทุนทางสังคม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประไพทิพย์ ลือพงษ์. (2555). การพัฒนาทุนมนุษย์ให้มีความสามารถในการแข่งขัน. Executive Journal. มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- ภูวดล โกมลรัตนเสถียร. (2562). 3 ทักษะแรงงาน ปรับเพื่อรอดยุคเอไอ. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <https://www.posttoday.com/economy/news/576133>. (วันที่สืบค้นข้อมูล : 15 ตุลาคม 2562).
- วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง และอธิป จิตตฤกษ์ (แปล). (2554). ทักษะแห่งอนาคตใหม่ : การศึกษาเพื่อศตวรรษที่ 21” แปลจาก 21st Century Skills : Rethinking How Students Learn. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเพนเวิลด์ส.
- วิจารณ์ พานิช. (2555). วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21 พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. 2560-2564.

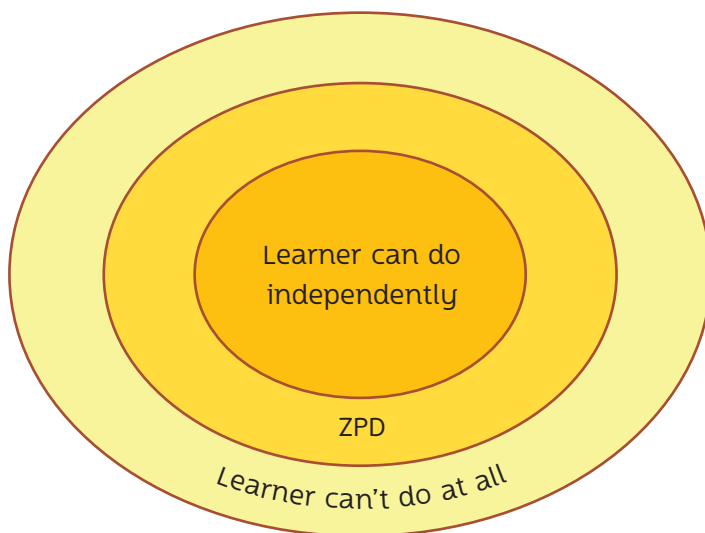
บทที่ 4

ผู้บ่มเพาะ

เด็กๆ เจเนอเรชันซี - แอลฟา ใช้เวลาโดยปกติอยู่ที่โรงเรียนราว 7-8 ชั่วโมงต่อวัน จึงจำเป็นต้องอยู่ที่โรงเรียนจะต้องทำหน้าที่เป็น “โรงบ่มเพาะ” เหล่ากล้าเล็กๆ ให้เติบโตเป็นต้นไม้ใหญ่ที่งดงาม และบุคคลที่ทำหน้าที่ในโรงบ่มเพาะ มีจำนวนมากมายหลายแสนคน และทุกๆ คนล้วนมีชื่อเรียกว่า “ครู”

จากทฤษฎีการเรียนรู้อันลือลั่นที่ชื่อว่า Vygotsky scaffolding ที่นักการศึกษาทั่วโลกรู้จักกันดี Vygotsky ได้พูดถึงคำว่า “การนั่งร้าน (Scaffolding)” ว่ามีความสำคัญต่อการเรียนรู้ของมนุษย์มาก คำว่า “การนั่งร้าน” หมายถึง การส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยใครสักคน/ กลุ่มคนที่จะทำให้การเรียนรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งถูกต่อยอดออกไปอย่างกว้างขวางมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับการเรียนรู้ที่ผู้เรียนนั้นๆ เรียนอยู่เพียงคนเดียวด้วยทฤษฎีของ Vygotsky นี้ เราได้ระบุคำสำคัญคือคำว่า Zone of proximal development (ZPD) ซึ่งหมายถึง ชุดของทักษะหรือความรู้บางอย่างบางประการที่เด็กๆ จะไม่สามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง แต่ต้องมี “ตัวช่วย” หรือผู้ที่ต่อนั่งร้านให้เด็กๆ ได้มีโอกาสปีนสูงขึ้นไปอีกเรื่อยๆ ในความเป็นจริงคำว่า ทักษะมี 3 ระดับ คือ ระดับที่ 1 เด็กๆ เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ระดับที่ 2 คือ ZPD นี้เองที่เด็กๆ จะสามารถเรียนรู้ผ่านตัวช่วยที่อาจจะเป็นเพื่อนและหรือครูของพวกเขาและระดับที่ 3 ทักษะระดับสูงที่ไม่อาจเรียนรู้ได้เลย (รูปที่ 25)

รูปที่ 25 ทักษะการเรียนรู้ของเด็กๆ

ที่มา: PrepScholar, 2018

ด้วยความจริงข้างต้น บทบาทของครูผู้บ่มเพาะในวันนี้จึงกินความกว้างขวางมาก เพราะการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งต้องการผู้ชี้แนะ ผู้ต่อนั่งร้านให้เด็กๆ ได้ปีนป่ายเพื่อการเรียนรู้ที่กว้างขวางและลึกซึ้งขึ้น ครูผู้บ่มเพาะในวันนี้จึงอาจไม่ใช่ผู้สนับสนุน (Facilitator) เหมือนที่อ่านมา แต่บทบาทน่าจะมีมากกว่านั้น นั่นคือบทบาทการเป็นผู้สร้างร้าน (Scaffolder) ที่จะทำหน้าที่ก่อร่างสร้างบันไดให้เด็กๆ รักการเรียนรู้และใช้การเรียนรู้นั้นในทุกช่วงชีวิตของเขาไปจนถึงวัยแก่เฒ่า

การศึกษาเชิงคุณภาพในส่วนนี้ให้ภาพของ “ครูผู้บ่มเพาะ” เด็กๆ ในเจนเนอเรชันใหม่นี้ โดยจะให้ภาพไล่เลียงไปตั้งแต่ระดับนโยบายจนถึงกระบวนการเรียนการสอนในห้อง การประสานความร่วมมือระหว่างบ้านและโรงเรียน ตลอดจนผลผลิตอันเป็นความงดงามในแง่มุมต่างๆ ที่ปรากฏให้เห็นในตัวเด็กๆ

นโยบายการศึกษาเพื่อเตรียมคนสู่ศตวรรษที่ 21

การเข้าใจนโยบายการศึกษาของโรงเรียนต่างๆ ที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย ทีมวิจัยเริ่มต้นด้วยการจำแนกโรงเรียนต่างๆ ออกเป็นกลุ่มหลักๆ อันได้แก่ กลุ่มโรงเรียนเอกชน โรงเรียนสาธิต โรงเรียน สพฐ. และโรงเรียนขยายโอกาส และโรงเรียนสังกัด อปท. ซึ่งโรงเรียนเหล่านี้ล้วนมีนโยบายเฉพาะของตนและมีบริบทของความเป็นเมืองและชนบทเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย โดยมีอาจหลักเลี้ยงได้ เหตุที่ทีมวิจัยจำแนกนโยบายการศึกษาออกตามลักษณะโรงเรียน 4 กลุ่มดังกล่าว เนื่องจากนโยบายมีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งจะมีผลโดยตรงต่อกระบวนการในการสร้างคนในลำดับต่อมา ในกลุ่มต่างๆ ที่กล่าวถึงทั้ง 4 กลุ่ม กลุ่มโรงเรียนสาธิตเป็นกลุ่มที่อาจกล่าวหาว่ามีความพร้อมในการปรับตัวเพื่อศตวรรษที่ 21 มากที่สุด จากการพูดคุยวิสัยทัศน์กับผู้บริหาร ทีมวิจัยพบว่า ความตื่นตัวและความกระตือรือร้นในการพัฒนาเด็กให้ทันกับการเปลี่ยนแปลง สามารถเห็นได้จากวิสัยทัศน์และแนวปฏิบัติ รวมถึงการเรียนการสอนในโรงเรียน เมื่อถามว่าทำไมผู้บริหารจึงคิดว่าการเตรียมเด็กในศตวรรษที่ 21 เป็นความจำเป็น ผู้บริหารตอบว่า โลกมีการเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว และโรงเรียนจำเป็นต้องหาโอกาสในการก้าวข้ามและพาเด็กๆ ให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงให้ได้ ผู้บริหารให้เหตุผลว่า โรงเรียนสาธิตเป็นโรงเรียนที่อยู่ภายใต้คณะศึกษาศาสตร์ ซึ่งเป็นสถาบันผลิตครู และสังคมคาดหวังว่าโรงเรียนสาธิตต้องมีคุณภาพดี เพราะอยู่ภายใต้มหาวิทยาลัยของรัฐ และมีพันธกิจโดยตรงต่อการผลิตครู

“วิสัยทัศน์ก็จะออกมาเป็นลักษณะของผู้เรียน ตามที่เราคาดหวัง ซึ่งก็มองว่าของเรา เป็นโรงเรียนที่อยู่ภายใต้คณะศึกษาศาสตร์ ที่จริงแล้วเป็นโรงเรียนหน่วยฝึกปฏิบัติของนิสิตครู แล้วก็ป็นศูนย์อบรมหรือเป็นอะไรก็แล้วแต่ รวมทั้งเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับสถาบันอื่นๆ ทั่วไป ชุมชนก็มุ่งหวังว่าเราจะต้องเป็นสถาบันที่เป็นผู้สร้างนักคิด ก็จะออกไปที่ตัวผลผลิตว่าเขาเป็นนักคิดอย่างไร เป็นผู้นำอย่างไร มีคุณธรรมอย่างไร แล้วก็ก้าวล้ำวิชาการอย่างไร นี่คือนโยบาย”

ผู้บริหารของโรงเรียนสาธิตแห่งหนึ่ง
สัมภาษณ์เมื่อ กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562

ด้วยความคาดหวังของชุมชนต่อบทบาทมหาวิทยาลัยทำให้โรงเรียนสาธิตสังกัดมหาวิทยาลัยต้องทำหน้าที่อย่างสำคัญในการพัฒนาการศึกษาให้โดดเด่นชัดเจน และมีความก้าวหน้ากว่าโรงเรียนสังกัดอื่นๆ เมื่อเทียบกับโรงเรียนในลักษณะอื่น อาทิ โรงเรียนสังกัด สพฐ. จะพบว่านโยบายมีลักษณะรองรับคำสั่งจากส่วนกลาง และตั้งรับ (passive) มากกว่า

“วิสัยทัศน์ทางโรงเรียนก็พยายามปรับให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงนะ แต่อย่างไรก็ตามทุกอย่างก็เป็นไปตามกระทรวงกำหนด เขากำหนดอะไร เราก็ไปตามเขาก็ไม่มีอะไรมาก เด็กก็ควรจะได้เรียนแบบที่ควรจะได้เรียนนะครับ ตามหลักสูตรแกนกลางนั่นแหละครับ”

ผู้บริหารโรงเรียนสังกัด สพฐ. แห่งหนึ่ง
สัมภาษณ์เมื่อ กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562

แต่อย่างไรก็ตาม อาจจะเห็นได้ว่า มีโรงเรียนอีกหลายแห่งที่ผู้บริหารมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน และสามารถนำพาโรงเรียนผ่านพ้นข้อจำกัดทั้งหลาย แม้ว่าจะเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดรัฐบาล และมีงบประมาณจำกัด แต่วิสัยทัศน์ผู้บริหารจัดเป็นเงื่อนไขสำคัญในการพาเด็กฯ ให้พัฒนาต่อไปข้างหน้าได้หรือไม่ได้

“โรงเรียนผมงบน้อยครับ แต่ที่เมื่อครูถามว่าผมทำยังไง ผมก็ใช้วิธีขอครับ โรงเรียนนี้อยู่ใกล้ธุรกิจจำนวนมาก นักธุรกิจเขามีสตางค์ครับ เขาอยากช่วยการศึกษา เราก็ขอการสนับสนุนจากเขา ผมขอหมดนะ ไข่ไก่ ให้เด็กๆ ทำอาหาร กระดาษปริ้นเตอร์ กระดาษทิชชู อุปกรณ์การเรียนดีๆ เพราะเด็กของผมเป็นเด็กขยายโอกาส เขาไม่มีโอกาสหากเราไม่ทำเต็มที่ สำหรับผมเด็กพวกนี้น่าสงสารบางคนพ่อแม่ไม่มี บางคนแม่ไม่มี โรงเรียนนี้แหละเป็นทุกอย่างให้เขา เด็กผมพูดได้หลายภาษานะ เขาสอนกันเอง ผมวิ่งไปขอครูจีนมาได้ 2 คน เขาให้มาเด็กผมได้เรียนภาษาจีน เรื่องการประเมินอะไรต่างๆ ผมไม่สน ครูผมต้องอยู่กับเด็กไม่ให้อยู่กับเอกสารมากนัก ครูต้องอยู่กับเด็กสิ หากประเมินมาประเมินที่ตัวเด็ก แล้วจะบอกได้ว่าโรงเรียนมีคุณภาพหรือไม่”

ผู้บริหารโรงเรียนขยายโอกาสแห่งหนึ่ง
สัมภาษณ์เมื่อ กุมภาพันธ์ 2562

“การเป็นผู้บริหารเองก็ต้องศึกษาด้วยว่าเด็กเจนเอเรชันนี้เป็นอย่างไร การส่งครูไปอบรมก็ต้องให้มีความสอดคล้องกัน และให้ได้รับประโยชน์ต่อการเรียนการสอน ด้วยและการจะไปเปลี่ยนครูรุ่นเก่าๆ อายุ 50-60 ค่อนข้างจะเปลี่ยนยาก ดังนั้นจะทำให้ครูรุ่นเหล่านี้เข้าใจ ก็ต้องทำให้ดูทำให้เห็นก่อนว่ามันสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามสังคมที่เปลี่ยนไป”

ผู้บริหารโรงเรียนขยายโอกาสแห่งหนึ่ง
สัมภาษณ์เมื่อ กุมภาพันธ์ 2562

“สำหรับเรื่องหลักสูตร มี 8 กลุ่มสาระค่ะ แต่เนื่องจากโรงเรียนค่อนข้างเป็น พหุสังคม มีการสอนศาสนาอิสลาม 5 คาบต่อสัปดาห์ สอนปฏิบัติ สอนละหมาด สอนการอ่าน ดังนั้น จึงเป็นปัญหาของการจะเพิ่มคาบเรียนภาษาอังกฤษ วิทยาศาสตร์ที่ยากเพิ่มอยู่ กำลังปรับตารางตรงนี้ อาจจะปรับให้เหลือเวลาน้อยลง เพราะสังเกตจากเด็กก็มีสมาธิเรียนได้ไม่เกิน 30 นาที นโยบายคือลดเวลาของวิชาศาสนาแล้วเพิ่มวิชาเหล่านี้เข้าไป แต่ก่อนที่จะเข้ามาเป็นผู้บริหารในนี้นโยบายเก่าคือห้ามวาดภาพบนกำแพง แต่ด้วยที่พี่มีแนวคิดใหม่ๆ จึงปรับเปลี่ยนนโยบายเก่า โดยได้รับการสนับสนุนจากประธานมูลนิธิต้นกล้าจิตอาสา นำเจ้าหน้าที่พร้อมอุปกรณ์มาทาสีกำแพง วาดรูปให้โรงเรียนดูสดใสขึ้น และสร้างการเรียนรู้ใหม่ๆ ให้กับเด็กด้วย เป็นการปรับภูมิทัศน์ให้กับโรงเรียน ถ้าพี่มีอำนาจระดับกระทรวงอยากให้ความสำคัญ เรื่องแนวคิดของผู้บริหาร เพราะจะได้เป็นนโยบาย ที่จะตอบสนองให้กับโรงเรียน และต้องเกิดการยอมรับว่าเจนเอเรชันมันเปลี่ยนมานานมากแล้ว ต้องตามให้ทันไม่ใช่เอาคนเจนเอเรชันแบบบูมเมอร์มาเขียนแผนเพื่อให้คนเจนเอเรชันซีใช้ มันไม่ทันแล้วอะไรมันเปลี่ยนไปเยอะแล้ว”

ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่ง เขตกรุงเทพมหานคร
สัมภาษณ์เมื่อ กุมภาพันธ์ 2562

ในบรรดาโรงเรียนทุกกลุ่ม โรงเรียนเอกชนดูเหมือนจะมีความยืดหยุ่นในการกำหนดนโยบายมากที่สุด แต่จริงๆ แล้วนโยบายทั้งหลาย แม้ว่าจะดูเหมือนว่า เอกชนมีความคล่องตัวกว่าโรงเรียนอื่นๆ แต่จริงๆ แล้วอาจไม่เป็นเช่นนั้น เพราะนโยบายของภาคเอกชน ถูกกำหนด “โดยอ้อม” จากพ่อแม่ผู้ปกครองเป็นสำคัญ

“นโยบายของโรงเรียนเราต้องดูกระแสพ่อแม่ค่อนข้างมาก อย่างที่นี้พ่อแม่เป็นลูกจ้างภาคราชการและเอกชน เป็นคนชั้นกลางๆ ก็มักอยากให้ลูกได้มีอาชีพชัดเจน อยากให้ลูกได้เป็นหมอ เป็นตำรวจ วิศวกร อะไรแบบนี้ ดังนั้นก็จะกดดันวิชาการมาก โรงเรียนก็ต้องเปิดติวบทวนตอนเย็นๆ และวันเสาร์ด้วย ผอ.คนเก่าเคยไม่ยอมติววันเสาร์ปรากฏว่าพ่อแม่ไม่ยอม สุดท้ายก็ต้องเป็นแนวแบบวิชาการแบบท่องจำกันแบบนี้อยู่ดี”

ครูใหญ่โรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่ง
สัมภาษณ์เมื่อ มีนาคม 2562

ดังนั้น อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ในบรรดาโรงเรียนต่างๆ ที่เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในงานวิจัยนี้ แม้ว่าผู้บริหารจะเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของบริบทไทย และสังคมโลกแล้ว แต่การขยับตัวเพื่อรับกับการเปลี่ยนแปลงเป็นไปได้ยากกว่า เพราะกฎเกณฑ์การตรวจประเมินเอกสารที่เข้มงวดจากกระทรวงศึกษาธิการอันเป็นต้นสังกัด ซึ่งในบรรดาโรงเรียนเหล่านี้ โรงเรียนสาธิตจัดว่ามีความยืดหยุ่นต่อการรับการเปลี่ยนแปลงได้ดีกว่า เพราะดูเหมือนจะมีอิสระในการบริหารจัดการ และมีลักษณะของการได้รับการยอมรับนับถือมากกว่า ทำให้การดำเนินการใดๆ ต้องการปรับเปลี่ยนเพื่อให้ทันกับโลกในศตวรรษที่ 21 ทำได้ง่ายกว่ามาก ส่วนโรงเรียนเอกชนนั้นมีประเด็นความอยู่รอดเป็นสำคัญ ดังนั้นการจะมีวิสัยทัศน์ และวิธีการปฏิบัติเช่นใด มักจะได้รับอิทธิพลทางอ้อมจากผู้ปกครองอยู่เสมอ และผู้ปกครองก็ได้รับอิทธิพลจากสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ดี ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า การศึกษาไทยในวันนี้เป็นตัวสะท้อนสังคมของความไม่เท่าทันนั่นเอง

นอกจากนโยบายการศึกษาที่ปรากฏให้เห็น ยังคงเป็นประเด็นค่านิยมที่ว่า การพัฒนาการศึกษา หมายถึง “การพัฒนาสื่อการเรียนการสอนด้วยเทคโนโลยีทันสมัย” โรงเรียนใดมีสื่อทันสมัยก็ดูเหมือนจะเข้าใจได้ว่าเป็นโรงเรียนที่ดี

“โรงเรียนเราสื่อการเรียนการสอนไม่ค่อยทันสมัยเลย ครูอยากให้เด็กตั้งแต่อนุบาล
เลยได้ใช้คอมพิวเตอร์ เดี่ยวนี้มีโปรแกรมการศึกษาดีๆ สอนบวกเลข สอน เอ บี ซี
เปิดคอมพ์ให้ดูเด็กชอบมากนะ เท่าที่ครูสังเกตดู โรงเรียนดีๆ เขาจะพร้อมมาก
แล้วเด็กเขาจะทัน และฉลาดกว่า”

ครูอนุบาล 1 โรงเรียนแห่งหนึ่ง
สัมภาษณ์เมื่อ มีนาคม 2562

ซึ่งในความเป็นจริงแล้วเทคโนโลยีการศึกษาและสื่อการสอนจำเป็นต้องเหมาะกับวัยของเด็กๆ ซึ่งสิ่งนี้ต้องอาศัยความเข้าใจของครูเป็นพื้นฐานก่อน สำหรับโรงเรียนในต่างประเทศนั้น สื่อการสอนของเด็กเล็กจะเป็นสื่อตามธรรมชาติที่อ้างอิงผูกพันไปกับการเล่น (Bloom P., 2013) ครูอนุบาลต่างประเทศจะเน้นย้ำการพาเด็กออกไปเล่นและทำกิจกรรมการเรียนรู้ในพื้นที่ธรรมชาติเป็นสำคัญ (Donalson M., 2007) การใช้แท็บเล็ตและอุปกรณ์คอมพิวเตอร์ไม่เหมาะสมสำหรับเด็ก เพราะมีผลต่อสายตา และสมาธิจดจ่อของเด็ก แต่สำหรับในประเทศไทยเราดูเหมือนจะมีความเชื่อผิดๆ ต่อสิ่งนี้ และครูหลายคนมองว่าคอมพิวเตอร์และแท็บเล็ตเป็นอุปกรณ์การสอนที่ทันสมัยเหมาะกับการให้เด็กๆ ได้เรียนรู้ ซึ่งหลายๆ โรงเรียนที่เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในครั้งนี้นี้ ก็กล่าวถึงการใช้คอมพิวเตอร์และแท็บเล็ตเป็นสื่อการสอนในเด็กเล็ก ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง

จากนโยบายสู่กระบวนการเรียนการสอน

เป็นที่น่าสังเกตว่า เมื่อถามถึงทักษะที่สำคัญในศตวรรษที่ 21 ผู้บริหารสถานศึกษาส่วนใหญ่เข้าใจและเล็งเห็นว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ แต่เมื่อถามลงลึกไปถึง “กระบวนการ” เพื่อสร้างสรรค์ให้ทักษะดังกล่าวเกิดขึ้นจริง ทีมวิจัยพบว่ากระบวนการอาจไม่ค่อยสอดคล้องกับเป้าหมาย

“สอนเรื่องอาเซียน เราก็บอกเขาว่า อาเซียนมีกี่ประเทศ มีธงอะไรบ้าง ธงเขา
หน้าตาเป็นอย่างไร อาหารเขาเป็นแบบไหน อะไรอย่างนี้ค่ะ พอแล้วสำหรับเด็ก
ป.6 การเป็นพลเมืองโลกก็อาเซียนนี่ละ”

ครูประจำชั้น ป.6 โรงเรียนแห่งหนึ่ง
สัมภาษณ์เมื่อ กุมภาพันธ์ 2562

“เรื่องจิตอาสาเราก็ทำกันเรื่อยๆ อย่างวันหยุดนี้ก็เกณฑ์มาเล่นนะ ให้มาช่วยกันกวาดลานวัด ไล่มันมาเป็นกลุ่มๆ เลย ก็มากันครบเพราะกลัวเดี๋ยวจะไม่ได้คะแนน”

ครูประจำชั้น ป.5 โรงเรียนแห่งหนึ่ง
สัมภาษณ์เมื่อ กุมภาพันธ์ 2562

แต่อย่างไรก็ตามก็มีหลายโรงเรียน โดยเฉพาะโรงเรียนในเขตเมืองที่เข้าใจทักษะในศตวรรษที่ 21 และผลักดันลงสู่การเรียนการสอนได้ ยกตัวอย่างเช่น ประเด็นการทำงานเป็นทีม และการใช้ภาษาต่างประเทศ ซึ่งได้มีการบูรณาการลงไปในกระบวนการในการเรียนการสอนได้

“สำหรับการเรียนการสอนของครูในชั้น ใช้วิธีการคละเต็กต่างชาติดกับเด็กไทยให้อยู่กลุ่มเดียวกัน เพื่อให้เพื่อนคนไทยช่วยเพื่อนต่างชาติ ทางโรงเรียนมีชั่วโมงโฮมรูมในตอนเช้า 20 นาที ครูจะฝึกเด็กให้กล้าแสดงออกโดยการให้เด็กออกมาเล่าเรื่องที่พบเห็น หรือเล่าข่าวให้เพื่อนฟังในตอนเช้าก่อนเข้าเรียน สลับกันไปวันละ 1-2 คน เมื่อเด็กเล่าข่าวหรือเรื่องต่างๆ ที่ได้ไปพบหน้าชั้นเรียนเสร็จแล้ว ครูจะถามเพื่อให้เด็กแสดงความคิดเห็นต่อเรื่องนั้นๆ ยังมีกิจกรรมเกมคำศัพท์ภาษาอังกฤษและภาษาไทย การเล่นเกมทบทวนเพื่อให้เด็กได้ใช้จินตนาการ และกล้าแสดงออกด้วย การเรียนการสอนของทางโรงเรียนครูเห็นว่า เป็นหลักสูตรที่ดีเพราะเน้นไปทางด้านภาษาอังกฤษ 70 เปอร์เซนต์ และภาษาไทย 30 เปอร์เซนต์ เพราะโรงเรียนเป็นโรงเรียน ที่เน้นภาษาอังกฤษอยู่แล้ว สัดส่วนที่ 70/30 ก็คิดว่าน่าจะเป็นสิ่งที่ดีต่อเด็ก แต่อย่างไรก็ตามควรเสริมทักษะด้านภาษาไทยเพิ่มเติม เพราะเด็กที่เห็นยังเขียนไม่เก่ง การใช้หลักภาษายังไม่ดีเท่าที่ควร รวมถึงการสะกดคำยังสะกดไม่ถูกต้อง แต่จะเป็นเฉพาะเด็กที่ย้ายมาจากโรงเรียนอื่น โดยสาเหตุที่ย้ายเข้ามาคือลูกยังอ่านไม่ออก เขียนไม่ได้ ก็เลยย้ายโรงเรียนมาเรียนที่นี่แทนเพื่อจะให้ได้ภาษาที่ดีขึ้น”

ครูประจำชั้น ป.4 โรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่ง ในเขตกรุงเทพฯ
สัมภาษณ์เมื่อ มีนาคม 2562

แต่ในทางตรงข้าม สำหรับโรงเรียนส่วนใหญ่ ทักษะในศตวรรษที่ 21 เป็นคำที่ครูรู้จัก แต่ไม่เห็นประเด็นว่า จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างไร การเรียนการสอนของครูยังคงเป็นแนวคิดของการสอนแบบท่องจำคล้ายๆ เดิม และยังเป็นห้องเรียนแบบเดิมที่ครูยังดำเนินการเป็นผู้ ป้อนความรู้ ให้กับเด็กๆ หลายครั้งที่ครูเองก็พบว่า สิ่งที่ตนมอบให้เด็กเป็นสิ่งที่ไม่ทันสมัย ไม่ทันกาลแล้ว แต่ด้วยรูปแบบการประเมินผลการเรียนรู้ของเด็กๆ ที่ต้องประเมินผลไปตามบทเรียนในหนังสือ ทำให้ครูจำนวนมากก็สอนไปตามหนังสือนั้น แต่ก็มีครูจำนวนหนึ่งเช่นกัน ที่พยายามสอนและสอดแทรกความรู้ที่ทันแก่กาลให้กับเด็กๆ

“เด็ก ป.6 มาถามครูว่ายาคุมฉุกเฉินเขากินกันอย่างไร อันตรายไหม ครูตกใจ ถามกลับว่าถามไปทำไม เด็กตอบว่ามีแฟน แฟนจะให้กิน จริงๆ แล้วการสอนเรื่องเพศที่สอนกันตอน ม.2 มันไม่ทันแล้ว ยาคุมฉุกเฉิน วันนี้มีหลายยี่ห้อมาก ครูสืบหาข้อมูลและเรียกเขามาคุยทันที ไม่รู้ทันไหม แต่ครูพยายามให้ข้อมูลเขามากที่สุด”

ครูประจำชั้น ป. 6 โรงเรียน สพฐ. แห่งหนึ่ง
สัมภาษณ์เมื่อ กุมภาพันธ์ 2562

“เรื่องเพศเธอ สอนนะ สุขศึกษา ม.2 สอนเรื่องเพศ ครูก็สอนไปตามนั้น สอนก่อนก็ได้เรื่องพวกนี้ เดียวขึ้นำ สอนตอน ม.2-ม.3 นั้นแหละถูกแล้ว”

ครูประจำชั้น ม.1 โรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่ง
สัมภาษณ์เมื่อ กุมภาพันธ์ 2562

โรงเรียนรักบ้าน บ้านรักโรงเรียน

ประเด็นความสัมพันธ์ที่ตีระหว่างบ้านและโรงเรียน เป็นอีกจุดหนึ่งที่มีผลต่อการพัฒนาเด็กๆ ในภาพรวม ครูในทุกระดับทุกประเภทสถานศึกษา และทั้งในเมืองและชนบท สะท้อนภาพให้เห็นตรงกันว่าโลกในยุคโซเชียลมีเดียครองเมืองนั้น ผู้ใหญ่อย่างครูและผู้ปกครองต้องเท่าทันและรับมือกับปัญหาร้อยแปดที่มากับสื่อออนไลน์ให้ได้ ประเด็นจึงต้องย้อนกลับมาที่ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับโรงเรียน บนหลักคิดที่ว่า หากบ้านและโรงเรียนร่วมใจร่วมมือกัน สอดส่องดูแลพฤติกรรมเด็ก ภัยจากออนไลน์จะไม่สามารถทำอันตรายเด็กๆ ได้ แต่ในทางตรงข้ามหากการสอดส่องดูแลติดขัดไม่สามารถทำหน้าที่ได้อย่างราบรื่น โอกาสที่เด็กจะได้รับความเสี่ยงจากโลกโซเชียล รวมทั้งเรื่องต่างๆ ก็จะมากขึ้นด้วย

“ครูได้พูดกับผู้ปกครอง พูดถึงเรื่องเด็กผู้หญิง ถ้าไม่ได้รับความอบอุ่นจากครอบครัว เมื่อวันหนึ่งเขาไปเจอกับผู้ชายคนหนึ่งซึ่งเขาคิดว่ารักเขามาก เขาก็จะทุ่มทุกอย่างให้ มันก็จะเกิดเหตุการณ์ท้องก่อนแต่ง ท้องยังไม่พร้อม เพราะว่าที่บ้านไม่ได้ให้ความอบอุ่น เด็กกลุ่มนี้พ่อแม่ยังไม่เคยกอดลูกเลยเพราะมัวแต่ทำงาน ว่าพรุ่งนี้จะไปเอาเงินที่ไหนมา เลยเป็นปัญหาลังคมวนๆ ซ้ำๆ แล้วต่อไปชุมชนนี้ก็จะเกิดเหตุการณ์ท้องก่อนแต่ง ครูก็เลยคิดว่าถ้าวันนี้เราไม่แก้ที่ต้นเหตุของปัญหา วันนี้ลูกยังคุยกับเรานะ ป.5 ป.6 ถ้าเขาไปอยู่กับเพชบุรี คุยกับไลน์ เขาคุยกับเราน้อยลง มันอันตรายไหม เพราะฉะนั้นวันนี้ มีอะไรต้องคุยกับเขาแบบเปิดใจ”

ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่ง เขตกรุงเทพมหานคร
สัมภาษณ์เมื่อ กุมภาพันธ์ 2562

ทำไมติดโซเซียลกับนัก?

หากถามครูว่าปัญหาอันดับหนึ่งของเด็กปัจจุบันคืออะไร ครูของเด็กๆ ทุกๆ ช่วงอายุ จะตอบเหมือนกันว่า เสพติดโซเซียล ติดโทรศัพท์มือถือ ถามต่อว่าทำไมเรื่องนี้จึงเป็น ุบัติการณ์ที่รุนแรงนัก ครูอธิบายว่า

“เมื่อก่อนประมาณ 5 ปีที่แล้ว โรงเรียนมีปัญหาเด็กชอบหนีโรงเรียนไปร้านเกม เพราะช่วงก่อนหน้านั้นโทรศัพท์มือถือมีราคาแพง เด็กเข้าถึงยากกว่าปัจจุบัน แต่สมัยนี้โทรศัพท์ราคาถูกและหาซื้อง่าย เด็กจึงมีเป็นของตัวเอง และขณะนี้เจอปัญหาเรื่องเกมเติมเงิน จะพบมากในระดับประถม เกิดการขโมยเงินพ่อแม่ เพื่อจะมาเติมเกมในร้านเซเว่น แต่จะขโมยแบบไม่ให้พ่อแม่รู้ จนครูสืบมาเจอได้เองและเรียกตัวเด็กมาคุยและหาทางป้องกัน สำหรับเด็กโต ช่วง ม.1 ม.2 โรงเรียนจะไม่ให้นำโทรศัพท์เข้าโรงเรียน ถ้านำมาต้องนำไปฝากครูฝ่ายปกครองไว้ พอตอนเย็นก่อนกลับบ้านจึงจะไปขอคืนได้ แต่ยังมีเด็กบางคนที่มีโทรศัพท์ 2 เครื่อง เครื่องหนึ่งฝากครูไว้และอีกเครื่องหนึ่งเอาไว้เล่น แต่ครูก็จับได้ พอจับได้ก็แจ้งผู้ปกครองและหาแนวทางป้องกันตักเตือนเด็ก ในเด็กทั่วๆ ไป ครูมักทราบจากผู้ปกครองว่า เมื่อเด็กกลับไปบ้านจะใช้เวลาในการเล่นเกมโทรศัพท์เยอะ ประเภทเกมที่เด็กเล่นจะเป็นเกมต่อสู้เป็นเกมออนไลน์ที่ต้องมีผู้เล่นหลายๆ คน”

ครูประจำชั้น ม.2 โรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่ง
สัมภาษณ์เมื่อ กุมภาพันธ์ 2562

นอกจากเหตุผลที่สมาร์ทโฟนมีราคาถูกลงเข้าถึงคนทุกกลุ่มได้ง่ายขึ้นแล้วการหยิบยื่นสมาร์ทโฟนให้ลูกๆ หลานๆ โดยตัวพ่อแม่ปู่ย่าตายายเองเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง เหตุผลหลักคือการไม่มีเวลาในการเล่นกับลูกและเล่นไม่เป็น เล่นไม่สนุก ดังนั้น การใช้สมาร์ทโฟนจึงเป็นตัวช่วยหลักให้กับพ่อแม่ในขณะที่ยังคงทำงานอยู่ และใช้สมาร์ทโฟน ช่วยในการเลี้ยงดูลูกแทนตนเอง

“ครูมีโอกาสดูคุยกับผู้ปกครองทุกวัน เพราะผู้ปกครองมารับมาส่งลูกหลานด้วยตัวเอง เด็กที่โรงเรียนไม่มีรถประจำ เนื่องจากบ้านไม่ได้ห่างจากโรงเรียนมากนัก ผู้ปกครองจึงใช้วิธีการมารับมาส่งเอง ครูจึงได้รู้จักกับผู้ปกครองของเด็กทุกคน ส่วนใหญ่แล้วครอบครัวจะมีลูกเพียง 1 คน การเลี้ยงดูมักจะถูกตามใจและประกอบกับผู้ปกครองเองก็ต้องทำงานด้วย การปล่อยให้เด็กอยู่กับมือถือจึงเป็นทางเลือกหนึ่ง ที่ผู้ปกครองใช้กับเด็ก เพื่อจะไม่ให้เด็กรบกวนเวลาที่ตัวเองกำลังทำงาน เด็กสมัยนี้ไม่ต้องสอนให้เล่นก็เล่นเองเป็น เกมก็อยู่ในโทรศัพท์ ขนาดเด็กอนุบาล ป.1 รู้เรื่องการใช้โทรศัพท์หมดแล้วโดยที่ผู้ใหญ่ไม่ต้องสอนเลย”

ครูประจำชั้นอนุบาล 2 โรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่ง ในจังหวัดชลบุรี
สัมภาษณ์เมื่อ มกราคม 2562

สมาร์ทโฟนกับเด็กๆ จะเข้ากันได้โดยง่าย เป็นที่ทราบกันคือรู้ว่าเนื้อหาในสมาร์ทโฟนมีให้เลือกหลากหลายในประเด็นตามความสนใจ ซึ่งมีทั้งเกม การ์ตูน ความบันเทิง และอื่นๆ อีกมาก เมื่อเด็กได้สนุกสนานเพลิดเพลินไปกับเนื้อหาที่มีมากมายในสมาร์ทโฟนแล้วก็เป็นไปได้สูงที่จะมีโอกาส “ติด” จนได้ ครูท่านหนึ่งให้ข้อมูลที่น่าสนใจว่าทุกวันนี้ เด็กไม่เล่นที่สนามเด็กเล่นอีกต่อไปแล้ว สนามเด็กเล่นที่เคยเต็มไปด้วยเด็กหลากหลายช่วงวัย เนื้อตัวเลอะเทอะกับการวิ่งเล่น การปีนป่าย การคลุกดินคลุกทราย ดูเหมือนจะหายไปจากเด็กๆ ใน เจเนอเรชัน ซี - แอลฟาแล้ว

“วิธีการเล่นของเด็กสมัยนี้มันเปลี่ยนไป เด็กไม่ออกมาเล่นที่สนามแล้ว คือพี่เคยทำ Playground ใหญ่โตมโหฬารอยู่ด้านหลังตรงเนี่ยเนาะ แล้วครูก็มานั่งคิดกันว่าเราจะมียุทธวิธียังไงไม่ให้เด็กมาแย่งกันเล่น เพราะว่าเด็กเรามี 900 คน แต่เรามี Playground ที่อยู่ในบ่อทรายเนี่ยแค่ 1 อัน เราจะทำยังไงไม่ให้เด็กมาแย่งกัน เอาอย่างนี้ไหมติดป้ายว่าเลยว่าวันนี้ใครเล่น วันนี้ใครเล่นห้องไหน ตอนไหนเล่น เป็นตารางเลยปรากฏว่ามันตั้งอยู่อย่างนั้น เด็กอยู่ในห้องกับโทรศัพท์ ซึ่งเราไม่สามารถที่จะบอกว่า ห้ามเอาโทรศัพท์มาโรงเรียน เพราะสมัยนี้โทรศัพท์บอก GPS ว่าลูกอยู่ตรงไหนอะไรมันเยอะแยะ ถ้าอย่างนั้นผู้ปกครองเอามาควรรับผิดชอบเอง ปล่อยให้ลูกเล่นก็ต้องรับผิดชอบเอง ปล่อยให้ลูกมีก็ต้องรับผิดชอบ

เอง คุณต้องเจรจากับลูกเอง แต่ครูจะเจรจนะ ว่าเวลาไหนบ้างที่ให้เล่น แต่เวลาพักกลางวันมันต้องเปิด มันเป็นเวลาของเขา ที่เราจะห้าม กลายเป็นว่าเด็กสมัยนี้ไม่ออกมาเล่น outdoor เขาอยู่กับโทรศัพท์เขาอยู่กับสื่อโซเชียล เขาเล่นเกมกับเพื่อนมานั่งใช้ WiFi ตัวเดียวกัน มาเล่นด้วยกันมีสังคมของเขา อยู่ในมือพร้อมกัน แล้วเขามีความสุขเราก็ไม่รู้จะไปขัดความสุขเขาอย่างไร แต่แค่ต้องสร้างเงื่อนไขว่าถึงเวลาเรียนคุณเรียน แต่ก็ไม่เคยมีปัญหาว่าเขามาเล่นในเวลาเรียน เพราะโรงเรียนค่อนข้างสถิติกว่าเวลาเรียนเจอโทรศัพท์ก็คือยึดเลย แล้วก็สั่งห้ามผู้ปกครองเป็นรายบุคคล ไม่ให้อามาโรงเรียนเพราะฉะนั้นเขาก็จะยอมรับในกติกา”

ครูประจำชั้น ป.1 โรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่งในจังหวัดชลบุรี
สัมภาษณ์เมื่อ มีนาคม 2562

รังแกกันโหมบนโลกไซเบอร์?

“รังแกสิ! มีแน่นอน” ครูตอบ คำตอบของครูชี้ให้เห็นว่าการรังแกกันบนโลกไซเบอร์วันนี้ลงมาถึงระดับเด็กประถมแล้ว ครูเล่าว่ารูปแบบการรังแกที่พบมักพบในเด็กผู้หญิงเป็นการล้อเลียนปมด้อยกันและด่าทอกันด้วยถ้อยคำหยาบคายต่างๆ สื่อที่ใช้ก็หนีไม่พ้นเฟซบุ๊ก เครือข่ายสังคมออนไลน์ยอดฮิตของเด็กๆ แม้ว่าเฟซบุ๊กจะกำหนดอายุของผู้สมัครไว้ไม่ให้ต่ำกว่า 15 ปี แต่เอาจริงๆ แล้ว เด็กๆ ก็เรียนรู้การปลอมแปลงแจ้งข้อมูลวันเดือนปีเกิดที่ไม่ตรงตามความจริงเพื่อเปิดใช้เฟซบุ๊กอยู่แล้ว และเมื่อนั้นการรังแกบนโลกออนไลน์ก็เริ่มต้นขึ้น

“แรกๆ ก็เห็นคุยกันดีอยู่ ครูก็เป็นเพื่อนเฟสนะ แต่จะไม่คอมเมนต์อะไร อยู่เงียบๆ คอยอ่านว่าคุยกันเรื่องอะไรบ้าง ไม่กดไลค์ด้วยเดี๋ยวเด็กรู้ เด็กคุยกันดีอยู่แต่ถ้ามีใครทะเลาะกับใคร ก็จะมีแบบ “หาพวก” แล้วก็ด่าว่ากันในเฟสนั่นละ หลายวันก็แล้วหลายอาทิตย์ก็แล้วไม่จบซักที จนครูต้องเรียกมาคุย เพราะเห็นเด็กที่ถูกด่า นั่งกินข้าวคนเดียว เพื่อนไม่เล่นด้วย ครูต้องถามมันอะไรกันนักหนา มานี่ๆ”

ครูประจำชั้น ป.5 โรงเรียน อบท.แห่งหนึ่ง

การชมแข่งรถกันบนโลกออนไลน์อาจไม่ใช่สิ่งใหม่ในสังคมไทย การศึกษาของ ชัชฎาภรณ์ พรหมนอก, สุพร อภินันท์เวช และวิมลทิพย์ มุสิกพันธ์ (2562) ที่เก็บข้อมูลประเด็นว่าด้วยการรังแกกันในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร พบว่า การรังแกกันของเด็กใกล้ตัวเด็กมากกว่าที่ผู้ใหญ่จะคาดถึงไปหลายกิโลเมตรทีเดียว การศึกษานี้ชี้ว่าการรังแกเริ่มลงสู่เด็กระดับประถมศึกษาเพราะเครื่องมือสื่อสารออนไลน์เข้าถึงมือเด็กๆ อย่างสะดวกสบาย การทะเลาะเบาะแว้งและการตัดสินใจแบบเด็กๆ ทำให้การรังแกต่อล้อเลียนและกีดกันออกจากกลุ่มเป็นรูปแบบการรังแกที่พบได้ในเด็กประถมศึกษาในประเทศไทย และเมื่อถามครูต่อไปว่า ครูรู้ทุกกรณีที่มีการรังแกบนโลกออนไลน์ไหม ? ครูตอบทันทีว่า...

“ครูบางคนไม่เล่นเฟซ เขาก็คงไม่รู้หรอก บางคนเล่นแต่ไม่มีเวลาอ่าน ไม่มีเวลาส่องก็ไม่วู้สึกเหมือนกัน เด็กสมัยนี้ก็ฉลาดนะ อันไหนเขาคุยกันด่ากัน หรือนัดไปไหน เขาตั้งค่าได้นะ ตั้งค่าความเป็นส่วนตัวนะ แคนนี่ผู้ใหญ่ก็ไม่วู้เรื่องแล้ว”

ครูประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่งในเชียงใหม่

นอกจากนี้ ครูหลายคนยังมีทัศนคติว่าการรังแกผ่านโลกออนไลน์เป็นเรื่องของเด็กโตๆ เช่นเด็กระดับชั้นมัธยมหรือเด็กมหาวิทยาลัย เมื่อครูคิดเช่นนั้นครูจึงอาจไม่ทราบเลยถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง

“เด็กเขาเล่นเกมครับ ไม่มีหรอกครับด่ากันทะเลาะกันแบบนั้น ผมเห็นแต่เขาเล่นเกมนะ การ bully เป็นเรื่องของเด็กโตๆ เด็กมหาวิทยาลัยมากกว่า”

ครูประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียน สพฐ.แห่งหนึ่งในจังหวัดขอนแก่น

ว่ากันตามจริงแล้วการศึกษาเรื่อง Cyber-bullying among secondary and vocational students in Bangkok ที่ได้พูดถึงสถานการณ์การรังแกกันในหมู่เด็กมัธยมและมหาวิทยาลัยนั้น กลับพบความจริงที่ต่างจากสิ่งที่ครูเข้าใจ กล่าวคือการรังแกกันในระดับมหาวิทยาลัยมีน้อยมาก ที่รังแกกันมากที่สุดเป็นระดับชั้นมัธยมศึกษา โดยเฉพาะในระดับมัธยมต้น ซึ่งจริงๆ แล้ว งานวิจัยชี้ว่าหากเครื่องมือเข้าถึงเด็กอายุน้อยกว่ามัธยม นั่นก็คือเด็กระดับประถม โอกาสเกิดการรังแกก็จะมีไม่น้อยกว่าในระดับชั้นมัธยมศึกษาทีเดียว

(Songsiri, N., Musikaphan, W., 2011) ซึ่งสิ่งนี้หมายความว่าความแบบตรงไปตรงมาว่าการรังแกกัน จัดเป็นความรุนแรงประเภทหนึ่งและความรุนแรงผ่านโลกโซเชียลในวันนี้นั้นลงสู่เด็กๆ ระดับประถมศึกษาเรียบร้อยแล้ว และประเด็นนี้ต้องการการรู้เท่าทันของครูและผู้ใหญ่ทุกๆ คน

บทสรุปของครูผู้บ่มเพาะในวันนี้ ครูทุกคนพูดเป็นเสียงเดียวกันว่าทำงานในฐานะครู ได้ยากเย็นขึ้น เหนื่อยขึ้น เด็กสมัยนี้อาจไม่ใช่เด็กในอุดมคติที่เรียบร้อย นิ่งนั่งฟังความรู้ที่ครูสอน ให้อย่างสงบ มีกิริยามารยาทเรียบร้อยและเคารพครูแบบสูงสุดเหมือนอดีตอีกแล้ว “นักเรียน ในฝัน...เมื่อนานมาแล้ว” เหล่านั้นไม่เหมือนเด็กเจนเอเรชั่นซี - แอลฟาวันนี้ที่มีแนวโน้มพูดจา ไม่ค่อยเพราะ พร้อมจะเถียงครูพร้อมจะยกมือถามในหลายเรื่องที่ครูคิดว่าไม่เหมาะสมกับวัย เด็กๆ ติดสื่อโซเชียลมาก และมีพฤติกรรมข่มเหงรังแกเพื่อนโลกโซเชียลกันแล้ว

แต่ในฐานะผู้บ่มเพาะ ครูยังมองเห็นว่าเด็กวันนี้ก็ยังคงมีความน่ารัก พวกเขาช่างซุกซนช่างถาม มีความมั่นใจกล้าแสดงออก ดูเฉลียวฉลาดกว่าเด็กรุ่นก่อนมากนัก ครูเล็งเห็นว่า หากครูสอน ให้เขาเป็น “คนดี” ได้ เขาจะสามารถมาเป็นกำลังพัฒนาประเทศได้อย่างดีเยี่ยม เพราะเขามีความฉลาดเฉลียวยิ่งกว่าเด็กรุ่นก่อนๆ ที่ครูเคยพบ

และไม่ว่าจะเป็นเช่นใด เหล่าคุณครูผู้บ่มเพาะยังยืนยันที่จะทำหน้าที่ครูต่อไป แม้ว่า จะเหนื่อยขึ้น หนักขึ้น แต่ครูก็ยังเชื่อว่าไม่ว่าวันนี้หรือวันไหนๆ เด็กๆ ก็ยังคงต้องการครูอยู่แน่นอน

เอกสารอ้างอิง

- Bloom, P. (2013). *Just Babies: The Origins of Good and Evil*. New York. Crown.
- Donalson, M. (2007). *Children's Minds*. London: Fontana Press.
- PrepScholar. (2018). Vygotsky Scaffolding: What it is and how to use it. Retrived from <https://blog.prepscholar.com/vygotsky-scaffolding-zone-of-proximal-development>. (accessed February 6, 2020).
- Songsiri, N., Musikaphan, W., (2011). Cyber-bullying among secondary and vocational students in Bangkok. *Journal of Population and Social Studies*. 19(2).
- ชัยฎาภรณ์ พรหมนอก, สุพร อภินันท์ และวิมลทิพย์ มุสิกพันธ์. (2562). การศึกษาเชิงคุณภาพเรื่องพฤติกรรมการข่มเหงรังแกกันบนโลกไซเบอร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 โรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร. *วารสารพยาบาลสาธารณสุข*, 33(1).

บทที่ 5

เต็บโตแบบไม่เรียกร่อง: เจ้าต้นกระบองเพชร

“กระบองเพชร” ความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ระบุไว้ หมายถึง ไม้พุ่มชนิด *Cereus hexagonus* (L.) Miller ในวงศ์ Cactaceae มีลำต้นสูง 3-5 เมตร ลำต้นและกิ่งกลม หยักเป็นร่องโดยรอบ มีหนามละเอียด ดอกใหญ่ สีขาว กลิ่นหอม บานกลางคืน มักปลูกเป็นรั้วบ้าน

นอกจากนี้ กระบองเพชร มีชื่อที่คนทั่วไปเรียกทับคำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Cactus เป็นพืชพื้นเมืองที่มีแหล่งกำเนิดในทะเลทราย ซึ่งเป็นพื้นที่ที่แห้งแล้งไม่เหมาะต่อการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ แต่ต้นกระบองเพชรสามารถยืนต้นอยู่ได้ แม้จะอยู่ในทะเลทรายที่แห้งแล้งกันดารโดยไม่ตาย เพราะนานๆ ครั้งจึงจะมีฝนตกลงมาในพื้นที่แห้งแล้งนั้น โดยต้นกระบองเพชรจะเก็บน้ำไว้ในลำต้นและใช้น้ำที่เก็บไว้มาหล่อเลี้ยงลำต้นตลอดระยะเวลาแห้งแล้งที่ยาวนาน และจะเปลี่ยนใบเป็นหนามเพื่อลดการคายน้ำ ดังนั้นต้นกระบองเพชรจึงเป็นสัญลักษณ์ของความอดทนและการปรับตัวที่ดีเยี่ยมเพื่อความอยู่รอด (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2562)

การศึกษานี้จึงอุปมาอุปไมย ให้ต้นกระบองเพชรเป็นตัวแทนเด็กๆ เจเนอเรชันซี - แอลฟา ในกลุ่มที่เติบโตขึ้นมาภายในครอบครัวที่ไม่ได้มีความพร้อมทั้งเรื่องของเศรษฐกิจ การเงิน มีความอึดอัดขัดสนในความเป็นอยู่ การมีครอบครัวที่ไม่ได้อยู่พร้อมหน้าพ่อแม่ลูก มีความรุนแรงในครอบครัว แต่เด็กๆ เหล่านั้นยังคงใช้ชีวิตได้อย่างปลอดภัย และมีพฤติกรรมที่ดีสำหรับในสายตาของคุณครู

เติบโตได้ในดินแห้ง ความแข็งแกร่งของต้นกระบองเพชร

สภาพแวดล้อมในปัจจุบันเป็นที่ทราบกันดีว่ายากยิ่งขึ้นทุกๆ วัน คนไทยทุกคนวันนี้ล้วนต้องดิ้นรน มีชีวิตท่ามกลางความเครียดและความกดดันมากขึ้นเรื่อยๆ เมื่อครอบครัวมีความเครียดผลกระทบย่อมตกมาถึงเด็กๆ ในครอบครัวอย่างไม่มีอะไรมาขวางกั้นได้

ท่ามกลางความเครียดและความกดดันถ้าโถมมาสู่ครอบครัวทั้งหลายนั้น ครอบครัวปกติที่มีความพร้อม มีสมาชิกในครอบครัวอยู่กันอย่างอบอุ่น มีรายได้เพียงพอเลี้ยงชีพ มีงานมีการทำ มีการปฏิบัติหน้าที่ของคนในครอบครัวอย่างปกตินั้นอาจจะได้รับผลกระทบน้อยกว่าครอบครัวลักษณะอื่นที่มีความเปราะบางมากกว่า ยกตัวอย่างเช่น ครอบครัวที่มีความยากจน ครอบครัวที่สมาชิกในครอบครัวขาดหายไป หรือครอบครัวที่ปฏิบัติหน้าที่อย่างไม่ปกติ เช่น ครอบครัวที่ใช้ความรุนแรงเป็นประจำ ย่อมต้องได้รับผลกระทบมากกว่าอย่างไม่ต้องสงสัย Musikaphan, W., Songsiri, N., Kitisriworaphan, T., Pokpong, S. (2013) และทำให้ทีมวิจัยสนใจว่าแล้วเด็กที่เติบโตได้อย่างดีจากครอบครัวเปราะบางเหล่านี้มีหรือไม่ หากมีเขาเติบโตได้ดีได้อย่างไร อะไรเป็นปัจจัยที่ทำให้เด็กๆ ในครอบครัวเปราะบางเหล่านี้เติบโตได้อย่างไม่น่าเชื่อจนเขาสามารถทำหน้าที่ของตนต่อครอบครัว และเป็น “เด็กดี” ของคุณครูทุกคน

กระบองเพชรของคุณครู

น้องกร (นามสมมุติ) อาศัยอยู่กับแม่และพ่อเลี้ยง ฐานะยากจน พ่อเลี้ยงและแม่ดูแลเอาใจใส่น้องเป็นอย่างดี น้องมีความรับผิดชอบ ครูสังเกตว่าอาจจะเพราะพ่อเลี้ยงที่มีนิสัยเจ้าระเบียบ ทำให้เวลาที่ครูไปเยี่ยมที่บ้านน้องไม่ค่อยกล้าเดินหรือทำอะไรมากนัก ต้องรอให้พ่อพูดหรืออนุญาตก่อน แต่โดยรวมน้องมีนิสัยน่ารัก ไม่มีปัญหาอะไร ส่วนหนึ่งครูคิดว่าน้องได้รับอิทธิพลมาจากการเลี้ยงดูของแม่ คุณแม่ของน้องเป็นคนเรียบร้อย พุดจาไพเราะ ซึ่งอาจจะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้น้องซึมซับและแสดงออกอย่างเหมาะสม

“...ก็ส่วนใหญ่น้องกรไม่ค่อยมีปัญหาเท่าไรอะค่ะ เพราะแกก็อยู่เหมือนเด็กปกติทั่วไป แต่ถ้าดูเหมือนกับว่าครูที่เคยถามเหมือนกันว่า อยู่ที่บ้านพ่อแม่เลี้ยงดูหรือเปล่า ถ้าแม่ไม่อยู่เนี่ย แกก็บอกว่าไม่ดู ใจดี ก็สอบถามก็คอยสอนบอกว่าแสดงว่า ท่านเอาใจใส่เรา เธอโชคดีนะที่ได้พ่อแม่เลี้ยงที่ดูแลเธอดี แล้วก็ให้กำลังใจอย่างนี้ค่ะ”

ครูของน้องกร

ในขณะที่ครูให้ข้อมูลของน้องเจนไม่แตกต่างกับน้องกรมากนักนั่นคือเป็นเด็กดีของคุณครูเรียบร้อย เชื่อฟัง น้องเจนอาศัยอยู่กับอาทงและอามา พ่อแม่ของน้องพบกันและมีน้องตั้งแต่อายุยังน้อย เมื่อน้องโตขึ้น อาทงจึงรับน้องมาเลี้ยง ส่วนพ่อแม่ของน้องแยกทางกันและอาศัยอยู่ที่กรุงเทพฯ ทั้งคู่ ช่วงปิดเทอมน้องจะขึ้นไปกรุงเทพฯ เพื่อพบพ่อกับแม่ อาทงเป็นคนที่มนุษยสัมพันธ์ดี พูดจาดี มีความรู้รอบด้านและรู้เท่าทันเทคโนโลยี ครูมีโอกาสเจออาทงบ่อยๆ เพราะบ้านอยู่บริเวณตลาดเหมือนกัน ทำให้ได้พูดคุยกับอาทงเกือบทุกวัน

จากคำบอกเล่าของครู จุดเด่นของน้องคือ เป็นเด็กรักดี เรียบร้อย เชื่อฟัง และเป็นที่รักของเพื่อนๆ ในห้อง มีน้ำใจและซื่อสัตย์ เชื่อถือได้จนครูมอบหมายให้น้องเป็นเจ้าหน้าที่สหกรณ์ของโรงเรียนและเป็นผู้ถือกุญแจสหกรณ์ จนบางครั้งครูมองว่าน้องเป็นเด็กที่มีความรับผิดชอบมากกว่าเด็กที่มีอายุมากกว่าบางคน น้องยังมีความสามารถหลายด้านและเรียนเก่ง มักจะได้รับเลือกให้ไปแข่งขันงานวิชาการต่างๆ ทั้งด้านศิลปะ หัตถกรรม และวิทยาศาสตร์ จนได้รับรางวัลและเหรียญกลับมาหลายรางวัล เป็นความภูมิใจของโรงเรียน ส่วนจุดด้อยคือ น้องเป็นเด็กโลกส่วนตัวสูง ไม่ค่อยชอบเที่ยว จะอยู่แค่ที่บ้าน ไม่เคยออกไปเที่ยวบ้านเพื่อน ไม่ค่อยพูด ถ้าครูไม่ถามคำถามน้องก็จะไม่พูด บางเรื่องต้องปรับปรุง เพราะทำอะไรค่อนข้างช้าและยังช่วยเหลือตัวเองในบางเรื่องไม่ค่อยได้ เวลาที่มีทัศนศึกษานอกโรงเรียน ครูต้องกำกับดูแลน้องเป็นพิเศษเพราะกลัวน้องหลง

เช่นเดียวกับน้องมิน (นามสมมุติ) เมื่อทีมวิจัยถามถึงเด็กดีของคุณครู เด็กที่เกิดและเติบโตในสถานการณ์ยากลำบาก แต่สามารถเป็นเด็กดี ตั้งใจเรียน และมีพฤติกรรมที่เหมาะสม โดยคุณครูได้พูดถึงครอบครัวของน้องเจนว่า น้องอาศัยอยู่กับคุณแม่ เป็นครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยวฐานะที่บ้านปานกลาง น้องเป็นเด็กเรียนเก่งทั้งวิชาภาษาไทย สังคม วิทยาศาสตร์ และคณิตศาสตร์ ส่วนภาษาจีนจะไม่ถนัดสักเท่าไร มีความขยันและตั้งใจ เป็นเด็กที่มีความกระตือรือร้นและมีไฟอยู่เสมอ เวลาทำอะไรจะตั้งใจทำและทำให้สำเร็จ น้องค่อนข้างมีความชัดเจนในการแสดงออก มีความซนตามวัย ครูมองว่าน้องทราบดีอยู่แล้วว่าน้องสามารถควบคุมตัวเองได้และตั้งใจเรียน

แม้จะชนเป็นบางครั้ง มีบ้างที่น้องทะเลาะกับเพื่อน แต่ไม่ได้รุนแรงมากนักตามประสาเด็ก ครูจะแจ้งให้แม่และผู้ปกครองของเพื่อนทราบ เพื่อควบคุมสถานการณ์ไม่ให้งานปลายและได้แลกเปลี่ยนพฤติกรรมของน้องกับผู้ปกครองด้วย

น้องมีจุดเด่นคือเป็นคนที่สามารถเข้ากับเพื่อนได้ดี มีความมั่นใจในตัวเองสูง สามารถทำสิ่งที่ได้รับมอบหมายได้อย่างรวดเร็วและตรงกำหนดเสมอ ขยัน ตั้งใจเรียน และมีวิสัยทัศน์ก้าวไกล มีความคิดสมัยใหม่และกล้าแสดงออก แต่จุดด้อยของน้องคือเป็นคนที่มีความมั่นใจสูงอีโก้สูง ไม่ค่อยรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ครูกังวลและอยากให้ลดลง สิ่งเหล่านี้ลง เพราะอาจจะทำให้น้องมีบุคลิกที่ไม่ดีในอนาคต อยากให้น้องโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่และเป็นอนาคตของชาติที่ดี

อีกกรณีหนึ่งที่คุณครูพูดถึงน้องอัยด้า (นามสมมุติ) กระบองเพชรต้นนี้ของครูเป็นเด็กน่ารัก มีจุดเด่นคือเป็นเด็กมีน้ำใจ มีทักษะการคิดระดับดีเยี่ยม ครูให้ข้อมูลว่า น้องอาศัยอยู่กับพ่อ พี่ชายและพี่สาว พ่อแม่ น้องแยกทางกัน แต่คุณครูของน้องไม่ทราบสาเหตุที่พ่อแม่ของน้องแยกทางกัน ครอบครัวมีฐานะพอใช้ปานกลาง พ่อของน้องเป็นส่วนหนึ่งของคณะกรรมการเกี่ยวกับโครงการมุสลิม ทำงานที่สุเหร่าซึ่งเป็นบริเวณบ้านของน้อง น้องอยู่ในความดูแลของพ่อ คุณครูมองว่าด้วยความที่พ่อเป็นผู้ชายทำให้ขาดความละเอียดอ่อนและความเอาใจใส่ในหลายๆ เรื่อง แต่ปัญหาครอบครัวไม่มีผลกระทบต่อน้อง เพราะน้องยังมีความร่าเริง สดใส เล่นกับเพื่อนปกติ เล่นได้ทุกคน ไม่แสดงออกว่าตัวเองมีปัญหาครอบครัว

“น้องเป็นเด็กมีน้ำใจ สื่อสารพูดคุย ได้ตอบเหตุผลรู้เรื่องระดับหนึ่ง ชอบเล่น ชอบพูดคุยกับคุณครู คอยสังเกตคุณครูว่าต้องการอะไรไหม น้องเขาจะเข้ามาสอบถามและช่วยทำ น้องน่ารัก ด้านการคิดและทักษะดีในระดับหนึ่ง แต่ขาดความมั่นใจถ้าได้อยู่ในสถานการณ์ที่ไม่มั่นใจจะเงียบ ไม่ค่อยพูด เช่น การเรียนเวลาให้อ่านหนังสือเดี่ยว ถ้าน้องรู้สึกว่าการอ่านยากหรือไม่มั่นใจที่จะอ่าน น้องจะไม่ค่อยพูด หรือถ้าบอกให้พูด จะพูดเบา สายตาทำทางวิตกกังวล แต่ในสถานการณ์ปกติจะได้อ่านได้ดีมาก”

ครูของน้องอัยด้า

น้องอิกคิวและน้องสาคุ (นามสมมุติ) เป็นกระบองเพชรอีกสองต้นของครู น้องทั้งสองอยู่กับคุณแม่เลี้ยงเดี่ยวที่อายุยังไม่มาก แต่ให้ความสนใจและใส่ใจลูกมากๆ ครูสังเกตจากการประชุมผู้ปกครองที่แม่ของน้องกระตือรือร้นมาร่วมทุกครั้งและสนใจไต่ถามครูถึงการเรียนของลูกอย่างจริงจัง

“น้องอิกคิวอาศัยอยู่กับแม่ คุณครูไม่ทราบเรื่องครอบครัวของน้องสักมากนัก ไม่เคยไปเยี่ยมบ้าน ทราบคร่าวๆ ว่าคุณแม่เป็นคุณแม่เลี้ยงเดี่ยว และเลี้ยงลูก 2 คน ฐานะทางครอบครัวก็ไม่ได้ดีมากนัก ในมุมมองของคุณครู น้องอิกคิวเป็นเด็กที่มีพฤติกรรมว่านอนสอนง่าย ชอบช่วยเหลืองานครู ชอบเล่นกีฬา มีความกล้าแสดงออก มีความรับผิดชอบ แต่ต่างจากน้องสาคุที่ค่อนข้างเรียบร้อย ไม่ค่อยแสดงออกมากนัก น้องอิกคิวมีดีบ้าง แต่ไม่ถึงขั้นน่าเป็นห่วง น้องสาคุก็เช่นเดียวกัน ไม่มีอะไรน่าห่วง ความกังวลของน้องอิกคิวคือเป็นผู้ชาย มีสังคมฟุตบอล เพราะชอบเล่นฟุตบอลมาก ห่วงเรื่องกลัวไปกิจกรรมจนเกินไป จนเสียการเรียน และเรื่องระเบียบเวลาในการเข้าเรียน เพราะชอบกิจกรรมข้างนอก แต่ไม่กังวลกับน้องสาคุเพราะค่อนข้างเรียบร้อย”

ครูของน้องอิกคิวและน้องสาคุ

เช่นเดียวกับน้องอิม (นามสมมุติ) เด็กหญิงวัย 8 ขวบที่อยู่กับคุณยาย โดยที่พ่อแม่ของน้องเป็นวัยรุ่น และแยกทางกันไปแล้ว น้องอิมโตมากับคุณยายที่ดูแลหลานอย่างใกล้ชิด ครูให้ภาพนิสัย “กระบองเพชร” ของน้องอิมว่า

“น้องอาศัยอยู่กับคุณยาย 2 คน พ่อแม่ของน้องแยกทางกัน คุณแม่ทำงานที่ต่างประเทศ คุณยายมีนิสัยค่อนข้างดุ เด็ดขาด และเข้มงวด ยายเป็นคนดูแลน้องในทุกๆ เรื่อง ไม่ว่าจะเป็น เลือقمื้อ อาหารการกิน ที่ต้องสะอาดอยู่เสมอ น้องไม่ได้กินข้าวที่โรงเรียนมีจำหน่าย เพราะยายจะทำอาหารกล่องมาให้กิน ที่โรงเรียนในตอนเที่ยงของทุกวัน ยายค่อนข้างจำกัดกิจกรรมของน้องที่ยายเห็นว่าไม่ปลอดภัย ส่วนนิสัยของน้องเป็นคนช่วยเหลือกิจกรรมของโรงเรียน ร่าเริง น้องยังสามารถที่จะคิด ควบคุม และดูแลตนเองได้ดี ท่ามกลางความเปราะบางในครอบครัวได้ ยกเว้นที่ครูสังเกตเห็นคือตอนไปเข้าค่ายลูกเสือ ที่ดูเหมือนน้องจะไม่ค่อยมีทักษะในการเอาตัวรอดหรือผจญภัย”

ครูของน้องอิม

และเหมือนกับน้องแอปเปิ้ล (นามสมมุติ) กระบองเพชรในจังหวัดสุราษฎร์ธานีของคุณครูซึ่งเมื่อทีมวิจัยให้ครูนี้ว่า เด็กคนใดที่เป็นเด็กดีในใจครู โดยเด็กคนนั้นมีสภาพแวดล้อมในการเติบโตไม่ดีเท่าใดนัก ทั้งในเชิงของความอึดอัดขัดสน และความไม่เต็มเต็มของคำว่า “ครอบครัว” ครูนึกถึงเด็กหญิงแอปเปิ้ล อายุ 8 ขวบโดยทันที ครูเล่าว่า น้องแอปเปิ้ลอยู่กับลุงกับป้าเท่านั้นแทบไม่เคยเห็นหน้าพ่อแม่ของน้องเลย และไม่เห็นมานานหลายปีแล้ว ครูพูดถึงน้องแอปเปิ้ลว่า

“น้องอาศัยอยู่กับลุงและป้าในบ้านชั้นเดียวใกล้กับโรงเรียน พ่อแม่ของน้องทำงานอยู่ต่างจังหวัด การเดินทางมาโรงเรียนใช้วิธีการเดินข้ามทางรถไฟมา โดยป้าจะเป็นคนเดินมาส่งทุกเช้า ลุงและป้ามีอาชีพทำแปลงเพาะ รับจ้างเพาะต้นไม้ ทำงานค่อนข้างเยอะ ครูมองว่าลุงและป้ามีการดูแล เอาใจใส่น้องอย่างดี แต่ป้าน้องเป็นคนใจดีดูแลอย่างดี แม้จะไม่ใช้ลูกของตัวเอง ชื่อตรงครอบครัวของน้องไม่ใช่คนพื้นที่แต่กำเนิด ย้ายมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ครูมองว่าลักษณะเด่นของป้าและน้องคือเป็นคนชื่อตรง น้องมีนิสัยขยัน มีน้ำใจ คิดบวกเสมอ เป็นที่รักของเพื่อนๆ ไม่เคยรังแกหรือให้ร้ายเพื่อน ไม่ก้าวร้าว เป็นเด็กที่มีจิตอาสาและไม่พูดจาหยาบค้าย แต่ปัญหาของน้องคือน้องไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ ครูคิดว่าเด็กที่ยังอายุน้อย ควรจะได้อยู่กับพ่อแม่ เพราะความอบอุ่นจากพ่อแม่ไม่เหมือนอยู่กับญาติ ครูคิดว่าเป็นจุดด้อยของน้อง”

ครูของน้องแอปเปิ้ล

จะเห็นว่าต้นกระบองเพชรที่แข็งแกร่งของคุณครูมีลักษณะ “เด็กดี” คำว่า “เด็กดี” ที่ว่านี้คือเป็นเด็กว่านอนสอนง่าย ไม่มีปัญหาพฤติกรรม อ่อนโยน และตั้งใจเรียน บางรายอาจแถมด้วยการเป็นเด็กเรียนดี และชอบช่วยเหลือผู้อื่น ลักษณะที่ปรากฏเหล่านี้ ทำให้ครูสนใจเด็กกลุ่มนี้เป็นพิเศษ และเมื่อดูไปถึงครอบครัวของเด็กๆ ทำให้ครูแปลกใจ เพราะด้วยความเชื่อที่มีมาตลอดว่าเด็กดี มักจะเกิดจากรอบครัวที่ดี แต่ครอบครัวของต้นกระบองเพชรเหล่านี้ห่างไกลจาก คำว่า “ครอบครัวที่ดี” ไปหลายเมตรอยู่ เนื่องจากเด็กกลุ่มนี้เกิดและเติบโตในครอบครัวที่จัดว่ากระปรี้กระเปร่า หลายคนเติบโตมากับปู่ย่าตายาย หลายคนมีเฉพาะปู่ บางคนมีเฉพาะยาย และมีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ค่อยดีนัก แล้วอะไรละเป็นสาเหตุที่ทำให้

ความไม่สมบูรณ์เหล่านี้ไม่เป็นอุปสรรคใดๆ ต่อความเจริญงอกงามของต้นกระบองเพชร? ในประเด็นนี้ทีมวิจัยได้สอบถามครูซึ่งเป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อหาคุณสมบัติร่วมบางประการที่นำมาวิเคราะห์ต่อไปถึงสาเหตุของความงอกงามของต้นกระบองเพชรเหล่านี้

สัมพันธภาพคือปัญหื่นดี

ท่ามกลางความอึดอัดขัดสน ต้นกระบองเพชรกลับเติบโต แข็งแรงไม่มีปัญหาพฤติกรรมใดๆ ให้น่าเป็นห่วง ครูให้ความเห็นว่าที่เป็นเช่นนี้ เพราะสัมพันธภาพและความเอาใจใส่อย่างดีของผู้เลี้ยงดูหลัก ดังที่ครูให้ความเห็นไว้ดังนี้

“ครูมีความเห็นว่าจุดเด่นของครอบครัวน้องคือ มีความดูแลเอาใจใส่น้องอย่างดี มีความสนใจเรื่องการเรียน การแต่งกายและพฤติกรรมของน้อง เมื่อโรงเรียนมีกิจกรรมคุณแม่ของน้องจะเข้าร่วมทุกครั้ง หากมีปัญหาอะไรหรือไม่เข้าใจอะไร แม่จะโทรถามครูเสมอว่าต้องทำอะไร น้องมีปัญหาอะไรหรือไม่ แม่ให้ความสำคัญกับเรื่องเรียนมาก แม้ว่าจะมาโรงเรียนสายแม่ก็จะโทรมาบอกคุณครูให้รับทราบ น้องเป็นเด็กที่มีความรับผิดชอบมากๆ บางครั้งก็ทำสิ่งต่างๆ โดยที่ครูไม่ต้องร้องขอหรือออกคำสั่ง ครูเคยเห็นน้องทำความสะอาดอยู่คนเดียว หรือมาโรงเรียนเช้ามากๆ ตั้งแต่การโรงเรียนยังไม่มาเปิดประตูโรงเรียน และที่สำคัญ น้องเป็นคนขยันเรียนเก่งมาก”

ครูของน้องเซน

สัมพันธภาพในเรื่องแรกที่ครูให้ทัศนะไว้อย่างน่าสนใจนั่นคือ สัมพันธภาพที่มาในรูปแบบความเอาใจใส่ของคุณแม่เลี้ยงเดี่ยว อย่างที่ครูบรรยายให้เห็นภาพไว้ในตอนต้น ความเอาใจใส่ของแม่ครอบคลุมทุกเรื่องโดยเฉพาะเรื่องเรียน ซึ่งถือเป็นจุดแข็งแรง นอกจากนี้ครูยังสะท้อนว่า หากมีปัญหาความไม่เข้าใจใดๆ แม่จะโทรถามครูเสมอ และใส่ใจในทุกกิจกรรมซึ่งเป็นเรื่องดีสำหรับเด็กมาก เช่นเดียวกับน้องเซนที่ครูสะท้อนชัดเจนว่าความใส่ใจดูแลของผู้เลี้ยงดูหลัก ซึ่งก็คือ อาก อาม่า (ตา-ยาย) มีผลอย่างสำคัญต่อเด็ก แม้ทั้งสองท่านจะแก่มากแล้ว แต่ความใส่ใจไม่ลดน้อยลงตามวัย ตรงกันข้ามกลับชัดเจนขึ้นเพราะรู้ว่าเด็กต้องการความเอาใจใส่และมีรายละเอียดตามช่วงวัยที่มากขึ้น

“ครูทราบว่าน้องอยู่กับอาทงอามาจากการพูดคุย เมื่อโรงเรียนจัดประชุมผู้ปกครอง และการเยี่ยมบ้าน ประกอบกับอาทงติดต่อกับครูบ่อย ทำให้ครูสามารถติดตาม ดูแลน้องได้อย่างใกล้ชิด เมื่อมีปัญหาอะไรหรือมีเหตุการณ์อะไร อาทงจะไลน์ มาหาครู หรือโทรมาบอกครู แต่โดยปกติครูจะเจอกับอาทงบ่อยอยู่แล้ว เพราะบ้านอยู่บริเวณเดียวกัน เมื่อทราบว่าน้องอยู่กับอาทง อามา ครูก็สบายใจ ครูมองว่าอาทงอามาสอนน้องได้ดี”

ครูของน้องเซน

เช่นเดียวกับน้องอัยด้า (นามสมมุติ) ที่ครูให้ทัศนะไปในทางเดียวกันว่า ความใส่ใจของผู้เลี้ยงดูมีผลอย่างยิ่ง หลายครั้งที่ใครหลายคนมักคิดว่าผู้เลี้ยงดูที่เป็นเพศชายมีโอกาที่จะเลี้ยงดู ไม่เท่าเพศหญิง แต่กรณีของน้องอัยด้า กลับพิสูจน์ว่าความจริง เพศอาจจะไม่ใช่ตัวแปรสำคัญ และเพศชายสามารถประคับประคองดูแลเด็กได้ดีเท่าเพศแม่เช่นกัน โดยครูให้ทัศนะเกี่ยวกับ ประเด็นการดูแลเอาใจใส่ของพ่อดังนี้

“สิ่งที่ทำให้น้องมีพฤติกรรมที่ดี คุณครูคิดว่าเป็นความเอาใจใส่ของพ่อ ถึงแม้ว่า พ่อจะดูแลคนเดียว ครูเห็นว่าพ่อพาลูกไปทำกิจกรรมต่างๆ ผ่านทางเฟซบุ๊ก ไปเที่ยว กินไอศกรีม และความสัมพันธ์ในพี่น้องที่เดิมเต็มในบางส่วน ทำให้น้องรู้สึกว่าน้องไม่ขาด พี่น้องรักกันดี ดูแลกันและกันดี แต่อย่างไรก็ตามก็ยังมี สิ่งที่ครูเป็นห่วง ในแง่ของความละเอียดอ่อนในเชิงเพศสภาพอยู่บ้าง”

โดยครูอธิบายดังนี้

“ครูคิดว่าการที่พ่อเป็นผู้ชาย รายละเอียดบางอย่างยังเข้าไม่ถึงตัวน้อง เช่น เสื้อผ้า ความสะอาด ความเรียบร้อย ยังเห็นว่าน้องยังบกพร่อง เหตุการณ์ที่ผ่านมา คือน้องมีเหาเยอะมากๆ เลย ...ไม่ใช่ว่าพ่อไม่ใส่ใจนะ แต่อาจจะด้วยความเป็นผู้ชาย ทำให้ไม่สามารถเข้าใจปัญหาและแก้ไขอย่างถูกต้องได้ จะกังวลเรื่องสภาพ ร่างกายภายนอกมากกว่าจิตใจค่ะ”

ครูของน้องอัยด้า

นอกจากประเด็นการ “ใส่ใจดูแล” อันเป็นพื้นฐานคุณภาพของการกำกับดูแลพฤติกรรมเด็กให้เป็นไปตามที่คาดหวังแล้ว ครูหลายคนสะท้อนให้เห็นประเด็นที่มีความสำคัญไม่แพ้กัน นั่นคือประเด็น “การเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้เลี้ยงดู” ประเด็นนี้จัดเป็นประเด็นเชิงคุณภาพโดยแท้ เพราะแม้ว่าเด็กจะมีผู้เลี้ยงดูในเชิงปริมาณอย่างจำกัด บางครอบครัวเป็นครอบครัวพ่อเลี้ยงเดี่ยว บางครอบครัวเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวก็ตาม แต่นั่นอาจไม่ใช่คำตอบทั้งหมด คำตอบที่เหมาะสมน่าจะเป็น ประเด็นคุณภาพของผู้เลี้ยงดูเป็นสำคัญ ซึ่งหนึ่งในเรื่องคุณภาพที่มีความสำคัญมากคือประเด็นการเป็น “ตัวแบบที่ดี” (good role model) ดังรายละเอียดที่ครูของน้องแอปเปิ้ลให้รายละเอียดไว้ดังนี้

“ครูคิดว่าสิ่งที่ทำให้น้องมีพฤติกรรมที่ดี แม้น้องจะไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ ลุงกับป้าที่เป็นตัวอย่างที่ดีให้กับน้อง เพราะเด็กเวลาอยู่ใกล้ใครจะซึมซับพฤติกรรมของคนนั้น ไม่ว่าจะเป็นอารมณ์ บุคลิก ครูคิดว่าการเป็นตัวอย่างที่ดีเป็นสิ่งสำคัญมาก แต่สิ่งที่ครูมีความกังวลต่อน้อง คือน้องเป็นคนไม่ค่อยพูด ถามมาตอบไป แต่จะไม่พูดเรื่องตัวเองถ้าไม่มีใครถาม”

ครูของน้องแอปเปิ้ล

เช่นเดียวกับครูของน้องมิน ครูระบุชัดเจนว่าเป็นเด็กยิ้มแย้มแจ่มใส อารมณ์ดี มีความมั่นใจในตัวเอง เหมือนบุคคลใกล้ชิด/บุคคลที่เลี้ยงดูน้อง ซึ่งก็คือคุณแม่ของน้องนั่นเอง คุณแม่ของน้องเป็นคนที่มีความมั่นใจในตัวเอง อารมณ์ดียิ้มแย้มแจ่มใส ในขณะที่เดียวกันก็เป็นคนมีระเบียบ และมีวิธีการของการบริหารจัดการทุกอย่าง อย่างเป็นระบบ ซึ่งสิ่งนี้ครูสะท้อนว่าอยู่ในตัวน้องมินเกือบทั้งหมด โดยครูให้ความเห็นในประเด็นนี้ว่า

“การที่น้องเป็นเด็กที่มีความมั่นใจ กล้าแสดงออก และมีการเรียนดี ครูมองว่าเป็นตัวน้องเองที่คิดว่าตนเองมีความสามารถ ทำให้รู้สึกมั่นใจ แม้บางครั้งความมั่นใจนั้นจะสูง และที่สำคัญคือผู้ปกครอง ส่งผลต่อตัวน้องชัดเจน เพราะน้องอยู่กับผู้ปกครองตลอดเวลา น้องจะซึมซับและแสดงออกพฤติกรรมตามผู้ปกครอง ประกอบกับสภาพแวดล้อมในบ้าน และวิธีการเลี้ยงดูก็ส่งผลต่อพฤติกรรมของน้องเช่นกัน”

ครูของน้องมิน

สำหรับน้องพล ลูกชายคนเดียวของคุณแม่เลี้ยงเดี่ยว ที่มีฐานะความเป็นอยู่ค่อนข้างลำบาก น้องพลทำให้ครูแปลกใจได้เสมอถึงความเรียบร้อย เรียนเก่ง อารมณ์ดีไม่โกรธเพื่อนเวลาเพื่อนล้อเลียน ครูเล่าว่าเก็บความสงสัยนี้ไว้ จนวันหนึ่งเมื่อโรงเรียนจัดมอบทุนการศึกษาให้กับเด็กยากจน ครูคิดว่าครูได้รับคำตอบ

“แม่ของน้องคือตัวแบบที่ดีเลยคะ ถึงแม้มันน้องจะเป็นแม่บ้านทำความสะอาด แต่เชื่อไหมคุณแม่พูดเพราะมาก ยิ้มแย้มแจ่มใสดูอารมณ์ดี ตอนแม่ลูกเขาเจอกันเขากอดกันก่อนเลย ครูมั่นใจว่าพลมีตัวแบบที่ดีเป็นแม่ของเขานั้นแหละ เขาสนิทกันมาก แยกจากกันก็ตอนมาโรงเรียนเท่านั้น”

ครูของน้องพล

การที่จะช่วยสร้างจิตสำนึกหรือทำให้เด็กมีพฤติกรรมที่ดีได้ คือการเป็นตัวอย่างที่ดีของผู้ใหญ่ ครูมองว่าเรื่องนี้สำคัญมาก ถ้าผู้ใหญ่ไม่ทำให้ดู สั่งให้เด็กทำ แต่ผู้ใหญ่ทำอีกอย่างหนึ่ง จะทำให้เด็กรู้สึกไม่เชื่อและเกิดคำถามว่าทำไมถึงต้องทำ ทั้งๆ ที่ผู้ใหญ่เองก็ไม่ทำ ครูมองว่า สำหรับพื้นที่โรงเรียน ครูคือส่วนสำคัญที่สุดที่จะสร้างเด็กให้เป็นคนดีได้ ในขณะที่พื้นที่บ้านคือผู้ปกครอง ดังนั้นครูและผู้ปกครองต้องรู้เท่าทันปัญหาและพูดคุยกัน และใช้เวลาร่วมกับเด็กให้มาก แลกเปลี่ยนกัน เพื่อที่เวลามีปัญหาจะได้ช่วยกันแก้ไขได้อย่างรวดเร็ว

“เราต้องทำให้เด็กดูด้วยนะครูอะ ครูต้องเป็นแบบอย่างให้เด็กดูด้วย เหมือนจะบอกว่า จะซึ่ลูกเก็บๆ ไม่ได้นะ เราต้องเก็บก่อน พอเขาเห็นเราเก็บ เขาก็เก็บตาม ผอ.ก็เหมือนกันนะ ผอ.เดินเก็บขยะ พอเขาเห็นผอ.เก็บ เขาก็จะเก็บ เด็กที่ว่าไม่รู้จะไปไหน คือไม่มีตั้งค์ เล่นเข้าร้านเกมนี่ออกไหม? บางทีแม่ไม่ให้เล่น ครูสั่งไม่ให้เข้า ก็มาเล่นกีฬา บอกมาเถอะลูก ผอ.ทำ goal ฟุตซอลให้แล้ว สนามก็มีมาเล่น บางที ผอ.ก็อยู่ด้วยนะตอนเย็นๆ ผอ.ก็ออกกำลังกายกับเด็กด้วย เขาก็สนุกนะเราไปเล่นกับเขาอะ บางทีบอกเราคุณครูพุงนี้ผมต้องชนะคุณครูให้ได้เลย”

ครูของน้องกร

ดูเหมือนว่าคำกล่าวที่ว่า “ตัวอย่างที่ดีมีค่ามากกว่าคำสอน” ยังคงเป็นความจริงเสมอแม้ในยุคที่เทคโนโลยีวิ่งไวแบบทุกวันนี้ก็ตาม และเป็นไปได้ไหมว่า หากเด็กคนหนึ่งได้รับการดูแลที่ดี พร้อมการเอาใจใส่เต็มที่จากคุณครู บวกกับที่บ้านก็เอาใจใส่อย่างดีไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน หากเป็นไปได้เช่นนี้ เด็กคนดังกล่าวจะมีคุณภาพใจที่ดีมากเพียงใด สำหรับประเด็นนี้เป็นประเด็นหนึ่งที่ครูหลายท่านได้กล่าวถึงไว้ และสิ่งนี้สะท้อนให้เห็นถึงจุดแข็งแรงที่สุดที่นอกเหนือจากความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวแล้ว นั่นคือ **ความสัมพันธ์ระหว่าง “บ้านและโรงเรียน”** ดังรายละเอียดดังนี้

“...ก็น่าจะเป็นคนที่เลี้ยงดู อากงอาม่าเขาสอนดี เขาสอนหลานดี สอนให้หลานรักดี แล้วอีกส่วนหนึ่งก็คือครู เพราะว่าเรารู้ภูมิหลังเด็ก เราก็ช่วยเหลือ ช่วยเหลือในทุกเรื่องที่ช่วยได้”

ครูของน้องเซน

ครูของน้องเซน อธิบายต่อว่า น้องเซนได้รับการดูแลสั่งสอนที่ดีอยู่แล้วจากอากงอาม่า แต่ครูก็เข้ามาช่วยเติมเต็มให้น้องเติบโตได้สมบูรณ์ เพราะครูทราบพื้นฐานของน้อง และมีความเห็นอกเห็นใจในตัวน้องเซน มีความรักและเอ็นดูรวมถึงมีความห่วงใย เพราะน้องเป็นเด็กหัวอ่อนว่านอนสอนง่าย ครูหวังว่าโตไปจะไม่ท้นคน ด้วยเหตุนี้ครูจึงดูแลน้องเซนอย่างดีที่สุด โดยเฉพาะการหาทุนการศึกษาให้น้อง ซึ่งครูให้เหตุผลว่า

“หากได้เรียนสูงๆ จะทันคน จะฉลาดและดูแลตัวเองได้ เพราะอากงอาม่าแก่ลงไปทุกวัน น้องเซนต้องเรียนให้สูงเข้าไว้”

ครูของน้องเซน

สิ่งนี้แสดงชัดถึงการประสานความร่วมมือที่มีคุณภาพระหว่างบ้านและโรงเรียน อันเป็นกลไกที่สำคัญมากในการทำให้เด็กคนหนึ่งได้รับการดูแลช่วยเหลือในทุกเรื่องที่มีความจำเป็นต่อชีวิตของเขาในอนาคต

เช่นเดียวกับครูของน้องมิน ที่มีการทำงานประสานความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและโรงเรียน อย่างดีเยี่ยมครูติดตามพฤติกรรมและเหตุการณ์ของน้องผ่านช่องทางการสื่อสาร เช่น Line, Facebook และ WeChat ครูมีการตั้ง Line group สำหรับผู้ปกครอง เพื่อใช้ติดต่อและชี้แจง ข้อมูลให้ผู้ปกครองทราบ ส่วนตัวไม่ได้มีปัญหาหรือต้องเฝ้าระวังเป็นพิเศษ จึงไม่ค่อยได้ติดต่อ ผู้ปกครองเป็นการส่วนตัว นอกจากการติดต่อสื่อสารแล้วยังมีการเยี่ยมบ้านที่ทำให้ครูสามารถ ติดตามน้องได้อีกช่องทางหนึ่ง การเยี่ยมบ้านทำให้ครูได้เห็นสภาพปัญหาของนักเรียนแต่ละคน และได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างบ้านและโรงเรียนให้กับผู้ปกครองฟัง

“หลังจากที่เดินทางไปก็จะมีการพบปะพูดคุยกับผู้ปกครอง ได้เห็นปัญหา ของนักเรียน สภาพแวดล้อมภายในบ้าน ว่า เออ นักเรียนคนนี้เป็นยังไง มีปัญหา หรือไม่ที่โรงเรียน ทางโรงเรียนก็จะได้ชี้แจงว่า นักเรียนอยู่โรงเรียนหรือไม่ เพราะมาอยู่โรงเรียนผู้ปกครองเขาไม่รู้ไง แล้วเราก็เลยเหมือนเป็นกระบอกเสียง บอกเขาว่า ปัญหาเด็กคนนี้ที่โรงเรียนมีอะไรบ้าง แต่ถ้าเด็กบางคนเขาไม่ได้มีปัญหา อะไร เราก็ไปแจ้งผู้ปกครองเขา ก็เหมือนกับไปพบปะ ไปสอบถาม”

ครูของน้องมิน

เมื่อทราบว่าเด็กอยู่ในสภาวะเปราะบางหรือมีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดี ทางโรงเรียนจะมีการช่วยเหลือเป็นเงินทุนการศึกษาสำหรับเด็กเรียนดี โดยมีข้อกำหนดว่าจะต้องเป็นเด็กที่ตั้งใจ เรียนและมีพฤติกรรมอยู่ในระดับดี เช่น ขยัน ตั้งใจเรียน ชอบช่วยเหลือผู้อื่น และได้เกรดเฉลี่ย ตามเกณฑ์ที่โรงเรียนกำหนด ส่วนเด็กที่มีพฤติกรรมเสี่ยง ไม่ตั้งใจเรียน ครูจะมีการคัดเลือกเพื่อ สุ่มไปเยี่ยมบ้าน โดยให้ครูประจำชั้นเฝ้าสังเกตการณ์และติดตามพฤติกรรม โดยการสุ่มเยี่ยมบ้าน ครูไม่ได้สุ่มเฉพาะเด็กที่มีพฤติกรรมเสี่ยงเท่านั้น แต่ครูสุ่มเด็กที่มีพฤติกรรมดีด้วย ครูให้เหตุผล ว่า ที่ทำเช่นนั้นเพื่อเอาตัวอย่างดีๆ จากเด็กที่มีพฤติกรรมดีไปปรับใช้ และเปิดโอกาสให้พ่อแม่ ของเด็กที่มีพฤติกรรมเสี่ยงได้เห็นวิธีการดีๆ เพื่อจะเอาไปปรับใช้กับลูกของตัวเองด้วย การทำ หน้าที่อย่างแข็งขันของครูของน้องมิน ทำให้ครูได้มีโอกาสสอดส่องเด็กกลุ่มที่มีความเปราะบาง เป็นพิเศษ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการป้องกันปัญหาบางประการที่มีโอกาสเกิดได้สูง และทำให้ ครูได้ระมัดระวังในกระบวนการเรียนการสอน และการใช้ถ้อยคำบางประการที่จะไปกระทบ จุดเปราะบางของเด็กๆ เหล่านี้ด้วย เช่นกรณีของน้องอัยคำที่คุณครูทราบว่าพ่อแม่แยกทางกัน

เนื่องจากพ่อเป็นคนเล่าให้ครูฟังด้วยตนเอง เพราะมีครูท่านอื่นและผู้ปกครองของนักเรียนคนอื่นที่ทราบว่าพ่อแม่ของน้องแยกทางกัน พยายามที่จะมาถามคำถามถึงพ่อแม่ของน้องกับตัวน้อง ทำให้พ่อรู้สึกไม่สบายใจและคิดว่าทำไมคนอื่นต้องมาถามเรื่องเกี่ยวกับแม่ของน้อง ครูเข้าใจว่าพ่อต้องการจะจัดการกับปัญหา เพื่อไม่ให้มีการพูดถึงเรื่องแม่ของน้อง จึงตัดสินใจบอกครูว่าขอให้ครูหรือใครก็ตามอย่ามาถามเรื่องแม่ของน้องอีก เพราะไม่อยากให้น้องคิดถึงแม่หรือรู้สึกว่าเขาดแม่ แต่โดยปกติทางโรงเรียนจะมีประวัติของเด็กที่ให้ผู้ปกครองกรอกมาไว้อยู่แล้ว มีการสอบถามทุกปีเพื่อติดตามข้อมูลของเด็กเสมอ

เมื่อคุณครูทราบว่าพ่อแม่ของน้องแยกทางกัน ส่วนตัวครูมีการสอบถามและสังเกตพฤติกรรม แต่ไม่เข้าไปถามโดยตรงหรือถามจี้ถ้าน้องไม่มีพฤติกรรมน่าห่วง เพราะเกรงจะทำให้น้องรู้สึกว่าตนเองไม่เหมือนเพื่อนคนอื่น

“...ทำไมต้องไปทำให้ตัวน้องรู้สึกไม่ดี ครูจะตั้งคำถามเชิงพูดเล่น เช่น ไปเที่ยวไหนมาคะ ช่วงนี้ยังด้าเป็นไงบ้างคะ ชวนเขาคู๋ ใช้คำถามที่อ่อนแ่และกว้าง เพื่อที่ถ้าเขามีปัญหาจะได้พูดออกมาเอง แต่น้องไม่มีปัญห่าน่าห่วง อาจจะเป็นเพราะช่วงวัยที่ยังไม่ต้องคิดอะไรมาก ที่ผ่านมายังไม่มีเหตุการณ์ไหนที่ทำให้ครูต้องเข้าไปให้ความช่วยเหลือ หรือให้คำปรึกษาน้องอย่างจริงจัง”

ครูของน้องอัยด้า

การทำหน้าที่ของครูในเรื่องละเอียดอ่อนเช่นนี้มีความจำเป็นอย่างมาก เพราะยิ่งครูทราบเรื่องจากบ้านมากเท่าไร ครูก็จะพยายามดูแลเด็กให้ดีขึ้นตามไปเท่านั้น กรณีของน้องอัยด้าสะท้อนว่าการดูแลจิตใจให้เด็กเล็กๆ ได้รับความอบอุ่นปลอดภัยเป็นปัจจัยสำคัญในการทำให้เด็กอยากมาโรงเรียน ครูอธิบายว่าเหตุที่ต้องทำเช่นนี้ เพราะหากอัยด้าไม่สบายใจ และโรงเรียนไม่ใช่สถานที่ปลอดภัยทางใจของตน อัยด้าอาจไม่อยากมาโรงเรียนอีก ซึ่งนั่นจะหมายถึงผลกระทบระยะยาวและรุนแรง เพราะอาจทำให้เด็กคนหนึ่งต้องตกหล่น (drop-out) ไปจากระบบการศึกษา ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเศร้ามาก

เช่นเดียวกับกรณีของน้องกร ซึ่งเป็นอีกกรณีที่ยืนยันถึงความสัมพันธ์ของบ้านและโรงเรียน ต่อประโยชน์สูงสุดกับเด็ก ครูเล่าว่า เหตุที่ครูทราบว่าน้องอาศัยอยู่กับคุณแม่และพ่อเลี้ยง เพราะดูจากแฟ้มประวัติของน้องและคุณแม่ของน้องบอกด้วยตัวเอง ครูมีโอกาสได้คุยกับแม่ของน้องตอนที่มิกิจกรรมเยี่ยมบ้านและแม่เป็นคนเล่าให้ครูฟัง เมื่อทราบปัญหาแล้วครูไม่ได้แก้ไขอะไร เพราะน้องไม่มีปัญหา แต่น้องได้รับอุปกรณ์การเรียนและหนังสือเพื่อการศึกษาตามโครงการเรียนฟรีเหมือนเด็กนักเรียนคนอื่นๆ ซึ่งการช่วยเหลือเด็กที่มีความเปราะบาง ส่วนใหญ่โรงเรียนจะช่วยเป็นทุนการศึกษาสำหรับเด็กที่มีการเรียนและพฤติกรรมดี แต่โดยทั่วไปโรงเรียนจะมีกิจกรรมเยี่ยมบ้านเป็นประจำทุกปี เพื่อติดต่อพูดคุยกับผู้ปกครอง นอกจากนี้ยังมีการเชิญผู้ปกครองมางาน Open house ที่โรงเรียน โดยจะเปิดโรงเรียนให้ผู้ปกครองได้เข้ามารับชมผลงานของนักเรียนและร่วมพูดคุยกันระหว่าง ครู ผู้ปกครองและนักเรียน ครูมองว่ากิจกรรมดังกล่าวมีส่วนช่วยให้ผู้ปกครองและโรงเรียนมีความใกล้ชิดกันมากขึ้น ได้มีการสื่อสารกัน รับรู้เรื่องราวระหว่างกัน ทำให้ครูและผู้ปกครองมีความเข้าใจกันมากขึ้น

“...อย่างน้อยคือ สร้างความสัมพันธ์ผู้ปกครองกับโรงเรียน เรามีปัญหากับนักเรียน เราก็ได้บอกกับผู้ปกครอง ไปโดยที่ว่าไม่ต้องเกรงใจ ผู้ปกครองก็เข้าใจนะ ว่าครูคนนี้เขาตั้งใจจริง บางทีไม่ได้เจอกัน เจอครูคนนี้เขาดุหรือเปล่า ก็ไม่กล้าพูด แต่พอเหมือนได้เจอกันได้คุยกันก็คือสนิทสนมกัน บางทีเราทำโทษลูกเขาไปเยอะ เรารู้จักเขาแล้ว เราไปบ้านเขาแล้ว เราไปเยี่ยม เราก็มีขนมเล็กๆ น้อยๆ ไปเหมือนกับว่าตอนที่ไปเยี่ยมบ้านอาจซื้อนมไป 2 แพคให้ลูกเขา แต่แล้วพอเราไปเราทำโทษนักเรียน ถ้าไม่ทำการบ้านหรือเราดูดำนักเรียนไปบ้าง ผู้ปกครองก็เข้าใจ ไม่โกรธค่ะ และนี่คือการสร้างสัมพันธ์ที่ดี เท่าที่สังเกตนะคะถ้าคนไหนไม่ได้ไปเยี่ยมบ้าน ก็จะไม่ชอบชี้หน้าเรา”

ครูของน้องเซน (นามสมมุติ)

กล่าวโดยสรุป สัมพันธภาพอันเกิดจาก 1) ความใส่ใจของผู้ปกครอง 2) การเป็นตัวแทนที่ดีของผู้ปกครอง และผู้ใหญ่รอบตัวโดยเฉพาะครู และ 3) การประสานมือระหว่างบ้านและโรงเรียนเป็นกลไกสำคัญยิ่ง และเป็น “ปุ๋ย” ชั้นดีที่ช่วยให้กระบองเพชรเติบโตได้ตลอดรอดฝั่ง แม้ว่าดินและน้ำจะแห้งแล้งเต็มทีก็ตาม

แมลงและศัตรูพืช: อันตรายรอบต้นกระบองเพชร

ต้นกระบองเพชรในวันนี้ยังเล็กนัก การเติบโตของพวกเขาว่าจะยืนต้นตรง สว่างาม หนาแน่น อย่างที่ไม่มีอะไรน่าเป็นห่วงนั้นคงต้องใช้เวลาอีกหลายปี ในความเปราะบางของ พวกเขา ผู้ใหญ่รอบตัวต้องมีหน้าที่ในการปกป้อง ดูแลป้องกันอันตรายกับต้นกระบองเพชรเล็กๆ เหล่านี้ ทีมวิจัยได้สอบถามครูถึงประเด็นความห่วงใยต่ออันตรายต่างๆ ที่ครูมองเห็น และ วิธีการปกป้องดูแลต้นกระบองเพชรเหล่านี้ให้อยู่รอดปลอดภัยจนเติบโตได้ ซึ่งครูในฐานะตัวแทน ของพื้นที่ในโรงเรียน อันเป็นพื้นที่ๆ เด็กๆ ต้องอยู่อย่างน้อย 8 ชั่วโมงต่อวัน หรือ 1 ใน 3 ของเวลาทั้งหมดในแต่ละวันของพวกเขา ได้ให้ทัศนะน่าสนใจดังต่อไปนี้

ประเด็นแรกที่ครูทุกคนมักเป็นห่วงคือ ลักษณะนิสัยอันเป็นบุคลิกภาพส่วนตัวของ เหล่าเด็กๆ กลุ่มนี้ เด็กกลุ่มนี้หลายคนมีลักษณะนิสัยที่โดดเด่นด้านความอ่อนโยน ว่านอน สอนง่าย ง่ายไปจนถึงมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เข้ากับคนง่าย ซึ่งประเด็นเหล่านี้ครูมองว่าในทาง ตรงข้ามก็อาจเป็นประเด็นให้ไม่ทันคน ไม่ทันผู้อื่น และอาจถูกหลอกหลวงได้

“สิ่งเดียวที่ครูเป็นห่วงน่ะคือ น้องเป็นคนไม่ค่อยพูดและมีนิสัยเฉื่อยๆ บางครั้งถามคำตอบคำ แต่บางครั้งก็พูดเยอะ ทำให้ครูไม่แน่ใจว่าน้องคิดอะไร หรือต้องการอะไรบ้าง ในมุมมองของครูน้องอาจไม่ค่อยได้ไปเที่ยวหรือไปที่อื่นๆ เพราะสังเกตได้จากการที่คุณแม่มารับน้องที่โรงเรียนทุกวัน บางวันที่คุณครูเป็นเวรส่งนักเรียน หน้าประตูโรงเรียน ครูจะเห็นเสมอว่าแม่น้องมาจอดรถเครื่องรอรับน้องกลับบ้านแล้ว ส่วนน้องก็ไม่ค่อยได้ออกไปไหน เพราะน้องไม่สามารถเดินออกจากบ้านไปไหนมาไหนคนเดียวได้ เพราะบ้านน้องไม่ได้เป็นชุมชน บริเวณบ้านห่างจากชุมชน เป็นบ้านหลังเดียวที่อยู่ในสวนยาง หากจะไปไหนต้องไปกับคุณแม่ของน้อง ในมุมมองทั่วไปเมื่อกล่าวถึงพื้นที่ที่ไม่ปลอดภัยสำหรับเด็กๆ ครูมองว่าสมัยนี้ช่วงเวลาที่เด็กกลับบ้านเป็นช่วงเวลาที่ปลอดภัย เมื่อเปรียบเทียบกับสมัยก่อนที่เด็กสามารถเดินกลับบ้านได้”

ครูของน้องกร (นามสมมุติ)

เช่นเดียวกับน้องเซน (นามสมมติ) ที่ครูเป็นห่วงเพราะน้องเป็นเด็กอ่อนโยน และบางครั้งก็อยู่ในสายตาผู้ใหญ่มาก ทำให้ขาดโอกาสในการได้เรียนรู้ประกอบกับเป็นเด็กหัวอ่อนอยู่แล้ว ซึ่งประเด็นนี้ครูหวังว่าน้องอาจจะถูกหลอกได้ง่ายเมื่อโตขึ้น

“ครูรับรู้ได้ว่าบางครั้งน้องรู้สึกน้อยใจ ที่ตนไม่มีพ่อแม่เหมือนเพื่อนคนอื่นๆ แต่ครูก็ให้กำลังใจว่า อาจอาม่าก็เหมือนพ่อแม่ และรักหนูมากเช่นกัน แต่สิ่งที่ครูห่วงคือ กังวลว่าน้องโตขึ้นจะไม่ทันคน เพราะเป็นเด็กที่อ่านหนังสือง่าย กลัวน้องจะหัวอ่อนเชื่อคนง่าย และเสียรู้คนอื่น”

ครูของน้องเซน (นามสมมติ)

สำหรับน้องอัยด้า นอกจากประเด็นเรื่องความอ่อนโยนของน้องแล้ว สิ่งที่คุณครูเป็นห่วงยิ่งกว่าคือ สภาพแวดล้อมในบ้านของน้อง จริงอยู่ที่น้องได้อยู่กับพ่อ และพ่อของน้องก็สามารถดูแลน้องได้ แม้จะไม่ดีที่สุด เพราะลักษณะแห่งเพศของพ่อจะไม่สามารถดูแลลูกสาวอย่างละเอียดเหมือนแม่ได้ แต่พ่อของน้องได้ให้การดูแลน้องอัยด้าอย่างดีที่สุดแล้ว แต่จากการไปเยี่ยมบ้านครูพบว่าความน่าห่วงของน้องคือ สภาพบ้านที่อยู่อาศัย โดยครูให้ข้อมูลว่า

“บ้านของน้องเป็นพื้นที่ที่ดูแล้วไม่ค่อยปลอดภัย เป็นบ้านติดๆ กัน ลังกะสิสุพัง เรามองเรื่องเพศนะ เพราะอยู่กันทั้งผู้หญิงผู้ชาย บ้านไม่มีการแยกสัดส่วน เป็นห้องโล่งๆ อาจเกิดอันตรายต่อเด็ก”

ครูของน้องอัยด้า (นามสมมติ)

ครูมองวันหนึ่งข้างหน้า พ่อของน้องอัยด้าอาจแต่งงานครั้งใหม่ การมีบ้านที่ไม่มีการกั้นห้อง แยกเป็นสัดส่วน อาจทำให้เด็กอย่างน้องได้เห็นภาพบางอย่างที่อาจไม่เหมาะสม ครูจึงเห็นว่าสภาพแวดล้อมในบ้านเป็นเรื่องสำคัญ ครูให้ทัศนะเพิ่มเติมในเรื่องนี้ว่า

“ครูว่าพ่อของน้องสามารถดูแลลูกทั้ง 3 คนได้ดี แต่ทุกวันนี้สิ่งที่ส่อไปในทางกระตุ้นเรื่องเพศมีจำนวนมาก และเด็กๆ เข้าถึงเรื่องพวกนี้เร็วกว่ายุคก่อนมาก หากบ้านของน้องไม่มีการกั้นห้องให้มิดชิด วันหนึ่งข้างหน้าอาจมีประเด็นในเรื่องนี้ได้”

ครูของน้องอัยด้า (นามสมมติ)

นอกจากประเด็นนิสัยส่วนตัวของเด็กๆ กลุ่มกระบองเพชรที่ครูเป็นห่วงแล้ว มีบางกรณี ที่ครูห่วงไปถึงรูปแบบการเลี้ยงดูที่ครูเรียกว่า “เลี้ยงแต่ตัว หัวใจไม่เลี้ยง” ซึ่งครูคิดว่าเด็กสมัยนี้ ต้องการความเข้าใจจากผู้ใหญ่ที่อยู่รอบตัวเขามากๆ ต่างจากเด็กยุคก่อนๆ ครูพบว่าในเด็ก บางคนที่ถูกเลี้ยงดูโดยปู่ย่าตายาย ที่อาจจะไม่เข้าใจเด็กมีผลทำให้เด็กเก็บกดได้ ครูยก ตัวอย่างน้องอิม ซึ่งเป็นเด็กที่ถูกเลี้ยงดูโดยยาย และพ่อแม่ของน้องทิ้งไป ยายเป็นคนค่อนข้าง เข้มงวดไม่ค่อยอ่อนปรน และหัวโบราณ และหลายครั้งที่ยายแสดงชัดว่าไม่ได้ฟังเสียงเด็ก ครูกล่าวถึงกรณีนี้ว่า

“น้องไม่ค่อยทำกิจกรรมโลดโผน แดดร้อนก็จะไม่ค่อยทำ แต่ว่าน้องก็อยากคุยกับ เพื่อนเหมือนกัน แต่เกรงใจยาย ยายค่อนข้างเข้มงวด สมมติว่าจะทำอะไรแล้วยาย ไม่ชอบ น้องจะหมดโอกาสในการทำทันทีเลยนะ เช่น โรงเรียนให้มารับวุฒิบัตร แต่ยายบอกว่า “ไม่ต้องมา” น้องก็ไม่ได้มา ยายต้องมีส่วนร่วมด้วย ถ้ายายเห็น ด้วยน้องก็จะทำได้ แต่ปกติแล้วน้องจะอยากทำกิจกรรม ชอบช่วยเหลือ และ กล้าแสดงออก แต่มีจุดคุณยายอย่างเดียวที่เป็นข้อจำกัด บางทีน้องทำอะไร บางที จะเกรงใจยาย”

ครูของน้องอิม (นามสมมุติ)

ครูให้ข้อมูลว่า น้องอาศัยอยู่กับคุณยายและพ่อแม่แยกทางกัน เพราะถามจากคุณยาย และมีสมุดบันทึกเพื่อส่งให้ครูได้สื่อสารกับผู้ปกครองเรื่องพฤติกรรมของน้อง นอกจากนี้ ครูคอย สังเกตพฤติกรรมของน้องประกอบกับยายของน้องมารับมาส่งตลอดและติดตามพฤติกรรม และกิจกรรมของน้องอย่างใกล้ชิด หลังจากทราบสถานการณ์ที่บ้านของน้อง ครูทราบว่าน้อง ก็มีอาการน้อยใจ เช่น ตอนเรียนจบเพื่อนนัดกินหมูกระทะกัน น้องเป็นคนเดียวที่ไม่ได้ไปกิน กับเพื่อนๆ เพราะยายไม่ให้ไป แต่น้องไม่มีอาการเกรี้ยวกราด จะเงียบๆ ครูใช้วิธีปลอบใจและ ให้กำลังใจน้องว่า “ไม่เป็นไรลูก ไว้โอกาสหน้า ตอนนี้น้องยังไม่พร้อม ยายยังไม่พร้อมไปรับ ไปส่ง เอาไว้คราวหน้านะลูก” เมื่อครูพูดหรือให้กำลังใจ น้องสามารถเข้าใจได้ดี

“เวลามีกิจกรรมหรือคะแนนสอบอะไร ถ้าน้องไม่ได้คะแนนนำเพื่อนนะ คุณยายจะไม่ชอบ ต้องการให้หลานเด่น พอไม่ได้แพ่เพื่อน ยายจะเริ่มละ จะควบคุมน้องอยู่ในสายตาตลอดเวลา เวลาเพื่อนไปกินหมูกระทะก็ไม่ให้ไป ไม่ต้องไป ไปทำไม ดูหลานทุกอย่าง น้องไม่ปฏิเสธยายเลย ตามยายหมด ยายเป็นคนตัดสินใจทุกเรื่อง แต่ดีที่น้องสามารถควบคุมตัวเองได้ แต่น้องก็พยายามปรับเข้ากับยายและเพื่อน”

ครูของน้องอิม (นามสมมุติ)

กรณีน้องอิมจัดว่าชัดเจนในแง่ของการเลี้ยงดูที่ถูกควบคุม โดยเฉพาะกรณีที่น้องเป็นเด็กหัวอ่อน และว่านอนสอนง่ายจึงยอมตามยายทุกอย่าง ซึ่งครูเห็นว่ายายควรต้องถามความรู้สึกน้องด้วยว่าต้องการอะไร หรือไม่ต้องการอะไร การเลี้ยงแต่ตัว แต่ไม่เลี้ยงหัวใจนี้ ขณะนี้น้องยังเล็กอาจจะไม่มีปัญหาอะไร ครูเกรงว่าเมื่อน้องเติบโตขึ้น เรื่องนี้อาจเป็นปัญหาได้ ครูให้ทัศนะต่อเรื่องนี้ว่า

“เคยมีเด็กอยู่คนหนึ่ง เหมือนอิมนี่ละ ค่อนข้างหัวอ่อนแต่จริงๆ เด็กเก็บกอดนะ ความเป็นหัวอ่อนเลยปฏิเสธไม่เป็น และเก็บกอดความต้องการของตนเองเอาไว้ น้องคนนั้นเป็นผู้หญิงคนเลี้ยงเป็นปู ปู่เป็นทหารเก่า ชอบล้ง ตอนเล็กๆ เด็กเชื่อฟังดี แต่พอโตขึ้นเติลโตเลย ทะเลาะกับปู่ใหญ่โต สุดท้ายลาออกไม่ได้เรียน”

ครูของน้องอิม (นามสมมุติ)

ครูบองตันกระบองเพชร

ในฐานะครูของเด็กๆ กลุ่มที่มีความเปราะบาง ครูทุกคนที่ให้สัมภาษณ์ทราบดีถึงบทบาทของตนในการประคับประคองต้นกระบองเพชรเหล่านี้ให้เติบโตไปได้ตลอดรอดฝั่ง ครูหลายคนสะท้อนว่าประเทศไทยวันนี้เด็กมีปัญหาเชิงพฤติกรรมมากขึ้น และปัญหาเหล่านั้นก็เกิดกับเด็กที่อายุน้อยลงเรื่อยๆ เมื่อถามครูถึงการแก้ปัญหาพฤติกรรมให้กับเด็กทั่วไป ครูอธิบายว่าการจับมือแจ้งข่าวระหว่างบ้านกับโรงเรียนสำคัญที่สุด ครูเล่าเพิ่มเติมว่าหากมีนักเรียนคนไหนที่มีพฤติกรรมเสี่ยงหรือมีปัญหา ทางโรงเรียนจะเชิญผู้ปกครองมาคุยกับครูประจำชั้น ถ้าครูประจำชั้นไม่สามารถจัดการได้จะเชิญผู้อำนวยการโรงเรียนมานั่งพูดคุยและช่วยกันแก้ไขปัญหาด้วย

ส่วนมากนักเรียนที่มีปัญหาคือมีพฤติกรรมก้าวร้าว และชอบทะเลาะกับเพื่อนในห้องเรียน การเชิญผู้ปกครองมาพูดคุยเป็นการแก้ไขปัญหาก็ได้ผลระดับหนึ่ง แต่ข้อจำกัดคือครูไม่มีเวลา มากพอที่จะมาพูดคุยกับผู้ปกครองบ่อยๆ เพราะมีภาระงานที่ต้องรับผิดชอบมากมาย ไม่ว่าจะเป็นงานสอน งานพัสดุ หรืองานธุรการ ซึ่งทำให้คุณครูต้องใช้เวลาส่วนหนึ่งไปทำหน้าที่นี้ด้วย แม้ครูจะมีความตั้งใจมากที่จะสอนเด็ก อยากพูดคุยกับเด็กมากก็ตาม

“เนี่ยบอกเลยว่า อยากจะสอนเด็กให้เต็มที่ อยากจะมีเวลาให้กับเด็ก อยากจะ
ทุ่มเทกับเรื่องการเรียนการสอน แต่บางครั้งมันมีงานเร่งด่วนมาบางที่ผู้รับเหมา
ไลน์มาโทรมาบอกว่า ขอไอนั้นด่วน ขอไอนี้ด่วน บางครั้งเราก็ต้องทิ้งเด็กไป
ต้องบอก ผอ. ผอ.คุณครูขอลาออกจากพัสดุแล้วนะ ผอ.หาคนใหม่สักที่
เพื่ออยากสอนเด็กๆ แต่นะไม่อยากจะทิ้งเด็กไปแต่เราก็อยากให้เต็มที่ตรงนี้
เพราะว่าเราเรียนจบมาด้านนี้”

ครูของน้องอาย (นามสมมติ)

แต่สำหรับเด็กกลุ่มต้นกระบองเพชร ครูเข้าใจว่าจะต้องมีการสอดส่องและดูแลเป็นพิเศษ ครูหลายคนก็ให้ทัศนะว่า เนื่องจากเด็กๆ เหล่านี้ยังอยู่ในชั้นประถมศึกษา ปัญหาเชิงพฤติกรรม ที่พบจะไม่เท่ากับเด็กในระดับชั้นมัธยมซึ่งจะชัดเจนมาก แต่อย่างไรก็ตาม การตามดูแลใกล้ชิด ตั้งแต่ชั้นประถมเป็นเรื่องสำคัญมาก ครูมักจะใช้วิธีการพูดคุยสอบถาม ทำตัวเองให้สนิทสนม กับเด็กกลุ่มนี้ให้มากที่สุด

ครูใช้วิธีสอบถามชีวิตประจำวัน มีการเรียกมาคุยสอนให้เด็กเข้าใจชีวิต เด็กบางคน ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ ครูจะสอนให้รู้จักการปฏิบัติตัวและการดูแลตนเองให้เหมาะสม บางครั้ง นำหลักคำสอนทางศาสนามาสอนด้วย เพื่อให้เด็กได้ซึมซับและนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งการดูแลเด็กที่มีประสิทธิภาพคือครูต้องมีความเมตตาและมีความเข้าใจว่าเด็กแต่ละคน มีภูมิหลังและพื้นฐานแตกต่างกัน ถูกเลี้ยงดูมาไม่เหมือนกัน ไม่สามารถนำเด็กมาเปรียบเทียบ กันได้ เมื่อเข้าใจก็จะสามารถสอนเด็กได้ตรงจุด โดยครูจะให้ความสำคัญมากกับการล้อเลียน เรื่องปมด้อยของเพื่อน จะสอนนักเรียนทุกคนไม่ให้ล้อเลียนเพื่อนเพื่อไม่ให้กระทบจิตใจของเด็ก ที่ไม่ได้อยู่กับครอบครัวที่พร้อมหน้ากัน

“ปมด้อยเด็กนี้ห้ามเด็ดขาดเลย ห้ามเอามาพูด ห้ามเอามาล้อเลียน ถ้าเพื่อนล้อเลียนนี่ก็ต้องสอน ต้องบอก เพราะเขาจะรู้ เพราะเราเคยสอนเขาไปแล้ว บางทีเขาก็ลืมนะ เขาเรียกไรอะ คึกคะนองอะนะ ลืมตัว แต่พอชี้หน้าบ๊อง เขาจะนึกได้ เขาจะหยุดและขอโทษเพื่อน บอกชีวิตเราเลือกเกิดไม่ได้ ถ้าเลือกเกิดได้ เราเป็นคนดีได้ทั้งหมดแล้วลูก”

ครูของน้องเซน (นามสมมุติ)

นอกจากนี้ครูยังให้ความเห็นว่า การช่วยเหลือเด็กที่เปราะบาง การมีช่องทางติดต่อกันระหว่างผู้ปกครองและคุณครูทำให้มีโอกาสในการพูดคุยและช่วยกันแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างรวดเร็ว เช่นตัวน้องมีเหา มีผู้ปกครองคนอื่นแนะนำวิธีการดูแลรักษาให้คุณครูเพื่อนำมาแนะนำกับพ่อของน้อง ส่วนตัวของครูคิดว่าในมุมมองของโรงเรียน คือ ครูต้องสละเวลาและใส่ใจในตัวเด็กมาก ไม่ปล่อยปละละเลยเด็กที่มีปัญหา มีการติดต่อกับผู้ปกครองอย่างใกล้ชิด

“ผู้ปกครองจะเกรงครูมาก เพราะครูจะดุถ้ามาโรงเรียนสาย ทำให้เด็กไปกระตุ้นผู้ปกครอง หลังจากนั้นก็มาโรงเรียนกันเช้าขึ้น ส่วนเด็กที่ไม่ชอบมาโรงเรียน ครูก็จะถามค่ะว่าทำไมถึงไม่มาโรงเรียน เด็กก็ตอบว่าขี้เกียจ ไม่อยากเรียน ต้องเขียนเยอะ”

ครูของน้องอัยดา (นามสมมุติ)

การช่วยเหลือด้านปัจจัยและเงินทอง อาทิ ทุนการศึกษาเป็นอีกหนึ่งช่องทางของการช่วยเหลือเด็ก ครูของต้นกระบองเพชรทำหน้าที่ดูแลให้ด้วยความใส่ใจ ครูหลายคนที่ให้สัมภาษณ์การดูแลเรื่องทุนการศึกษาให้กับเด็กกลุ่มนี้เป็นการเฉพาะ เพราะรู้ดีว่าการศึกษาคือจะช่วยให้เด็กกลุ่มนี้พ้นจากกับดักความยากจน และความไม่พร้อมต่างๆ ได้

“ผมดูแลเรื่องทุนการศึกษาให้เขาทุกปี เพราะรู้ว่าเขาไม่มี หากไม่หาให้ เกรงว่า จะไม่ได้เรียน ผมว่าเขาต้องได้เรียน เพราะการศึกษาจะช่วยให้เขามีงานทำดีๆ เมื่อโตขึ้น ผมทิ้งเขาไว้แบบนี้ไม่ได้”

ครูของน้องมิน (นามสมมุติ)

ในกรณีที่เด็กไม่มีเงินซื้ออุปกรณ์การเรียนหรือเงินสำหรับซื้ออาหาร ก็จะเป็นอีกหน้าที่หนึ่งที่ครูดูแล การศึกษาขั้นนี้พบประเด็นน่าสนใจว่าในสังคมชนบทเรื่องรายละเอียดเล็กๆ เช่นนี้ ครูจะทราบได้อย่างรวดเร็วมาก โดยเฉพาะหากเป็นในสังคมมุสลิมด้วยแล้ว เพราะมุสลิมจะยกย่องครูว่าเทียบเท่าพ่อแม่เลยทีเดียว ครูของสังคมมุสลิมจึงเป็นที่ปรึกษาให้ทั้งเด็กและพ่อแม่ปู่ย่าตายายของเด็กไปพร้อมกัน นอกจากนี้ชีวิตของชาวมุสลิมยังใช้เวลาร่วมกันอยู่ในสุเหร่าค่อนข้างมากทำให้เกิดความใกล้ชิดกันและครูก็จะทราบทุกเรื่องเกี่ยวกับตัวเด็ก

นอกจากการช่วยเหลือด้วยเงินทุนแล้ว การช่วยเหลือเด็กที่มีแนวโน้มมีพฤติกรรมเสี่ยง ครูจะใช้วิธีการสอนอย่างประนีประนอม จัดการปัญหาตามระดับความรุนแรง แต่ไม่ใช้ความรุนแรงในการจัดการปัญหา

“ต้องใช้วิธีตามระดับก็คือตอนแรก จะไม่ใช้วิธีแรงก็คือไปตีจะไม่ใช้วิธีนั้นนะ เพราะวิธีนั้นเหมือนกับว่าเป็นการบังคับเด็ก ใช้วิธีเรียกเขามาคุยก่อน ยังไม่ได้สมมุติเขามีเรื่องกับใครซักคนหนึ่ง หรือว่าไปมีเรื่องทะเลาะกับใคร จะเรียกทั้งสองฝ่ายมาคุยก่อน แต่อาจจะใช้วิธีว่าแยกกันก่อน แล้วเรียกมาคุย หลังจากนั้นให้ดึงออก แล้วหลังจากนั้นเรียกอีกคนมาคุย แล้วค่อยเรียกมาคุยทั้งสองฝ่ายว่าเป็นยังไง อาจจะไม่ใช่วิธีดี เพราะว่าถ้าตีไปบางที่เด็กเขาต่อต้าน ไม่เกิดประโยชน์อะไร เด็กสมัยนี้ต้องใช้วิธี soft soft ค่อยๆ คุยกับเขาให้รู้ว่าการทำแบบนี้มันไม่ดีนะ แบบไหนถึงจะดี แบบไหนไม่ดี อย่าไปตีเขา เพราะว่าถ้าตีก็คือการที่เขาจะต่อต้านทันที เขา Anti การตีเลย”

ครูของน้องมัน (นามสมมุติ)

ครูมองว่าการใช้ความอ่อนโยนและไม่ทำรุนแรงกับเด็ก เป็นวิธีการแก้ไขปัญหาที่ได้ผล เพราะเด็กจะเปิดใจรับฟังและยอมบอกเล่าถึงสาเหตุของการกระทำ หากเด็กอยู่ต่อหน้าเพื่อนหลายคน ครูจะพาเด็กแยกไปนั่งที่อื่น คุยกันตัวต่อตัวด้วยน้ำเสียงนุ่มนวลและสุภาพ เพราะจะได้ไม่ทำให้เด็กกลัว นอกจากพูดคุยกับเด็กแล้ว สิ่งที่สำคัญคือผู้ปกครอง อาจจะมีการติดต่อผู้ปกครองและแจ้งข้อเท็จจริงเป็นรายบุคคล เพื่อให้ผู้ปกครองช่วยเป็นหูเป็นตาและกำกับดูแลลูกหลานของตนเอง สำหรับครูข้อจำกัดในการดูแลเด็กและช่วยส่งเสริมให้เด็กมีพฤติกรรมที่ดีได้ ไม่ใช่ผู้ปกครองเพราะผู้ปกครองส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือดี แต่ข้อจำกัดคือตัวเด็กเอง

“ข้อจำกัดในการช่วยเหลือเด็ก ผมคิดว่าตัวของเด็กเอง อันนี้เหมือนกับว่าบางครั้งก็คือ ถ้าเด็กเขามีพฤติกรรมในบางอย่าง ผมว่าในบางครั้งนะ เขามีพฤติกรรมไม่อยากจะสนใจเรียน ไม่อยากจะเรียน แต่ว่าถ้าไปบังคับเขาแทนที่จะเรียนก็กลายเป็นว่าทำพฤติกรรมตรงกันข้ามไปอีก ในจุดนี้ต้องมีวิธี ใช้วิธีการที่อ่อนโยน ค่อยกับเขา อาจจะใช้เวลาซักหน่อยกับเด็กที่มีพฤติกรรมแบบนี้ แต่ว่าสุดท้ายแล้วถ้าเราใช้วิธีที่ดี ใช้วิธีอ่อนโยนกับเขา เด็กเขาก็จะกลับมาเป็นที่ว่าตั้งใจเรียนเป็นเด็กแบบปกติ”

ครูของน้องมิน (นามสมมติ)

ความอ่อนโยน สามารถแก้ปัญหาทุกปัญหาได้จริง ครูหลายคนให้ทัศนะตรงกันว่าเด็กกลุ่มเปราะบางที่เป็นต้นกระบอกเพชรของครูนั้นหลายคนเผชิญความยากลำบากที่หนักหนาสาหัสกว่าเด็กวัยเดียวกัน พวกเขาโหยหาความอ่อนโยน การโอบอุ้มที่ปลอดภัย และความนุ่มนวล ครูจึงมีหน้าที่สร้างความนุ่มนวลอ่อนโยนให้เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมของเด็กเหล่านี้ให้ได้ และโรงเรียนต้องเป็นสถานที่ “ปลอดภัยทางความรู้สึก” ของเด็กเสมอ เพราะเด็กหลายคนก็มาจาก “บ้านที่ไม่ปลอดภัย” เลย

“บ้านสำหรับเด็กทุกคนควรจะปลอดภัย แต่เด็กกลุ่มนี้หลายคนมาจากบ้านที่ไม่มีความปลอดภัยเลย บ้านบางหลังมีความรุนแรงดบตี ด่าทอ บางแห่งมีลวงละเมิดก็มี”

ครูของน้องเซน (นามสมมติ)

“สำหรับพื้นที่ปลอดภัย ครูยังคงให้น้ำหนักกับพื้นที่โรงเรียน เพราะมีพื้นที่กิจกรรมชาติ มีสวนสาธารณะให้เด็กนักเรียนในโรงเรียน มีความร่มรื่น ให้นักเรียนสามารถมาทำกิจกรรมและเปลี่ยนอิริยาบถได้ ในบางครั้งครูก็พานักเรียนมาสอนนอกห้องเรียน หรือนอกโรงเรียนที่เป็นสวนสาธารณะ เพราะครูเชื่อว่าสภาพแวดล้อมช่วยกระตุ้น ให้เด็กมีความคิดสร้างสรรค์และบรรยากาศมีผลต่อจิตใจของเด็ก”

ครูของน้องกร (นามสมมติ)

ครูของน้องอิกคิวให้ทัศนะตรงกับครูอีกหลายท่าน ตรงที่ว่าหากถามหาสถานที่ที่เด็กๆ จะรู้สึกได้ถึงความเป็นมิตร ความอ่อนโยน ปลอดภัย สถานที่นั้นควรเป็นโรงเรียน เพราะทุกวันนี้บ้านเริ่มร้อนและเด็กหลายคนมีปัญหาเชิงพฤติกรรมจากบ้านและปัญหาสภาพการเลี้ยงดูของพ่อแม่ที่เปลี่ยนไป

“มาโรงเรียนแล้วสบายใจ เด็กบอกนะ เขาบอกอยู่บ้านแล้วพ่อแม่ชอบทะเลาะกัน โรงเรียนมีสนามให้เล่นมีพื้นที่โล่ง สบายใจ”

ครูของน้องอิกคิว (นามสมมติ)

นอกจากโรงเรียนแล้ว ทางชุมชนที่ผู้คนในชุมชนรู้จักมักคุ้นกันก็เป็นอีกสถานที่ของความสุขและความปลอดภัยของเด็กๆ เช่นกัน ครูสะท้อนว่าพื้นที่สร้างสรรค์ขนาดเล็กๆ ที่อยู่ในชุมชนนั้นสำคัญมาก เพราะเป็นพื้นที่ที่เด็กได้เป็นอิสระ ได้มาเล่นด้วยกัน หากไม่มีพื้นที่เหล่านี้ เด็กจะเข้าหาเกม หาโทรศัพท์ ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่ดี

“อาจจะมียุทธศาสตร์พื้นที่ใกล้เคียงที่เด็กๆ ชอบไปเล่นกัน หรือไปบ้านญาติที่อยู่บริเวณใกล้กัน จึงไม่ค่อยมีพื้นที่ที่ไม่ปลอดภัยสำหรับน้อง เวลาไปไหนน้องจะไปกับป้าเสมอ แต่ส่วนใหญ่น้องจะอยู่แค่ที่บ้านและโรงเรียน และบริเวณโรงเรียนหรือชุมชนเองก็เป็นชุมชนเล็กๆ ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพหาเข้ากินค่า ไม่เป็นอันตราย เวลาเมื่อไหร่จะรู้กันทั่วชุมชน ส่วนพื้นที่สร้างสรรค์คร่อมองว่าในบริเวณชุมชน ยังไม่มีพื้นที่สร้างสรรค์สำหรับเด็กๆ นอกจากโรงเรียน เพราะเป็นชุมชนเล็กๆ”

ครูของน้องแอปเปิ้ล (นามสมมติ)

เมื่อถามคุณครูต่อว่าแล้วพื้นที่ใดบ้างที่ครูคิดว่าเป็นพื้นที่เสี่ยงสำหรับเด็กๆ ของครู ครูทุกคนตอบว่า พื้นที่เสี่ยงของเด็กส่วนใหญ่คือร้านเกม

“นอกโรงเรียนก็ร้านเกม อันดับหนึ่งเลยร้านเกม เด็กคนอื่นๆ ที่ไม่ใช่ฉัน บางคนจะติดเกม ต้องเล่นตลอด เล่นทุกวันตอนเลิกเรียน เล่นเสาร์อาทิตย์อย่างนี้ บางทีก็กลัวจะทำไฉนนะ เพราะว่าผู้ปกครองมาส่งเอง ขับรถไปส่ง พุดไม่ได้ ถ้าทะเลาะกับ

ผู้ปกครองเด็กเป็นเรื่องอื่นอีก ลูกหลานคือยังง ใ้ไปให้พ้นเขาไปอะ นึกอกใหม่
พ้นจากความรับผิดชอบ ไม่ต้องมานั่งบ่น นั่งด่า นั่งว่า ให้ไปอยู่ร้านเกมจบ ถึงเวลา
ก็กลับมา แต่คือถ้าไม่ได้เล่นแล้วยังงอะ เขาหงุดหงิด เขาก้าวร้าว เออ...บางที
ครูก็คิด ถ้าพ่อแม่ไม่ให้งค์ไปเล่นซะอย่าง จะเอาต้งค์ที่ไหน ใช่มั้ย”

ครูของน้องเซน (นามสมมุติ)

นอกจากร้านเกมที่เด็กๆ ต้องออกจากบ้านเพื่อไปเล่นแล้ว ครูยังชี้ประเด็นว่าวันนี้
ผู้ปกครองจำนวนมากโยนแท็บเล็ตให้ลูกๆ ครูสะท้อนว่าโชคดีที่เหล่าต้นกระบองเพชรของครู
อยู่ในครอบครัวที่มีฐานะยากลำบาก ดังนั้น การมีแท็บเล็ตสักเครื่องจึงเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก
ซึ่งตรงนั้นนับเป็นโอกาสดีที่เด็กกลุ่มนี้ได้มีเวลาไปพัฒนาตนเองในเรื่องต่างๆ ได้มีเวลาช่วยปู่ย่าตา
ยายทำงานหาเลี้ยงชีพ ได้มีโอกาสได้ทำงานบ้านและเล่นในสนามอย่างที่เด็กๆ ควรจะได้เล่น
แทนที่จะเอาเวลาไปอยู่หน้าจอสีเหลี่ยมเหมือนเด็กทั่วไปที่มีฐานะ

“ปัญหาของเด็กทุกวันนี้คือผู้ปกครองไม่มีเวลาให้เด็ก โยนแท็บเล็ตเป็นเพื่อนเล่น
แทน ไม่มีเวลาดูแลลูก ทุกวันนี้ไม่เห็นภาพเหมือนในละครแล้ว ที่พ่อแม่นั่งอ่าน
หนังสือให้ลูกฟัง ทั้งห้องมีไม่เกินสองคนที่ทำแบบนี้ ผู้ปกครองส่วนใหญ่เลี้ยงลูก
กับมือถือ มีโรงเรียนอื่นที่ครูสังเกตว่าทำไมผู้ปกครอง ถึงติดต่อกับครูตลอดเวลา
อย่างสม่ำเสมอ เราเลยเห็นว่าโรงเรียนนั้นมีกิจกรรมให้เด็กทำตลอด เช่น สัปดาห์
ไดโนเสาร์ ผู้ปกครองต้องประดิษฐ์ไดโนเสาร์มา หรือสัปดาห์เกี่ยวกับรถผู้ปกครอง
ก็จะประดิษฐ์รถของเล่นมา ส่วนหนึ่งเพราะผู้ปกครองมีฐานะเป็นแม่บ้าน มีเวลา
ดูแลลูก ถ้านำมาปฏิบัติกับโรงเรียนที่ครูทำงานอยู่คงไม่ได้ เพราะเคยทำแล้วแต่
ไม่ได้รับการตอบรับเท่าที่ควร เพราะส่วนใหญ่ผู้ปกครองต้องใช้เวลาทำมาหากิน
เคยสั่งให้เด็กนำดินน้ำมันมา เด็กไม่เอามา เพราะผู้ปกครองไม่มีเวลาพาไปซื้อ
และการสื่อสารที่จำกัด เพราะผู้ปกครองเป็นต่างชาติ ทั้ง เมียนมา เนปาล จีน
ได้วัน”

ครูของน้องอัยด้า (นามสมมุติ)

การพูดคุยกับครูของต้นกระบองเพชรนำมาสู่คำถามสุดท้ายซึ่งเป็นบทสรุปของทั้งหมด ผู้วิจัยถามว่าทำอะไรที่จะทำให้ต้นกระบองเพชรเหล่านี้เติบโตงอกงามได้ตลอดรอดฝั่ง ครูเกือบทุกคนให้ทัศนะตรงกันว่า ต้นกระบองเพชรหลายต้นก็หวังพึ่งพิงครู เพราะอย่างที่ทุกคนเข้าใจครอบครัวของต้นกระบองเพชรเหล่านี้หลายครอบครัวอาจไม่สามารถทำหน้าที่ได้อย่างดีเท่าที่ควรจะเป็น บทบาทของครูจึงจำเป็นและสำคัญมาก การเข้าหาเด็กกลุ่มนี้และปฏิบัติต่อพวกเขาด้วยความอ่อนโยนประนีประนอมและทำให้เขาเห็นว่าครูเป็นที่พึ่งได้ จะมีโอกาสสูงที่จะทำให้เด็กหันหน้าเข้าหาครูเสมอ เมื่อเจอเหตุการณ์ไม่ว่าร้ายหรือดี

“ครูมองว่าหากต้องช่วยเหลือหรือสนับสนุนเด็ก ที่มีความเสี่ยงหรือเปราะบาง ควรใช้วิธีประนีประนอมค่อยๆ พูด เพื่อที่จะให้เด็กเปิดใจยอมเล่าปัญหาหรือความในใจ ทำให้เด็กรู้สึกว่าคุณคือพื้นที่ปลอดภัย เพราะเด็กสมัยนี้มีความเป็นตัวของตัวเองสูง สามารถรับรู้อะไรได้อย่างรวดเร็ว หากใช้ความรุนแรงจะเกิดการต่อต้าน และจะไม่สามารถสอนหรือบังคับ ให้เด็กกลับมามีพฤติกรรมที่เหมาะสมได้”

ครูของน้องมิน (นามสมมติ)

“สำหรับเด็กที่มีปัญหาเรื่องความรุนแรง เกเร ทะเลาะวิวาทกับเพื่อนและไม่ตั้งใจเรียน จากวิธีการที่ได้กล่าวไปครูสังเกตว่า เมื่อแยกน้องออกมาคุยแล้วค่อยสังเกตพฤติกรรมไปเรื่อยๆ พบว่าน้องไม่ค่อยมีพฤติกรรมรุนแรง ลดความเกราะและสามารถเข้าไปเล่นกับเพื่อนได้ ครูพยายามไม่แยกน้องออกจากกลุ่มเพื่อนบ่อย เพราะจะส่งผลเสียต่อน้อง จะทำให้น้องรู้สึกโดดเดี่ยว จะแยกน้องออกมาเฉพาะช่วงที่เกิดเหตุการณ์เท่านั้น”

ครูของน้องเซน (นามสมมติ)

นอกจากนี้การสอดส่องดูแลเป็นพิเศษเป็นเรื่องจำเป็น เพราะเด็กกลุ่มนี้หลายคนเป็นเด็กไม่ค่อยพูด ไม่ค่อยแสดงความรู้สึก บางทีการรอให้พวกเขามาพบครู มาบอกครูอาจเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก ครูจึงต้องทำหน้าที่สอดส่องดูแลเป็นพิเศษกว่าเด็กทั่วไป

“คุณครูคิดว่าการดูแลสอดส่องเด็กได้ผลมาก เพราะครูได้เรียนรู้เด็กและแก้ไข ปัญหาได้อย่างรวดเร็ว ไม่ต้องรอให้เกิดเหตุการณ์ร้ายแรง เพราะมีการเฝ้าระวัง ตลอด ในความคิดของครูมองว่าพ่อของน้อง สามารถรับผิดชอบลูกทั้งสามคน ได้ดี แต่มีปัญหาอื่นๆ หรือไม่ ครูไม่ทราบ หากผู้ปกครองไม่ได้แสดงความต้องการ ออกมาทางโรงเรียนก็ไม่สามารถเข้าไปก้าวก่ายได้”

ครูของน้องอัยดา (นามสมมุติ)

ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและโรงเรียนเป็นอีกหนึ่งกุญแจสำคัญต่อการสร้างปราการ ปกป้องอันเข้มแข็งให้แก่เด็กๆ กลุ่มต้นกระบองเพชร การสื่อสารสองทางที่ใกล้ชิดสำคัญ ในการทำให้ผู้ใหญ่ทุกคนที่แวดล้อมได้รับมือกับทุกสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

“ความสัมพันธ์ระหว่างครู เด็กและผู้ปกครอง คือการติดต่อสื่อสาร ส่วนตัวครู ให้ความสำคัญมาก ครูไม่เคยทิ้งหรือปฏิเสธข้อความของผู้ปกครองเลย หากโทรมาแล้วไม่ได้รับจะโทรกลับ ครูจะตอบไลน์ของผู้ปกครองทุกคน เพราะ เข้าใจว่าผู้ปกครองก็อยากทราบเรื่องราวของลูก เพราะตัวครูเองก็มีลูกและไม่ชอบ เวลาที่ไลน์ หรือโทรไปหาครูของลูกแล้วไม่ได้รับการตอบรับ ครูจึงตั้งใจที่จะให้ ความสำคัญกับทุกๆ การติดต่อจากผู้ปกครอง”

ครูของน้องมิน (นามสมมุติ)

แต่อย่างไรก็ตาม บทสรุปที่ดีที่สุดคือการเดินทางอย่างเป็นเอกภาพไปพร้อมกันระหว่าง บ้านและโรงเรียน เข้าทำนอง “บ้านเป็นครัว รั้วเป็นโรงเรียน” อันหมายถึงว่า บ้านทำหน้าที่ ให้เด็กๆ อิ่มท้องอิ่มใจมีความสุขบนสัมพันธ์ภาพที่ดี ในขณะที่ครูทำหน้าที่ปกป้องภัยอันตรายต่างๆ ด้วยการให้ความรู้ที่เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เขามีภูมิคุ้มกันตนเองให้อยู่รอดให้ได้ ในโลกที่ทวีความสลับซับซ้อนยิ่งขึ้นทุกๆ วัน การจับมือกันที่เหนียวแน่นเช่นนี้ที่โยงใยกัน บนคำว่า “สัมพันธ์ภาพ” จะทำให้เด็กๆ ต้นกระบองเพชรเติบโตได้ดีไม่แพ้นต้นไม้อื่นใด

“การส่งเสริมให้เด็กมีพฤติกรรมที่ดี ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับทางบ้าน ครูมองว่าทางบ้านมีส่วนสำคัญ ในการช่วยเหลือและสนับสนุนเด็ก เด็กบางคนคิดได้ด้วยตนเอง ไม่ต้องให้ใครมาบอก แต่สื่อและโทรทัศน์มีความน่าห่วง แต่ครูไม่ทราบว่าเด็กใช้หลักการอะไรสอนตัวเอง หากอยู่ที่บ้านครูก็ไม่ทราบว่าคนที่ดูแลเด็กมีวิธีการอย่างไร แต่ถ้าอยู่ที่โรงเรียน ตอนเช้าช่วงโฮมรูม ครูจะคอยสอน คอยบอกเรื่องราวต่างๆ ขอบยกตัวอย่างชีวิตของครู ครูมีลูกสาว ครูจะยกตัวอย่างให้แนวทางเด็กเพื่อนำไปปฏิบัติ เช่น การเตรียมของ การเตรียมตัว ระเบียบวินัยจะแนะนำนักเรียน และเขาก็จะปฏิบัติ ยกตัวอย่างเช่น การรักษาของใช้ส่วนตัว หรือการนำของที่ครูประจำวิชาสั่งแล้วให้อามา ก็จะแนะนำไป”

ครูของน้องแอปเปิ้ล (นามสมมติ)

“ครูมองว่าการสั่งสอนแบบพูดคุยกับเด็ก ทำให้เด็กเข้าใจเป็นการแก้ไขปัญหาลำดับหนึ่ง แต่ประสิทธิภาพส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับผู้ปกครอง สำหรับน้องเป็นเด็กดี เชื่อฟัง และอาจก็ให้ความร่วมมือดีมากและติดต่อกับครูเสมอ ทำให้ครูไม่ค่อยห่วงน้องมากนัก ซึ่งจะแตกต่างกับเด็กคนอื่น ที่ผู้ปกครองไม่มีเวลาที่จะอบรมเลี้ยงดู ทำให้เป็นข้อจำกัดในการติดตามและดูแลเด็ก เพราะผู้ปกครองไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร สำหรับตัวเด็กเองไม่ค่อยเป็นอุปสรรคมากนัก ถ้าผู้ปกครองให้ความร่วมมือและครูก็ช่วยดูแล โอกาสที่เด็กจะไม่เชื่อฟัง และมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมจะน้อย”

ครูของน้องเซน (นามสมมติ)

หลายครั้งที่ครูเห็นว่าปัญหาของต้นกระบองเพชรบางต้นแก้ไขได้ด้วยการร่วมมือกันของบ้านและโรงเรียน และครูได้ชี้แจงประเด็นนี้กับผู้ปกครองของเด็กไปแล้ว แต่ก็ไม่ได้รับความร่วมมือกลับมา สิ่งนี้นับเป็นข้อจำกัดขนาดใหญ่ ครูสะท้อนว่า

“บางครั้งผู้ปกครองไม่ยินยอมให้ครูเข้าไปช่วยแก้ปัญหา หรือผู้ปกครองปกปิดปัญหาไม่บอกครู ไม่มาประชุมผู้ปกครอง ขอเบอร์ติดต่อไม่ได้ ดักเจอเจอไม่ยอมพบหน้า ทำให้ครูต้องเจาะลงพื้นที่ไปที่บ้าน โรงเรียนมีนโยบายเยี่ยมบ้านปีละหนึ่งครั้ง ถ้าเด็กคนไหนมีปัญหาจะมีการติดตามต่อ ครูประจำชั้นจะเลือกไปบ้านที่เด็กมีปัญหา ส่วนบ้านอื่นให้ครูผู้ช่วยไปแทน”

ครูน้องมิน (นามสมมุติ)

นอกเหนือจากการไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควรของผู้ปกครองแล้ว อุปสรรคขนาดใหญ่อีกเรื่องหนึ่ง คือ “ความห่างไกล” ระหว่างบ้านกับโรงเรียน ครูหลายคนสะท้อนว่าความห่างไกลของบ้านทำให้ครูเอื้อมมือไปไม่ถึง เด็กหลายคนบ้านไกลมากจนครูไม่สามารถทราบถึงปัญหาของเด็กๆ ได้เลย การเยี่ยมบ้านจัดว่าเป็นกลไกที่ดีในการพยายามเอาชนะปัญหานี้ แต่อย่างไรก็ตามด้วยภาระงานที่มากมายของครูทุกวันนี้ทำให้การเยี่ยมบ้านทำได้น้อยมากและการเยี่ยมแต่ละครั้งก็อาจไม่ช่วยอะไรเลย

“อุปสรรคในการช่วยเหลือเด็กคนอื่นๆ ที่มีปัญหา คือ เด็กบางคนอยู่ต่างอำเภอต่างจังหวัด ไม่ได้อยู่ในละแวกโรงเรียน การติดต่อกับผู้ปกครองค่อนข้างลำบาก บางครั้งผู้ปกครองของเด็กบางคน ก็ไม่ได้ติดต่อกับทางโรงเรียนเลย เมื่อครูโทรไปก็ไม่ค่อยรับสาย และไม่สะดวกที่จะมาพบครู ผู้ปกครองไม่มีเวลาให้เด็ก หรือบางครั้งก็เป็นตัวเด็กเองไม่ให้ความร่วมมือ เช่น ห้ามทำบางสิ่งแต่ก็ยังทำอยู่ บางครั้งเกี่ยวกับฐานะครอบครัว พ่อแม่ไม่อยู่ด้วยกัน เด็กมีพฤติกรรมก้าวร้าว ครูต้องบอกเตือนให้ลดความก้าวร้าวลง แต่พอนานๆ ไปก็เหมือนเดิม นอกจากนี้ยังมีข้อจำกัดที่การช่วยเหลือ เด็กของครูจะเป็นช่วงเวลาที่เด็กยังอยู่ในความดูแลของครูเท่านั้น คือ เป็นเด็กในห้องที่ประจำชั้น การติดตามอย่างต่อเนื่องเป็นไปได้ยาก เพราะครูมีภาระงานหนักและต้องดูแลนักเรียนชั้นใหม่ทุกปีการศึกษา มีบ้างที่มีติดต่อกับน้องผ่านทางไลน์ หรือได้พูดคุยในช่วงที่น้องแวะมาที่โรงเรียน”

ครูของน้องอิกคิว (นามสมมุติ)

ประเด็นนี้เป็นเรื่องที่น่าคิดว่า หากโรงเรียนขนาดเล็กถูกยุบลงตามนโยบายกระทรวงศึกษาธิการ นั้นหมายความว่า เด็กเหล่านี้จะต้องเดินทางไกลยิ่งขึ้นไปอีกในการมาโรงเรียน เพราะโรงเรียนขนาดเล็กใกล้บ้านของพวกเขาถูกยุบลง ความห่างไกลระหว่างบ้านและโรงเรียนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การดูแลสอดส่องเด็กๆ ของคุณครูเป็นไปได้ยากยิ่งขึ้นไปอีก ไม่นับรวมกับปัญหาที่จะมีเด็กจำนวนหนึ่งต้องหลุดออกจากระบบการศึกษาอันเนื่องมาจากไม่มีเงินที่จะเดินทางไปโรงเรียน

อย่างไรก็ดี ข้อค้นพบจากงานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นประเด็นสำคัญที่ไม่อาจปฏิเสธได้นั้นคือ โรงเรียนและคุณครูยังคงทำหน้าที่เป็นบ้านหลังที่สองของเด็กๆ อยู่เสมอ บทบาทในการประคับประคองเหล่าต้นกล้าเล็กๆ ให้เติบโตขึ้นอย่างสมบูรณ์นั้นมีโรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งในการทำหน้าที่อย่างแข็งขัน วันนี้เราไม่อาจปฏิเสธว่า “ต้นกระบองเพชร” เหล่านี้มีจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ครูที่จะรับมือกับสถานการณ์นี้จะต้องเป็นครูช่างสังเกต ลงรายละเอียดให้เวลา ด้วยลักษณะเช่นนี้ โรงเรียนขนาดเล็กอาจเป็นคำตอบที่สำคัญที่จะทำให้ครูใส่ใจเด็กได้ในรายละเอียด นอกจากนี้ การประเมินผลการทำงานของครูด้วย “ความสุขของเด็ก” อาจเป็นหนึ่งในคำตอบที่จะให้ทั้งครูและเด็กมีความสุขในการทำหน้าที่ไปด้วยกัน ครูไทยวันนี้อาจทำงานได้ยากขึ้นด้วยปัจจัยหลายๆ อย่างที่เปลี่ยนแปลงไป แต่บทสัมภาษณ์ก็นำมาสู่บทสรุปที่ว่า โรงเรียนยังคงเป็นสถานที่ของการทำหน้าที่ของตนอย่างเข้มแข็งในการดูแลเด็กๆ ให้เติบโตอย่างดีเท่าที่จะทำได้ บทสรุปของโรงเรียนวันนี้คือการทำหน้าที่เป็นทั้งตัวหลักและตัวช่วยคุณภาพต่อการผลักดันพลเมืองเล็กๆ ให้อยู่รอดได้อย่างที่ควรจะเป็น

“ส่วนตัวครูอยากเห็นภาพเด็กในเจเนอเรชันนี้ ในอนาคตคือเป็นคนดีและสามารถดูแลตนเองได้ในสังคม เพราะสังคมในปัจจุบันค่อนข้างน่ากลัว อยากเห็นเด็กเอาตัวรอดได้และมีความกตัญญู หากจะมีกิจกรรมอะไรที่ช่วยส่งเสริมศักยภาพเด็ก ครูอยากให้เป็นกิจกรรมนันทนาการ มีการแสดง เพราะเด็กชอบอะไรที่สนุกสนาน หรืออาจจะเป็นการเข้าค่ายมีกิจกรรมฐานต่างๆ ที่สอดแทรกทักษะการใช้ชีวิต และคุณธรรมจริยธรรมสำหรับประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน”

ครูของน้องอิกคิว (นามสมมุติ)

เอกสารอ้างอิง

- Musikaphan, W., Songsiri, N., Kitisiworaphan, T., Pokpong, S. (2013). Neglect of elderly : a new violence in Thai Society 2013. AASRI International Conference on Social Science, November 15-16, Singapore.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2562). กระบองเพชร. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%81%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%9A%E0%B8%AD%E0%B8%87%E0%B9%80%E0%B8%9E%E0%B8%8A%E0%B8%A3>. (วันที่สืบค้นข้อมูล: 7 พฤศจิกายน 2562).

บทที่ 6

เพื่อนของหนู: เพื่อนผู้ช่วย “ขัดเกลา”

ในฐานะของความเป็นมนุษย์ เราทุกคนต้องการตัวช่วยทางสังคมในการขัดเกลาเราให้อยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างมีความสุขและไม่สร้างปัญหาต่อสังคม ความเป็นสัตว์สังคมของเราทุกคนทำให้เราทุกคนต้องการเพื่อน เพื่อนโดยนัยยะมีผลต่อคุณภาพชีวิตทางใจโดยตรง (White L.B., 2004) และคุณภาพชีวิตทางใจอันครอบคลุมถึงความสบายอกสบายใจอันนี้มีผลต่อไปอีกถึงความรู้สึกอยากมาโรงเรียน ความรู้สึกเป็นตัวของตัวเองที่จะเรียนรู้ด้วยความเบิกบาน และท้ายสุดย่อมส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไปเอง “เพื่อน” โดยนัยยะของเด็กๆ จึงมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าครู และปัจจัยอื่นๆ ในโรงเรียนเลยทีเดียว (Ryan , Richard M., and Deci , Edward L. (2001)

เมื่อเพื่อนมีความหมายลึกซึ้งเช่นนี้ ทีมวิจัยจึงได้พูดคุยสนทนากลุ่มและสัมภาษณ์รายบุคคลกับเด็กๆ ถึง 1) ลักษณะของเพื่อนของเขา (characters) 2) พฤติกรรมของเพื่อน (behaviors) และ 3) การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนอันเป็นผลกระทบจากการเรียนรู้จากเพื่อน (effects learned from having friends) ทั้งในแง่บวกและลบ ทั้งในเรื่องดี เรื่องไม่ดี จากการมีเพื่อนและจะตอบท้ายด้วยมุมมองของครูที่มองเด็กๆ และเพื่อนของพวกเขา

เพื่อนหูผู้เพี้ยวฟ้า และเข้าใจหนู

น้องเอิง (นามสมมุติ) คือเด็กหญิงชั้นประถม 5 ของโรงเรียน สพฐ. แห่งหนึ่งในจังหวัดชลบุรี ผู้ที่ได้พูดคุยกับเราเรื่องเพื่อนอย่างเปิดเผยตรงไปตรงมา เอิงบอกว่าในห้องจะมีเพื่อนผู้หญิงหลายคน แต่มีอยู่คนหนึ่งชื่อฟ้า (นามสมมุติ) ที่มีลักษณะ “เพี้ยวฟ้า” นั่นคือมีลักษณะเด่นที่เด็กหลายคนอยากเป็นเพื่อนด้วย เพี้ยวฟ้าของเอิง หมายถึง มีความป้อปูลาร์ ยิ้มแย้มแจ่มใส ฉลาด ตลก และทันสมัย เอิงเล่าว่าฟ้าชอบมีเรื่องนั้่นเรื่องนี่มาเล่าให้เพื่อนๆ ฟัง ใครไม่รู้อะไรเมื่อถามฟ้าก็มักจะได้รับคำตอบที่ดี และฟ้าเองก็เรียนเก่ง ครูก็จะรัก และถูกครูเรียกให้ตอบคำถามอยู่เสมอในหลายๆ วิชา เอิงเล่าว่าตนเองก็อยากเก่ง อยากฉลาดและตลกเหมือนฟ้าบ้าง เพราะรู้สึกว่ ใครๆ ก็ชอบแบบนี้

หันมาคุยกับต้อง (นามสมมุติ) บ้าง ต้องหนุ่มน้อยชั้น ม.1 ของโรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่งในจังหวัดชลบุรี เมื่อถามต้องถึงเพื่อนสนิท ต้องเล่าให้ฟังว่าเพื่อนสนิทของต้องชื่อโต (นามสมมุติ) บ้านอยู่ใกล้กันเดินมาโรงเรียนด้วยกันเกือบทุกวัน ต้องกับโตรู้จักกันไม่นานนัก แต่สนิทกันมากเมื่อถามถึงนิสัยของโตที่ต้องชอบมากคือโตเป็นคนเข้าใจต้องมากที่สุด ปรัชญาได้ทุกเรื่องเมื่อถามว่าแล้วปรึกษาเรื่องอะไรบ้าง ต้องตอบทันทีว่าเรื่องการบ้านและเรื่องเกม ต้องกับโตติดเกมอันเดียวกัน คือ ROV เล่นมาระยะหนึ่งแล้ว และคุยกันได้ไม่มีเบื่อในประเด็นเรื่องเกมนี้ถามต้องว่า แล้วมีเพื่อนคนอื่นไหม ต้องบอกว่าในห้องก็มีหลายคน แต่สนิทกับโตมากที่สุดเมื่อถามว่าทำไมจึงสนิทมากที่สุด ต้องนั่งคิดสักครู่ และอธิบายว่า เพราะโตคุยได้ทุกเรื่องอารมณ์เย็น และเข้าใจต้อง เมื่อถามต่อว่าแล้วโตมีเพื่อนเยอะไหม? ต้องตอบทันทีว่าเยอะเพราะใครๆ ก็รู้จักโต โตเข้าได้กับทุกคน ทุกกลุ่ม เพราะนิสัยดี ไม่มีเรื่องมีราวกับใคร แถมเรียนเก่งเป็นที่พึ่งของเพื่อนได้

หันมาพูดคุยกับคุณครูประจำชั้นบ้าง ครูแยม ครูประจำชั้นประถม 6 โรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร ในประเด็นว่า ครูเห็นเด็กคนใดในห้องของครูที่มีเพื่อนเยอะมากที่สุด (ทั้งเด็กหญิง และ เด็กชาย) และขอให้ครูช่วยวิเคราะห์หว่าทำไมเด็กคนดังกล่าวจึงมีเพื่อนเยอะครูนั่งคิดไปสักครู่ และอธิบายว่า ในห้องเรียน เด็กจะมีเพื่อนสนิท ของตนเป็นคู่ๆ หรือคบกันเป็นกลุ่มเล็กๆ แต่ในห้องจะมี “เพื่อนผู้ทรงอิทธิพล” อยู่จำนวนหนึ่ง อาจจะ 2-3 คน เพื่อนเหล่านี้มีลักษณะเด่นๆ ที่ครูสังเกตเห็นได้ ดังนี้

- เป็นคนที่มีจะเรียนเก่ง เป็นที่พึ่งของเพื่อนในการสอนการบ้าน หรือทำให้เพื่อนเข้าใจ ครูก็มักจะชอบนักเรียนแบบนี้ เรียกตอบคำถามเสมอๆ เด็กประเภทนี้ทำให้ห้องเรียนมีเสียง มีความครึกครื้น ลองคิดดูถ้าครูถามคำถามแล้วไม่มีใครตอบ ครูก็ไปต่อได้ยาก เด็กเหล่านี้จึงได้รับความสนใจเป็นพิเศษจากครู
- เป็นเด็กอารมณ์ดี ตลก ขบขัน เด็กๆ ที่อารมณ์ดี ตลก มักจะมีเพื่อนเยอะ เข้ากับใครก็ได้ ความสุขกับเด็กๆ เป็นของคู่กัน เด็กที่ตลกและน่ารักจะมีเพื่อนเยอะโดยธรรมชาติ
- มีจุดเด่นบางอย่าง บางคนอาจจะหน้าตาดี บางคนเล่นกีฬาเก่ง เรียนเก่ง หรือมีรูปร่างน่ารักน่าจับ บางคนอวบอ้วนหน้อย เพื่อนล้อเล่นเรื่องรูปร่างแล้วไม่โกรธ เด็กกลุ่มนี้ ก็มักจะมีเพื่อนเยอะไปโดยอัตโนมัติ เดินไปไหน ใครๆ ก็ทัก

พฤติกรรมของเพื่อนหนูที่รู้เห็น

เมื่อพูดคุยกับเด็กๆ หลายๆ คนถึงพฤติกรรมของเพื่อนๆ ที่อยู่ในโรงเรียน เด็กๆ จะตอบเป็นเสียงเดียวกันที่พอจะเห็นพฤติกรรมเด่นๆ ในเจเนอเรชัน ซี - แอลฟา ได้ในระดับชั้นประถมศึกษา-มัธยมต้น แยกเป็นพฤติกรรมด้านบวกและด้านลบ ดังนี้

- พฤติกรรมด้านบวก
 - เคยต่อไฟไหม ต่อไฟไปติดในเล้าไก่ไป เปิด YouTube เขาสอน ลองกันไหม? (ชวนกันลงมือทดลองจากสิ่งที่ได้เรียนรู้มาจาก YouTube เช่น การต่อวงจรไฟฟ้า)
 - ทำฉลามเล่นกันดีกว่า ใช้แป้งเด็กทำได้ด้วยนะ (ทำของเล่นที่เรียกว่า ฉลาม มีลักษณะยืดหยุ่น คล้ายแป้งเปียกแต่แข็งตัวกว่า เอามาจากในเฟซบุ๊ก)
 - ช่วยครูเก็บขยะกัน แม่บอกว่าขยะเป็นเรื่องของทุกคนที่จะต้องช่วย
 - ฝึกเต้นกันเปิดในโทรศัพท์ได้ เขาสอนเต้น-สอนร้องเพลง
 - ไดโนเสาร์มีหลายพันธุ์นะ เราจำชื่อได้หมดแล้ว มีที่คนหนึ่งใน YouTube เขาวิวหนังสือไว้
 - ลองปลูกลูกสตรอเบอร์รี่กันไหม เรามีพันธุ์ขายด้วยนะ

จากพฤติกรรมที่เห็นบ่อยๆ พูดยังบ่อยๆ เหล่านี้สะท้อนให้เห็นเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ว่า เด็กเจนเอเรชั่นนี้เห็นโลกได้กว้างขวางมากเมื่อเทียบกับเจนเอเรชั่นที่ผ่านมา พวกเขาเรียนรู้เรื่องต่างๆ ได้เร็วเพราะช่องทางมีเยอะ แถมช่องทางเหล่านั้นบอกการลงมือทำตามโดยละเอียด ชนิดไม่ต้องคิดต้องเดาอะไรเพิ่มเติม พวกเขามีแนวโน้มเป็น Global citizens เข้าใจได้ว่าปัญหาขยะเป็นปัญหาระดับโลกที่ต้องการทุกภาคส่วนช่วยกัน เขารู้ว่าพืชที่ปลูกได้ยากในอากาศร้อนชื้น เช่น สตรอเบอร์รี่สามารถปลูกได้จริงด้วยกระบวนการบางอย่าง สิ่งเหล่านี้คือตัวตนของพวกเขาที่สะท้อนออกมาในสายตาของเพื่อนๆ

- พฤติกรรมด้านลบ

- เพื่อนชอบหัวร่อน อะไรก็ไม่ได้ยั่วก็โกรธ เตี้ยยั่วก็โกรธ
- พูดคำหยาบครับ บางทีผมก็ไม่คิดว่าหยาบนะครับ แต่ครูบอกว่ามันไม่สุภาพเลย
- ครูชอบว่าพวกหนู ไม่ค่อยนั่ง ดูไม่ค่อยมีสมาธิในการเรียน อะไรแบบนี้จะ
- เพื่อนชอบถามค่ะ ถามเยอะ ครูบ่นว่าถามเยอะจัง เมื่อไหร่จะฟังครูบ้าง

เหล่านี้เป็นพฤติกรรมที่เด็กๆ สะท้อนออกมาโดยทุกลักษณะโรงเรียนไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนรัฐบาล เอกชน สาธิต ทั้งในเมือง นอกเมือง คล้ายๆ กันทั้งหมด สำหรับคำถามเดียวกันนี้ ถ้ามาถามครู จะเป็นอย่างไรบ้าง มาดูกัน

“พบว่าเด็กรุ่นใหม่ ค่อนข้างพูดคำหยาบเยอะครับ มาโรงเรียนครูจะบ่นกันมาก ยิ่งครูสูงอายุใกล้เกษียณ จะพูดมากเลยว่า เด็กเดี๋ยวนี้ พูดสบถมากจัง”

ผู้อำนวยการโรงเรียนสังกัด สพฐ. จังหวัดชลบุรี

“ครูปวดหัวหน่อยกับเรื่องเพื่อนต่างโรงเรียน แต่ก่อนเด็กจะมีเพื่อนเฉพาะในโรงเรียนและเพื่อนแถวๆ บ้าน เดี่ยวนี้ไปเป็นเพื่อนกับเด็กต่างอำเภอ เด็กในจังหวัดโน่นนั่นะ นัดกันไปเที่ยวที่อ่างเก็บน้ำ ชีร์รถเครื่องไป หายไป เป็นวันๆ พ่อแม่เป็นห่วง เพื่อนพวกนี้พ่อแม่ไม่เคยเห็นหน้า เพราะรู้จักกันทางเฟซบุ๊ก อันตรายมาก เป็นเด็กโตก็มี กลัวถูกเขาหลอก”

ครูประจำชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสังกัด อบท. จังหวัดชลบุรี

“เด็กเดี๋ยวนี้พุดมากและไม่ค่อยฟังค่ะ เขาชอบพูดยว่า “รู้แล้วๆ” หลายๆ เรื่องเขาเห็นในสื่อมาแล้ว สอนยากขึ้นมาก สมัยนี้ไม่ค่อยมี แต่ก่อนเด็กจะนั่งจ้องครูด้าแป่วเลย เดี่ยวนี้ให้เขาฟังเราซัก 20-30 นาที ได้ก็เก่งมากแล้ว”

ครูประจำชั้น ป.4 โรงเรียนเอกชน กรุงเทพมหานคร

“เด็กชอบถามค่ะว่า เรียนไปทำไม ถามบ่อยค่ะ เด็กเล็กๆ ไม่ค่อยชอบ จะเป็นมากในเด็กมัธยม โดนทุกวิชาเลยคะ หลายคนก็ไถยนิ พ่อแม่ที่บ้านบ่นมาก็มี แต่บางบ้านก็ชอบให้ลูกเรียนเยอะๆ นะ แต่เหมือนเด็กเขารู้มากขึ้น เขาชอบถามเหมือนมันอาจจะไม่เห็นว่ามันนำไปใช้ประโยชน์อะไร”

ครูประจำชั้น ม.2 โรงเรียน อปท. จังหวัดสุราษฎร์ธานี

หากกล่าวโดยสรุป ครูเห็นเด็ก ๆ ในแง่บทบาทความเป็นเพื่อนว่ามีความแตกต่างไปจากเมื่อก่อนหลายประเด็นเพื่อนของเด็กวันนี้มีผลต่อการกำหนดพฤติกรรมการเรียนรู้ในและนอกห้องเรียนของครูอย่างสำคัญ เมื่อเด็กคนหนึ่งตั้งคำถามต่อครู ไม่ว่าจะเรื่องใดก็ตาม ย่อมส่งอิทธิพลต่อเด็กที่อยู่ในห้องเรียนทั้งหมด และนี่เป็นอิทธิพลกลุ่มที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ที่คนเป็นครูในวันนี้ต้องรับมือการถามของเด็ก และการตอบโต้ที่เหมาะสมของครู ส่งเสริมสิ่งที่เรียกว่า กระบวนการมีส่วนร่วมทางสังคม (Social participation) ไปพร้อมกัน การตอบสนองที่ชัดเจนตรงจุดและมีคุณภาพจะกระตุ้นสำนึกและการขบคิดที่สร้างกระบวนการเรียนรู้ คำถามของเด็กจึงมีความสำคัญ และหากความคิดของเขาได้รับการยอมรับ การมีส่วนร่วมในการคิดในเรื่องต่างๆ จะค่อยๆ เกิดขึ้นขยายใหญ่ขึ้น ซึ่งกระบวนการบ่มเพาะ ณ จุดนี้มีผลต่อการสร้างการมีส่วนร่วมทางสังคมและการเมืองในฐานะพลเมืองไทยของพวกเขาในระยะยาว (Alan Warde and Nick Cross ley. (ed.), 2007).

เพื่อนผู้ทำให้หนูเปลี่ยนแปลง

“ตอนหนูเครียดเรื่องแม่ เอ๋บอกหนูว่าหนูโชคดีแล้วที่มีแม่ เอ๋ไม่มีแม่อยู่กับยายที่แก่มากแล้ว เอ๋บอกว่า เขาอยากฟังแม่บ่นบ้าง หนูเลยไม่โกรธแม่แล้ว”

น้ำ (นามสมมุติ) นักเรียนชั้น ป.6 โรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่ง

“หนูไม่รู้จักพี่แบ่งมาก่อน เพื่อนหนูเขาดูกัน เขาเปิดให้หนูดู หลังจากนั้นหนูติดพี่แบ่งเลย พี่แบ่งเป็นไอดอลของหนูเลย”

ฟ้า (นามสมมุติ) นักเรียนชั้น ป.5 โรงเรียนสังกัด สพฐ. แห่งหนึ่ง

“พวกเขาก็รับหนูเข้ากลุ่มนะ กลุ่มนี้หนูชอบเขาเรียนเก่ง และเต้นเก่งด้วย หนูอยากเต้นเก่ง แต่หนูต้องเรียนเก่งอีกหน่อย ก็ไปทำการบ้านกับเขา ตอนนี้อยู่ในกลุ่มแล้ว ไปเต้นแม่ก็ไม่ว่า เพราะหนูเรียนได้เกรดดีขึ้น”

โอปอล (นามสมมุติ) นักเรียนชั้น ม.1

“ผมก็ชอบเล่นเกมครับ แต่เดิมไม่เล่น แต่เห็นเพื่อนเขาติดกัน ก็ทำตามครับ สนุกดีครับ ROV ครับ”

นาย (นามสมมุติ) นักเรียนชั้น ป.5

“ซีตามรถแห่ไปค่ะ เพื่อนในห้องนัดกัน แล้วก็นัดกับรุ่นพี่ด้วย หนูจะรู้วาระแห่ไปตรงไหนบ้าง เราก็ไลน์บอกกัน แล้วซีตามกันไป แม่ไม่ว่าหรอก เพราะแม่ไม่รู้ (หัวเราะ)”

แก้ม (นามสมมุติ) นักเรียนชั้น ม.2

“ก็ชวนกันไปเล่นเกมกันที่บ้านเขาครับ ไปกันก็เกือบ 10 คนครับมีครับบางคนเขาก็แอบลองกินเหล้า ดูปุหรี่บ้างอะไรบ้าง”

โจ้ (นามสมมุติ) นักเรียนชั้น ม.2

บทสัมภาษณ์เหล่านี้ชี้ชัดว่าอิทธิพลเพื่อนมีผลต่อกระบวนการขัดเกลาทางสังคมจริง เด็กๆ ได้รับทั้งแง่บวกและลบจากเพื่อนที่อยู่รอบข้างพวกเขา เพื่อนคือนิเวศน์รอบตัวที่มีความสำคัญมากและด้วยนิเวศน์ดังกล่าว ครูในฐานะผู้มีส่วนได้เสียและเป็นผู้สามารถเข้ามาจัดการนิเวศน์เหล่านี้ได้ในบางส่วนนั้น ครูมีวิธีดำเนินการเช่นใดบ้างในการปรับแต่งให้นิเวศน์นี้มีคุณต่อเด็กมากที่สุด มาดูกัน...

“ครูสวดล่องเต๋กๆ ทางเฟซบุ๊ก ครูจะพอรู้ บางทีเขานัดกัน ครูก็จะรู้ก็จะบอกแม่ เขาบ้าง อะไรแบบนี้ช่วยๆ กันดู บางทีนัดกันวันหยุด ครูไปดูให้ไม่ได้แล้ว พ่อ-แม่ คงต้องช่วย”

ครูประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

“ครูพยายามคุยกับเขาเหมือนเพื่อน เด็กสมัยนี้ต้องเป็นเพื่อนกับเขาให้ได้ พอเป็นได้ เขาก็จะมาเล่าเอง บางทีครูวานให้ยกการบ้านมาแจกเพื่อนให้หน่อย เขาก็จะมาเล่าละ ครูๆ ผมมีเรื่องจะบอก ประชากับโสภณนัดจะไปไหนกันอะไร แบบนี้ครูก็จะรู้ค่ะ”

ครูประจำชั้น ม.1 กรุงเทพมหานคร

“ครูจะบอกเขาว่าคำหยาบ ฟังยังงี้ก็ไม่เพราะเลยลูก หนูมีน้องใช้ไหม หากน้องหนูพูดกับหนูแบบพูดไปด่าไป แบบนี้ น้องพูดกับหนู พูดกับพ่อแม่ แบบที่หนูพูดแบบนี้เลย เด็กบอกว่าไม่ไหว นั่นสิเห็นไหมหนูกำลังเป็นตัวอย่างที่ไม่ดีให้น้องนะ”

ครูภาษาไทยชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จังหวัดสุราษฎร์ธานี

“ครูจะเอาคลิปมาให้เด็กๆ ดูว่าการเล่นโทรศัพท์ทั้งวัน มีผลอย่างไรบ้างก็เหมือน จะเข้าใจนะในตอนแรก แต่เดี๋ยวก็เอามาเล่นอีกแล้ว เขาบอกแม่ก็ติด พ่อก็ติด โทรศัพท์ เด็กไม่มีอะไรทำ ของแบบนี้ที่บ้านต้องช่วยนะ ครูห้ามคนเดียวคงไม่ไหว

ครูประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จังหวัดชลบุรี

การจัดการนิเวศน์ของครู จะมีทั้งแก้ไขและป้องกันไปพร้อมกัน ด้วยครูรู้ซึ่งว่าหลายสิ่งที่ไม่ถูกต้องดีงามในวันนี้จะเป็นอันตรายต่อเด็กๆ ของครูในวันหน้า แต่โลกยุคดิจิทัลวันนี้มีแรงเหวี่ยงมหาศาลที่พร้อมจะเหวี่ยงครูที่เด็กๆ มองว่า “โบราณเต่าล้านปี” ออกไปจากตัวเด็กๆ ด้วย ครูในกลุ่มโบราณเต่าล้านปีจะไม่มีทางเข้าถึงประเด็นที่เด็กๆ ยุ่งเกี่ยวและอาจไม่เท่าทันต่ออันตรายรอบๆ ตัวใดๆ ดังนั้น การเป็นแม่พิมพ์-พ่อพิมพ์ของชาติในวันนี้ จึงต้อง พ่วงภารกิจสำคัญที่นอกเหนือจากการให้ความรู้และการเป็นตัวแบบที่ดีแล้วนั้นคือภารกิจที่ว่าด้วยการรู้เท่าทันสื่อ (media literacy) เพื่อให้รู้เท่าทันเด็ก (children behavior literacy) อีกด้วย

“โลกอยู่ยากขึ้นทุกวันนี้ละ ครูว่าหลายอย่างเปลี่ยนไปมากเลย แต่ไม่เป็นไร
ปีหน้าเกษียณละ นับวันรอเลยเชียะ ไม่ต้องมาปวดหัวละ สงสารแต่ครูใหม่ๆ นี่สิ”

ครูภาษาไทยในจังหวัดสุราษฎร์ธานี

เอกสารอ้างอิง

- Alan Warde and Nick Cross ley. (ed.). (2007). Sociology and Social Change. (2rd ed). Berkshire: Open University Press.
- Ryan, Richard M. and Deci, Edward L. (2001). On happiness and Human Potentials: a Review of Research on Hedonic and Eudaimonic Well-being. Annual Review of Psychology. 52: 141-166.
- White L.B., (2004). The Psycho logical Well-Being and Academic achievement of children raised by Single Parents. Guidance and Counselling. The Graduate School University of Wisconsin.

บรรณานุกรม

ภาษาอังกฤษ

- Alan Warde and Nick Crossley. (ed). (2007). Sociology and social Change (2nd ed). Berkshire: Open University Press.
- Bloom, P. (2013). Just Babies: The Origins of Good and Evil. New York. Crown.
- Donalson, M. (2007). Children's Minds. London: Fontana Press.
- Dunn J. (2004). Children's Friendships: The Beginnings of Intimacy. Oxford: Wiley.
- Hannah Lyford Jones. (2010). Putting Children at the Centre; A PRACTICAL GUIDE TO CHILDREN'S PARTICIPATION. London: Save the Children.
- Hiroko Tabuchi, (2010). For Sushi Chain, Conveyor Belts Carry Profit. New York Times. Retrieved from http://www.nytimes.com/2010/12/31/business/global/31_sushi.html. (accessed November 4, 2019).
- Hughes, C. (2011). Social Understanding and Social Lives: From Toddlerhood through to the Transition to school. Hove: Psychology Press.
- Jeannie K. Fulbright and Brooke Ryan. (2015). Exploring Creation with Human Anatomy and Physiology. Publisher: Knowledge Box Central.
- MThai. (2560). จิตอาสาเฉพาะกิจ งานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ.[ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <https://news.mthai.com/webmaster-talk/593330.html>. (วันที่สืบค้นข้อมูล: 6 พฤศจิกายน 2562).
- Musikaphan, W., Songsiri, N. (2019). How can mental health develop through early childhood learning activities in Japan?. Journal of Public Health and Development, 17(1).
- Musikaphan, W., Songsiri, N., Kitisriworaphan, T., Pokpong, S. (2013). Neglect of elderly: a new violence in Thai Society 2013. AASRI International Conference on Social Science, November 15-16, Singapore.
- Prensky, Marc. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants. Retrieved from <http://www.marcprensky.com/writing/Presky>. (accessed November 1, 2019).
- PrepScholar. (2018). Vygotsky Scaffolding: What it is and how to use it. Retrived from <https://blog.prepscholar.com/vygotsky-scaffolding-zone-of-proximal-development>. (accessed February 6, 2020).
- Ryan, Richard M. and Deci, Edward L. (2001). On happiness and Human Potentials: a Review of Research on Hedonic and Eudaimonic Well-being. Annual Review of Psychology. 52: 141-166.
- Songsiri, N., Musikaphan, W., (2011). Cyber-bullying among secondary and vocational students in Bangkok. Journal of Population and Social Studies. 19(2).
- Stuart Sumner. (2011). McDonald's to Implement Touch-Screen Ordering. Retrieved from <http://www.computing.co.uk/ctg/news/2072026/mcdonalds-implement-touch-screen>. (accessed November 1, 2019).
- United Nation. (2016). Overview. Retrieved from <http://www.un.org/en/sections/about-un/overview/index.html>. (accessed November 1, 2019).

Vivekanand, Nalla. (2015). Life skills and soft skills make your smart life. Retrieved from <http://www.linkedin.com/pulse/life-skills-soft-makes-you-better-vivekanand-nalla-1>. (accessed February 6, 2020).

White L.B., (2004). The Psycho logical Well-Being and Academic achievement of children raised by Single Parents. Guidance and Counselling. The Graduate School University of Wisconsin.

ภาษาไทย

กระทรวงศึกษาธิการ. (2552). การดำเนินงานนโยบายเรียนฟรี 15 ปี อย่างมีคุณภาพ.

_____. (2562). ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องนโยบายและจุดเน้นของกระทรวงศึกษาธิการ ปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 เมื่อวันที่ 21 สิงหาคม 2562.

ข่าวสด. (2562). ปิดรับบริจาค! บิณฑ์ เผยยอดเงินทะลุ 422 ล้าน ลุยแจกต่ออีก 5 จว.น้ำท่วม. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : https://www.khaosod.co.th/special-stories/news_2940308. (วันที่สืบค้นข้อมูล: 30 พฤศจิกายน 2562).

ชัยฎาภรณ์ พรหมนอก, สุพร อภินันทเวช และวิมลทิพย์ มุสิกพันธ์. (2562). การศึกษาเชิงคุณภาพเรื่องพฤติกรรมการชมแข่งรถกันบนโลกโซเชียลของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 โรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร. วารสารพยาบาลสาธารณสุข, 33(1).

ณัฐพันธุ์ ศุภกา. (2550). Science in action: นาโนเทคโนโลยีที่ซ่อนเร้นอยู่ในธรรมชาติ.

ประไพ ศิวะสิริวิลาส. (2549). การพัฒนารูปแบบการศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อพัฒนาทุนทางสังคม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประไพทิพย์ ลือพงษ์. (2555). การพัฒนาทุนมนุษย์ให้มีสมรรถนะความสามารถในการแข่งขัน. Executive Journal. มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.

พัทธนันท์ รัชตะไพโรจน์. (2559). การพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของครูโรงเรียนเอกชน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ ออร์น.

ไพพรรณ เกียรติโชติชัย. (2545). กระบวนทัศน์ใหม่แห่งการศึกษาในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์การศึกษา.

ภูวดล โกมลรัตนเสถียร. (2562). 3 ทักษะแรงงาน ปรับเพื่อรอดยุคเอไอ. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <https://www.posttoday.com/economy/news/576133>. (วันที่สืบค้นข้อมูล : 15 ตุลาคม 2562).

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง และอธิป จิตตฤกษ์ (แปล). (2554). ทักษะแห่งอนาคตใหม่ : การศึกษาเพื่อศตวรรษที่ 21” แปลจาก 21st Century Skills : Rethinking How Students Learn. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเพ่นเวิลด์ส.

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2562). กระบองเพชร. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%81%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%9A%E0%B8%AD%E0%B8%87%E0%B9%80%E0%B8%9E%E0%B8%8A%E0%B8%A3>. (วันที่สืบค้นข้อมูล: 7 พฤศจิกายน 2562).

วิจารณ์ พานิช. (2555). วิถีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21 พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.

_____. (2555). วิถีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21 พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.

_____. (2556). การสร้างการเรียนรู้สู่ศตวรรษที่ 21. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสยามกัมมาจล.

ศูนย์ข้อมูลข่าวสารอาเซียน กรมประชาสัมพันธ์. (2558). ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมไทย. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : http://www.asean thai.net/ewt_news.php?nid=2461&filename=index. (วันที่สืบค้นข้อมูล: 30 พฤศจิกายน 2562).

สถาบันสุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่นราชนครินทร์. (2562). หลักการในการส่งเสริมพัฒนาวัยรุ่น. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : http://www.smartteen.net/main/index.php?mode=maincontent&group=90&id=988&date_start=&date_end=. (วันที่สืบค้นข้อมูล: 12 ตุลาคม 2562).

- สำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร. (2562). สถิตินักเรียนและโรงเรียนของกรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ. 2560. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <http://www.bangkok.go.th/bangkokeducation/page/sub/11493/%E0%B8%9E%E0%B8%A82560>. (วันที่สืบค้นข้อมูล: 11 กันยายน 2562).
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. 2560 - 2564.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2561). รายงานการศึกษาไทย พ.ศ. 2561 (Education in Thailand 2018). สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ กรุงเทพฯ: 2561.
- _____. (2561). สถิติการศึกษาของประเทศไทย ปีการศึกษา 2559-2560. พิมพ์ที่ บริษัท พรักหวานกราฟฟิค จำกัด: กรุงเทพฯ.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2562). การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม สศช.
- สุมาลี ชัยเจริญ. (2551). เทคโนโลยีการศึกษาและการพัฒนาระบบการสอน. ขอนแก่น : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สุริยเดว ทรีปาตี. (2561). เราจะสร้าง “คน” ให้เป็น “หุ่นยนต์” ที่แพ้หุ่นยนต์กันไปทำไม. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <https://www.creativethailand.org/article/place/28020/en>. (วันที่สืบค้นข้อมูล: 6 กุมภาพันธ์ 2563).
- เสาวนีย์ จันทพงษ์ และขวัญรวิ ยงตันสกุล. (2559). นวัตกรรมแรงขับเคลื่อนใหม่ของเศรษฐกิจไทย. รายงานการวิจัยของธนาคารแห่งประเทศไทย.

ดัชนี

ภาษาไทย

ก

กระบวนการเรียนการสอน	44, 48, 53, 74
กระบวนการเรียนรู้	17, 41, 45, 97
กระบองเพชร	63, 64, 66, 67, 68, 69, 76, 77, 79, 80, 81, 82, 84, 86, 87, 88, 89, 91
การใช้ชีวิตแบบคนเมือง	2
การทำงานร่วมกัน	10, 28
การบูรณาการ	54
การปฏิรูปการศึกษา	3
การเปลี่ยนแปลงของโลก	1, 29, 41
การพัฒนามนุษย์	1
การมีส่วนร่วมทางสังคม	97
การยกระดับความรู้	1
การรู้จักปรับตัวและการทำงานเป็นทีม	29
การเรียนรู้ตลอดชีวิต	18, 19
การสร้างฐานคิด	1
การสอนแบบไม่สอน	44
กิจกรรมในห้องเรียน	9, 10, 11, 12, 16, 17, 29

ค

ครูจัดให้	18
ความคิดสร้างสรรค์	4, 23, 30, 31, 35, 84
ความเป็นผู้นำ	31
คุณธรรมจริยธรรม	1, 91
คุณภาพชีวิต	1, 37, 39, 93

จ

จิตสำนึก	4, 72
จิตอาสา	19, 20, 21, 22, 23, 51, 54, 68

จินตนาการ	4, 9, 11, 19, 31, 32, 33, 38, 54
เจเนอเรชันซี-แอลฟา	1, 4, 11, 16, 28, 30, 33, 34, 35, 37, 38, 40, 41, 42, 47, 58, 61, 63

ข

ชนชั้นกลาง	9
------------	---

ด

ดิจิทัล	4, 16, 29, 35, 38, 100
ดินสอ	15
เด็กด้อยโอกาส	3
เด็กยากจน	3, 72

ต

ตัวแบบที่ดี	71, 72, 76, 100
-------------	-----------------

ท

ทักษะการเข้าสังคม	23
ทักษะการคิด	4, 31, 66
ทักษะการเคารพความแตกต่าง	
หลากหลาย	28, 40
ทักษะการร่วมมือร่วมใจ	37
ทักษะการเรียนรู้	28, 29, 35, 36, 37, 41, 48
ทักษะชีวิตและอาชีพ	19, 27, 30, 31, 32, 41
ทักษะในศตวรรษที่ 21	9, 10, 11, 12, 16, 17, 27, 28, 30, 33, 37, 40, 41, 42, 54, 55
ทักษะสารสนเทศและการใช้สื่อ	38

น

นโยบายเรียนฟรี	3, 4
----------------	------

นวัตกรรม 4, 17, 19, 28, 32,
33, 34, 41, 43, 44

บ

บ่มเพาะ 47, 61, 97
บรรยากาศในโรงเรียน 23, 24
บ้านและโรงเรียน 48, 56, 73, 74,
76, 85, 88, 89, 91

โบราณแต่ล้านปี 100

ป

ป้อนความรู้ 55

พ

พัฒนาคุณภาพทางการศึกษา 3
พัฒนาคุณภาพผู้เรียน 3

ฟ

เฟซบุ๊ก 16, 56, 59, 70, 95, 96, 99
เฟี้ยวฟ้าว 94

ม

แม่พิมพ์ – พ่อพิมพ์ 100

ย

ย้ายถิ่น 15

ส

ระบบการศึกษา 3, 9, 24, 31, 41, 75, 91
รู้เท่าทัน 61, 65, 72, 100
โรงเรียนรัฐบาล 3, 96
โรงเรียนสังกัด สพฐ. 1, 2, 7, 12, 17, 34, 50
โรงเรียนสังกัด อปท. 17, 49
โรงเรียนสาธิต 2, 11, 12, 17, 23, 31,
34, 35, 38, 49, 50, 52
โรงเรียนเอกชน 3, 7, 17, 49, 94

ล

โลกไซเบอร์ 59, 61

ว

วิชาชีพ 29
วิสัยทัศน์ 49, 50, 66

ค

ศักยภาพในการประกอบอาชีพ 1
เศรษฐกิจพอเพียง 21, 22

ส

สถานที่ฝึกการปฏิบัติงาน 2
สัมพันธภาพ 69, 76, 88
เส้นความยากจน 9

อ

อินเทอร์เน็ต 16

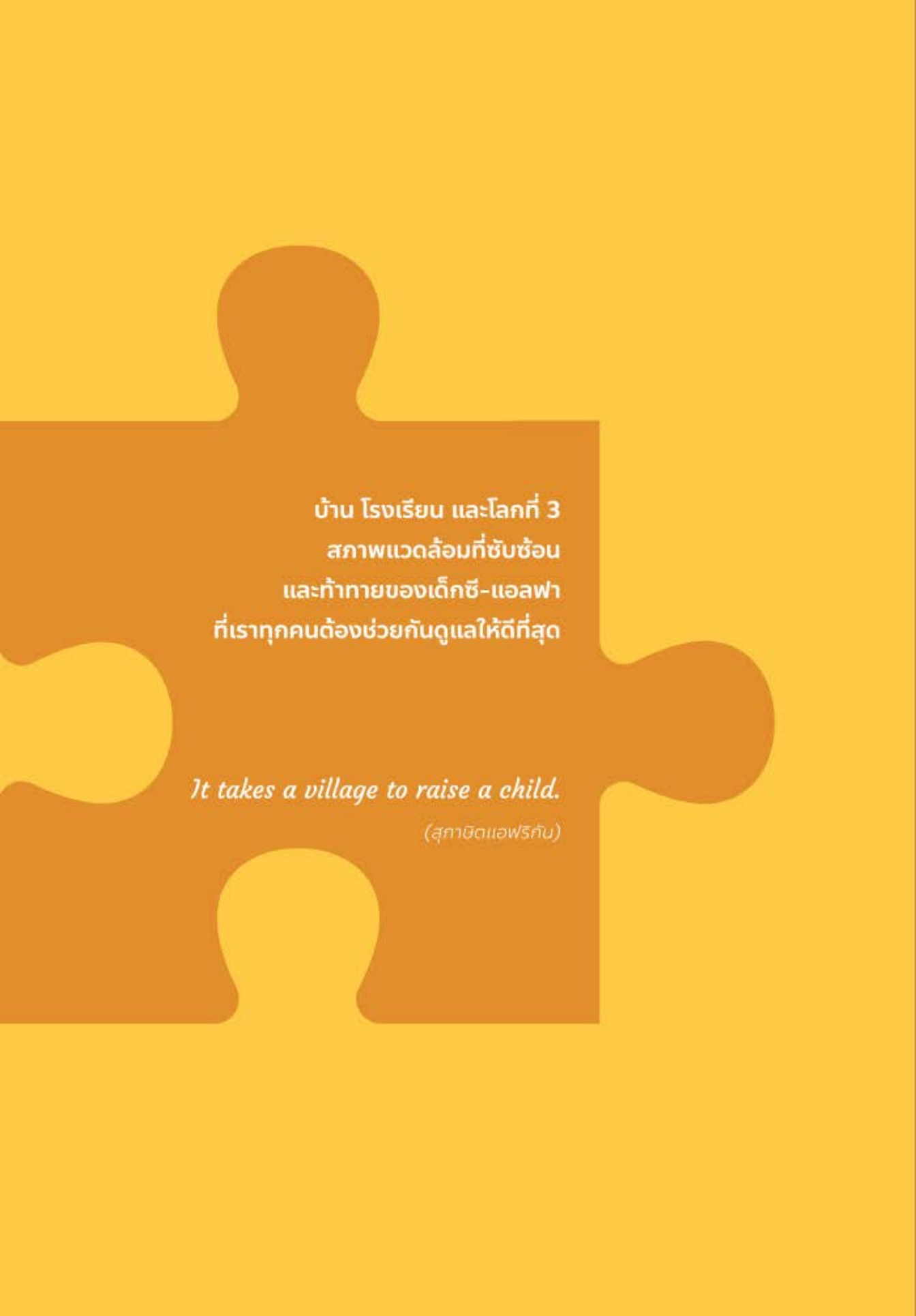
ภาษาอังกฤษ

Coach 11
Coding 4, 5
Cyber – bullying 60
Global citizens 96
Mind map 9, 11, 12
Passive learning 9
Playground 58
Scaffolder 48
Skills for your life 30
Spoon feeding 11
Thailand 4.0 4
ZPD 47, 48

ผู้ทรงคุณวุฒิ

รศ.นพ. สุริยเดว ทรีปาตี
ผู้อำนวยการศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน)

ผศ.ดร. ปณิดา ธนเศรษฐกร
สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล

บ้าน โรงเรียน และโลกที่ 3
สภาพแวดล้อมที่ซับซ้อน
และท้าทายของเด็กซี-แอลฟา
ที่เราทุกคนต้องช่วยกันดูแลให้ดีที่สุด

It takes a village to raise a child.

(สุทามิดแอฟริกัน)